De kunst van het internet

Veiligheidsstudies

De reeks Veiligheidsstudies is een initiatief van het netwerk Samenwerkende Kennisinstellingen voor Veiligheid (SKV-netwerk), dat bestaat uit Avans Hogeschool Den Bosch, Christelijke Hogeschool Windesheim, Haagse Hogeschool, Hogeschool Inholland Rotterdam, Hogeschool Utrecht, Hogeschool Zeeland, Katholieke Hogeschool Zuid West-Vlaanderen (B), Nederlands Instituut voor Fysieke Veiligheid *Nibra*, NHL Hogeschool, Saxion Hogeschool Enschede en Politieacademie.

De reeks staat onder redactie van prof. dr. Stefaan Pleysier (Leuvens Instituut voor Criminologie (LINC), Faculteit Rechtsgeleerdheid, Katholieke Universiteit Leuven), drs. W.K.F. Rodenhuis (lector Risicobeheersing aan de Saxion Hogescholen te Enschede en Deventer), prof. dr. W.Ph. Stol (lector Cybersafety aan de NHL Hogeschool en de Politieacademie, bijzonder hoogleraar Politiestudies aan de Open Universiteit) en dr. J. Timmer (lector Veiligheid en Sociale Cohesie aan Windesheim).

In de reeks Veiligheidsstudies verschenen:

- E.R. Leukfeldt, K.W.C. van der Straten, M.P. Kruis & W.Ph. Stol, *Ter plaatse. Alledaagse samenwerking tussen de primaire hulpdiensten* (2007)
- J. Kerstens, M. Toutenhoofd & W.Ph. Stol, *Wie niet weg is, is gezien. Gevalstudie over een proef met cameratoezicht in de Leeuwarder binnenstad* (2008)
- W.Ph. Stol, H.W.K. Kaspersen, J. Kerstens, E.R. Leukfeldt & A.R. Lodder, *Filteren van kinderporno op internet. Een verkenning van technieken en reguleringen in binnen- en buitenland* (2008)
- L. Symons, J. Deklerck, D. Gelders & S. Pleysier, *Inbraakpreventief advies in België. De mening van de burger* (2010)
- E.R. Leukfeldt, M.M.L. Domenie & W.Ph. Stol, *Verkenning cybercrime in Nederland 2009* (2010)
- T. van Ham, E.R. Leukfeldt, B. Bremmers, W.Ph. Stol & A.Ph. van Wijk, *De kunst van het internet. Een onderzoek naar online illegale handel in cultuurgoederen* (2011)

De kunst van het internet

Een onderzoek naar de online illegale handel in cultuurgoederen

Tom van Ham
Rutger Leukfeldt
Bo Bremmers
Wouter Stol
Anton van Wijk

Boom Lemma uitgevers
Den Haag
2011

Omslagontwerp: Textcetera, Den Haag
Opmaak binnenwerk: H&R Communicatieve Vormgeving, Purmerend

© 2011 T. van Ham, E.R. Leukfeldt, B. Bremmers, W.Ph. Stol & A.Ph. van Wijk | Boom Lemma uitgevers

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978-90-5931-692-8
NUR 820

www.boomlemma.nl

Voorwoord

In 2004 werd de conferentie 'Illegal Trade, Fighting Illicit Traffic in Cultural Goods within the European Union' in Rotterdam georganiseerd in het kader van het Nederlandse voorzitterschap van de Europese Unie (EU). Tijdens deze conferentie werd benadrukt dat de internethandel in cultuurgoederen een belangrijke nieuwe ontwikkeling is. Deze constatering werd in 2007 onderstreept toen uit een survey uitgevoerd door INTERPOL bleek dat respondenten het idee hadden dat sprake was van een toename van de illegale handel in cultuurgoederen via internet.

Op nationaal niveau liet het Ministerie van Justitie in dezelfde periode de antiek- en kunsthandel doorlichten in het kader van het 'Programma preventie georganiseerde criminaliteit'. Daaruit kwam naar voren dat internetveilingen terrein winnen op de 'reguliere veilingen'. In welke mate dit het geval was, bleef onder andere vanwege het ontbreken van harde cijfers onduidelijk. Tevens werd niet duidelijk welke rol internet precies speelde binnen de *illegale* handel en hoe koper en verkoper op internet te werk gingen. Deze kennislacunes waren voor het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) aanleiding om onderzoek te laten verrichten naar de handel in cultuurgoederen via internet, met bijzondere aandacht voor de aard en omvang van de illegale handel.

In onderhavig onderzoek worden de reguliere en de illegale handel in cultuurgoederen via internet beschreven. Woorden van dank voor hun medewerking en inspanningen ten behoeve van dit onderzoek gaan uit naar de leden van de begeleidingscommissie: Wim Westerveld (Directie Cultureel Erfgoed), Marja van Heese (Erfgoedinspectie), Jan Lely (Ministerie van Justitie), Jos van Hecke (KLPD), Martin Finkelnberg (KLPD), Pieter ter Keurs (Rijksmuseum van Oudheden), Jop Ubbens (Christie's Amsterdam), Jan de Groot (Ministerie van Financiën), Ton Wagemans (namens de handelssites eBay, Marktplaats, Speurders en 2dehands.nl), Jan Petri (Ministerie van Veiligheid en Justitie) en Flora van Regteren Altena (Directie Cultureel Erfgoed). Verder willen wij alle personen

bedanken die hun medewerking aan het onderzoek hebben verleend door ons te woord te staan of die ons anderszins hebben geholpen zicht te krijgen op de handel in cultuurgoederen via internet.

Het onderzoeksteam,

Tom van Ham
Rutger Leukfeldt
Bo Bremmers
Wouter Stol
Anton van Wijk

Inhoud

Voorwoord v

1 Inleiding 1
1.1 Ontwikkelingen en onderzoek 1
1.2 Onduidelijkheid aard en omvang van internethandel in cultuurgoederen 3
1.3 Onderzoeksdoel en onderzoeksvragen 3

2 Opzet en uitvoering van het onderzoek 7
2.1 Afbakening van het onderzoek 7
2.2 Literatuur- en documentenonderzoek 8
2.3 Interviews met sleutelinformanten 8
2.4 Internetsearch 9
2.5 Media-analyse 12

3 Cultuurgoederen en internet 13
3.1 Illegale handel in cultuurgoederen in het algemeen 13
3.2 De opkomst van internethandel 17
3.3 Internet en handel in cultuurgoederen in de literatuur 19
3.4 Internet en handel in cultuurgoederen volgens respondenten 22
3.5 Media-analyse 28
3.6 Resumé 30

4 Bevindingen uit de internetsearch 33
4.1 Internetsearch 33
4.2 Conclusie illegale handel in cultuurgoederen via internet 73

5 Toezicht en handhaving bescherming cultuurgoederen 77
5.1 Vigerende wet- en regelgeving 77
5.2 Basisacties tegen illegale handel via internet 80
5.3 Actoren 82
5.4 Lacunes 89
5.5 Resumé 93

6 Conclusies 95
6.1 Het onderzoek beschouwd 95
6.2 Omvang en aard van (illegaal) aangeboden cultuurgoederen op het internet 96
6.3 Regelgeving, toezicht, handhaving en kwetsbare plekken 99

Literatuur 105

Bijlage 1 Respondenten 111
Bijlage 2 Online aanbod van objecten in de categorie kunst en antiek 113
Bijlage 3 Overzicht van gevonden advertentie- en veilingsites 115
Bijlage 4 Overzicht van relevante wet- en regelgeving 119
Bijlage 5 Basic Actions concerning Cultural Objects being offered for Sale over the Internet 121

Managementsamenvatting 123

Over de auteurs 131

1 Inleiding

'Leiden – In het Rijksmuseum van Oudheden (RMO) staat geroofde kunst uit Irak. De objecten gaan terug naar Irak, maar staan één maand tentoongesteld in Leiden. De expositie 'Retour Irak' wordt donderdagavond geopend tijdens de nieuwjaarsbijeenkomst in het oudheidkundig museum. Het gaat om 69 voorwerpen die in 2008 en 2009 aan de politie en de Erfgoedinspectie zijn afgestaan voor teruggave aan de rechtmatige eigenaren in Irak. Een selectie daarvan wordt getoond. Roofkunst is volgens Pieter ter Keurs, hoofd collectie en onderzoek van het RMO, van alle tijden. Vroeger waren het vooral de overwinnaars die na een strijd waardevolle objecten mee naar huis namen. Als beloning voor officieren en soldaten, maar ook ter vergroting van de roem in het thuisland. "Maar tijden veranderen," zegt Ter Keurs. "Tegenwoordig speelt internet een belangrijke rol bij het verhandelen van roofkunst. Er worden gewoon objecten op Marktplaats aangeboden."'[1] *Een onderbouwing van deze stelling is dat alle voorwerpen uit Irak waarnaar in dit krantenartikel verwezen wordt, werden aangeboden via galeries op internet.*

1.1 Ontwikkelingen en onderzoek

In 2004 werd de conferentie '*Illegal Trade, Fighting Illicit Traffic in Cultural Goods within the European Union*' in Rotterdam georganiseerd in het kader van het Nederlandse voorzitterschap van de Europese Unie (EU). Naast autoriteiten op het gebied van cultuurinstellingen, douane en politie uit de lidstaten, namen ook Europol, INTERPOL, UNESCO, UNIDROIT en leden van de Europese Commissie deel aan deze conferentie. Doel was om te komen tot een gecoördineerde aanpak van onrechtmatige uitvoer en illegale handel in cultuurgoederen op EU-niveau.[2]

1 *Leidsch Dagblad*, 13 januari 2010.

2 Unesco-conventie 1970 (p. 82) omschrijft onder de noemer *'Cultural property'* wat cultuurgoederen zijn. De definitie is van toepassing op alle voorwerpen waarvoor geldt dat ze, in de staat waartoe ze behoren, zijn aangewezen als belangrijk voor de archeologie, prehistorie, letterkunde, kunst of wetenschap. Daarnaast moeten de voorwerpen vallen in een van de categorieën die in artikel 1 van het verdrag zijn genoemd. Tot deze categorieën behoren onder andere verzamelingen van flora en fauna, voorwerpen verkregen uit (il)legale opgravingen en schilderijen. In het UNIDROIT-verdrag (p. 83) worden onder cultuurgoederen voorwerpen verstaan die van belang zijn voor de archeologie, de prehistorie, de geschiedenis, de letterkunde, de kunst of wetenschap en die behoren tot in de bijlage van het verdrag opgenomen categorieën. Voorbeelden van deze categorieën zijn meer dan 100 jaar oude meubelstukken of muziekinstrumenten, postzegels, manuscripten en munten.

Toentertijd leek de rol van internet bij handel in cultuurgoederen geen alternatief voor de reguliere handel. Wel werd onderstreept dat de internethandel een belangrijke nieuwe ontwikkeling was: *'internet trading is not an alternative to the regular trade, although it is a significant new development'*.[3]

In 2007 heeft de internationale opsporingsinstantie INTERPOL in 56 landen een survey uitgevoerd waaruit bleek dat respondenten vonden dat de illegale handel in cultuurgoederen via het internet toenam. Naar aanleiding van deze survey hebben UNESCO, ICOM en INTERPOL gezamenlijk een aantal basisacties opgesteld om de illegale handel in cultuurgoederen via internet tegen te gaan.[4] Voorbeelden van dergelijke basisacties zijn het opnemen van een voorlichtende tekst op websites waar cultuurgoederen verkocht worden, het samenwerken van de eigen, nationale politie met INTERPOL, het instellen van een centrale instantie die internet monitort op de illegale verkoop van cultuurgoederen en het opzetten van een database waarin gestolen goederen vermeld staan.

Op nationaal niveau heeft het Ministerie van Justitie in het kader van het 'Programma preventie georganiseerde criminaliteit' de antiek- en kunsthandel door laten lichten door onderzoeks- en adviesbureau Intraval. Dat schreef naar aanleiding hiervan het rapport *Schone kunsten*, waarin de kwetsbaarheid van de kunst- en antiekhandel ten aanzien van georganiseerde criminaliteit in kaart is gebracht (Bieleman, Van der Stoep & Naayer, 2007). In dit rapport is één paragraaf gewijd aan de kunsthandel via internet. Daarin staat dat internetveilingen terrein winnen op de 'reguliere veilingen', maar in welke mate blijft onduidelijk. Tevens wordt niet duidelijk welke rol internet precies speelt binnen de *illegale* handel en hoe kopers en verkopers op internet te werk gaan. In de beleidsreactie op het rapport die de ministers van OCW, Justitie, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en de staatssecretaris van Financiën op 14 augustus 2008 naar de Tweede Kamer sturen,[5] wordt geconstateerd dat de aard en omvang van de illegale kunsthandel nog ondoorzichtig zijn aangezien deze zich, mede door het gebruik van internet, afspelen op mondiaal niveau.

3 Illegal Trade, Fighting illicit traffic in cultural goods within the European Union. Research Report, 2004.
4 Zie http://portal.unesco.org/culture/fr/files/21559/11836509429MesuresTraficIlliciteEn.pdf/MesuresTraficIlliciteEn.pdf.
5 Ministerie van Justitie (2008). Beleidsreactie rapport *Schone kunsten*.

1.2 Onduidelijkheid aard en omvang van internethandel in cultuurgoederen

Resumerend stellen Bieleman et al. (2007) dat de handel via internetsites een toenemende rol speelt in de internationale kunsthandel. De precieze aard en omvang van de illegale handel via internet in Nederland zijn volgens hen echter onduidelijk en ondoorzichtig doordat harde cijfers ontbreken. Beheerders van grote Nederlandse veiling- en advertentiesites hebben volgens de onderzoekers anno 2007 nauwelijks zicht op het aantal objecten van kunst en antiek dat via hun sites wordt aangeboden en verhandeld. Daarnaast is er in 2007 in Nederland überhaupt weinig cijfermateriaal van het aantal gestolen of vermiste goederen aanwezig, wat het in kaart brengen van illegale handel ernstig bemoeilijkt (Bieleman et al., 2007).

Dat inzicht in de rol van internet ontbreekt, is overigens niet vreemd. Dergelijke kennistekorten inzake illegale activiteiten op internet zien we op tal van gebieden, zoals slachtofferschap van cybercrime onder burgers en bedrijven, daders van e-fraude, georganiseerde criminaliteit en kinderporno (Leukfeldt, Domenie & Stol, 2010). Ook op deze gebieden wordt pas recentelijk onderzoek uitgevoerd om de kennisachterstand weg te werken.

1.3 Onderzoeksdoel en onderzoeksvragen

Het Ministerie van OCW wenst meer zicht te krijgen op de handel in kunst en antiek via internet, met bijzondere aandacht voor de aard en omvang van illegale handel in cultuurgoederen. Het verrichten van onderzoek naar dit fenomeen is volgens het ministerie een eerste, noodzakelijke voorwaarde om te beslissen of maatregelen om illegaliteit tegen te gaan nodig zijn.

In essentie spitst het hier gepresenteerde onderzoek zich toe op het beschrijven en doorgronden van de reguliere en illegale handel in cultuurgoederen via internet en het in kaart brengen van de kwetsbare plekken waarvan handelspartijen (mogelijk) gebruik maken.

Het onderzoek bestaat uit twee delen:
- het in beeld brengen van het fenomeen illegale handel in cultuurgoederen op het internet;
- het schetsen van maatregelen om illegaliteit tegen te gaan en veiligheid te bevorderen.

In het eerste deel wordt een beeld geschetst van de sector (aard en omvang) en de achtergronden van deze sector (nader toegespitst op illegaliteit, kwetsbare plekken en risico's) in relatie tot internet. In het tweede deel wordt ingegaan op bestaande maatregelen om illegaliteit tegen te gaan en veiligheid te bevorderen. Om hieraan invulling te geven zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

A Een beeld van de sector (aard en omvang)

A1. Wat is de stand van zaken van handel in cultuurgoederen via internet, qua aard en omvang?

A2. In welke mate is de handel van cultuurgoederen via internet illegaal? Hoe verhouden illegale en legale handel zich qua omvang tot elkaar en wat is de aard van de cultuurgoederen?

A3. In hoeverre gebruiken particulieren het internet als middel om illegaal cultuurgoederen te verkopen?

B Achtergronden: illegaliteit, kwetsbare plekken en risico's

B1. Wat zijn de kwetsbare plekken en risico's bij de handel op internet in cultuurgoederen? Wat is de aard van deze risico's, in welke mate manifesteren zij zich en in welke delen van de sector zijn deze risico's het grootst?

B2. In hoeverre hebben ondernemingen relaties met bestaande netwerken in het (internationale) criminele circuit?

C Maatregelen om illegaliteit tegen te gaan en veiligheid te bevorderen

C1. In hoeverre kunnen maatregelen die voorgesteld zijn als 'basisacties'[6] voor het veld en voor de overheid, bijdragen aan het terugdringen van de illegale handel op internet? Welke maatregelen zijn er buiten de basisacties verder te onderscheiden? Wat vindt de sector van deze maatregelen?

C2. Welke toezicht- en handhavinginstrumenten worden door de overheid binnen de sector van de (internet)handel in cultuurgoederen gehanteerd?

C3. Welke maatregelen tegen de illegale (internet)handel in cultuurgoederen worden door internetveilinghouders en handelaren reeds getroffen?

6 Zie http://portal.unesco.org/culture/fr/files/21559/11836509429MesuresTraficIlliciteEn.pdf/MesuresTraficIlliciteEn.pdf.

C4. Welke mogelijkheden biedt het huidige juridische instrumentarium bij de invoer/smokkel van illegaal ingevoerde en/of uitgevoerde cultuurgoederen die via internet worden verhandeld? Welke ontwikkelingen hebben zich hierbij voorgedaan sinds de publicatie van het rapport *Schone kunsten* in 2007?

2 Opzet en uitvoering van het onderzoek

Onderhavig onderzoek bestaat uit een literatuur- en documentenonderzoek, interviews met sleutelinformanten, een internetsearch en een media-analyse. Hieronder lichten we de onderzoeksmethoden nader toe. Eerst bespreken we de afbakening van het onderzoek en de begripsbepaling.

2.1 Afbakening van het onderzoek

De afbakening van het onderzoek staat weergegeven in figuur 2.1. Uit deze figuur blijkt dat er onderscheid gemaakt kan worden tussen roerend erfgoed, onroerend erfgoed en immaterieel erfgoed. Daarnaast kan er onderscheid gemaakt worden tussen wettelijk beschermd erfgoed en niet wettelijk beschermd erfgoed. Kunst en antiek kunnen zowel wettelijk beschermd als niet wettelijk beschermd roerend erfgoed zijn. De overkoepelende term waar al het erfgoed – al dan niet wettelijk beschermd – onder valt, is cultureel erfgoed.

Figuur 2.1 Afbakening van het onderzoek

	Cultureel erfgoed	
	Niet wettelijk beschermd erfgoed	Wettelijk beschermd erfgoed
	Kunst en antiek	
Roerend erfgoed	Bij bijvoorbeeld diefstal/verduistering: • Wetboek van Strafrecht	Wettelijk beschermde cultuurgoederen • UNESCO 1970, UNIDROIT • Nationale wet- en regelgeving en daarop gestoelde ICOM rode lijsten
Onroerend erfgoed	Bij bijvoorbeeld diefstal/verduistering: • Wetboek van Strafrecht	• Gebouwde monumenten • Provinciale monumenten • Gemeentelijke monumenten • Archeologische monumenten • Archeologische opgravingen
Immaterieel erfgoed	Nog geen wettelijk beschermingskader in Nederland	

Waar het zowel het niet wettelijk beschermde als het wettelijk beschermde roerend erfgoed betreft, zullen we spreken over kunst en antiek. Onderhavig onderzoek richt zich echter met name op het aanbod op internet van wettelijk beschermde cultuurgoederen, kort gezegd cultuurgoederen (het donkergrijze vlak in de figuur). In dit onderzoek spreken we consequent van illegale handel in cultuurgoederen omdat de cultuurgoederen waarin gehandeld wordt niet noodzakelijkerwijs illegaal zijn, maar de handel daarin dit mogelijk wel is. Bij de internetsearch is naar cultuurgoederen gezocht op advertentie- en veilingsites binnen de rubriek kunst en antiek omdat cultuurgoederen in die categorieën te vinden zijn. Onder 'illegaal' verstaan we de handel in cultuurgoederen die blijkens (inter)nationaal recht verboden is dan wel gebonden aan regels die vervolgens niet worden nageleefd.

2.2 Literatuur- en documentenonderzoek

In het literatuur- en documentenonderzoek wordt een inventarisatie gemaakt van onderzoek dat in het verleden is verricht naar de handel in cultuurgoederen, zowel in de fysieke als de online wereld. Daarbij komt onder andere aan bod wat in de literatuur bekend is over aard en omvang van de illegale handel in cultuurgoederen en welke rol internet hierin speelt. Het literatuur- en documentenonderzoek heeft tevens tot doel inzicht te verkrijgen in de regelgeving en maatregelen die tot op heden getroffen zijn om illegale activiteiten te beperken en risico's met betrekking tot illegale handel in cultuurgoederen te verminderen.

2.3 Interviews met sleutelinformanten

Ten aanzien van online handel in cultuurgoederen fungeren handelshuizen, galeries en veiling- en advertentiesites c.q. de bedrijven achter dergelijke sites als een belangrijke schakel tussen verkoper en koper. Verder zijn diverse handhavende instanties betrokken bij de handel in cultuurgoederen, waaronder verschillende opsporingsdiensten. Al deze partijen hebben op verschillende wijze te maken met de online handel in cultuurgoederen, bekijken dit fenomeen vanuit verschillende oogpunten en beschikken over kennis over (onderdelen van) de handel. Om een adequaat beeld te kunnen geven van de huidige stand van zaken in de online handel hebben wij met vertegenwoordigers van deze partijen interviews gehouden.

In totaal zijn 52 deskundigen benaderd voor een interview. Met 26 respondenten is een interview gehouden (zie bijlage 1)[7]; 26 benaderde deskundigen hebben niet gereageerd op het verzoek om medewerking of hebben medewerking geweigerd. De non-respons is vrijwel geheel toe te schrijven aan veilinghuizen c.q. handelaren.[8] Alle benaderde handelssites hebben ons te woord gestaan.

2.4 Internetsearch

Om zicht te krijgen op de Nederlandse situatie hebben we een internetsearch uitgevoerd. Als eerste is een inventarisatie gemaakt van websites (waaronder veiling- en advertentiesites) waarop kunst en antiek worden aangeboden. Op deze manier is een algemeen beeld van de markt op internet verkregen en brengen we in beeld op welke plaatsen – en in welke voorwerpen – er gehandeld wordt. Dat zegt niets over het illegale aanbod, maar wel iets over hoe de markt in elkaar zit: zijn er één of twee sites waarop alle voorwerpen worden aangeboden, of is het aanbod verspreid over tientallen verschillende sites?

Op maandag 31 mei 2010 is via www.google.nl gezocht naar sites waarop cultuurgoederen kunnen worden aangeboden.[9] Hierbij is gebruik gemaakt van de volgende set sleutelwoorden: '(veiling* OR verkoop*) AND (online OR internet)'. Er is bewust eerste breed gezocht (dus bijvoorbeeld zonder trefwoorden als 'cultuurgoed' en 'antiek'), om zo veel mogelijk veiling- en verkoopsites in beeld te krijgen. In de resultaten is gericht gezocht naar veiling- en advertentiesites. Naast 'directe hits', waarbij de verkoop- of veilingsite direct in het zoekresultaat stond, treffen we ook een aantal 'indirecte hits' aan: die verwijzen naar veiling- en advertentiesites. In een aantal gevallen betreft dit zogenaamde startpagina's (veelal een pagina over een bepaald onderwerp met allerlei links naar relevante websites). Ook de sites die daarop staan, zijn bekeken.

7 Met een aantal buitenlandse respondenten is schriftelijk gecommuniceerd over de onderzoeksvragen (zie bijlage 5).

8 In de gehouden interviews is op deze bevinding nader ingegaan, met name op de mogelijke redenen om niet mee te werken. Verschillende respondenten veronderstellen dat de branche er geen belang bij heeft om 'zich te laten onderzoeken' vanwege het grote zwartgeldcircuit. Via een brancheorganisatie hebben wij tevens de ruim 50 aangesloten leden een korte schriftelijke vragenlijst gestuurd. Er heeft één (1) respondent gereageerd.

9 We hebben in eerste instantie niet gezocht naar kunst- en antieke objecten, maar naar cultuurgoederen. Uit het eerste deel van de internetsearch blijkt dat dergelijke goederen altijd in de categorie kunst en antiek (of iets soortgelijks) staan.

Naast het verkrijgen van een algemeen beeld van het aanbod van kunst en antiek op internet heeft de internetsearch tot doel om het illegale aanbod en de onderliggende processen in kaart te brengen. We gebruiken het eerste deel van de internetsearch als een eerste afbakening. Uit de inventarisatie van veiling- en advertentiesites waarop kunst en antiek worden aangeboden blijkt dat het merendeel van deze goederen wordt aangeboden op een beperkt aantal websites.[10] Voor de duidelijkheid: we hebben het dan over het totale aanbod van kunst en antiek en niet over cultuurgoederen die mogelijk illegaal worden verhandeld. We vinden negen Nederlandse *veilingsites* met kunst en antiek. Op de site eBay Nederland wordt in totaal 67 procent van alle goederen binnen de noemer kunst en antiek op veilingsites aangeboden. Daarnaast vinden we 130 Nederlandse *advertentiesites* met kunst en antiek. De grootste aanbieder van deze voorwerpen, Marktplaats, is goed voor 70 procent van in totaal 14.373 advertenties. We hebben het onderzoek toegespitst op de twee genoemde grootste aanbieders. De afbakening van het onderzoek (zie par. 2.1) is daarbij geoperationaliseerd door op handelssites te kijken welke goederen aangeboden worden in de categorieën kunst en antiek.

Een tweede afbakening hebben we gemaakt door een lijst met (categorieën van) goederen op te stellen waarnaar vervolgens gezocht is. Deze lijst is samengesteld op basis van interviews met experts, de 'Red List' van het International Council of Museums (ICOM: http://icom.museum) en de lijst met cultuurgoederen uit Europese lidstaten waarvoor een uitvoervergunning is vereist (OCW, 2010). De handel in deze cultuurgoederen is in de regel niet of alleen onder voorwaarden (bijvoorbeeld uitvoervergunningen) toegestaan.[11] Het gaat dan om bepaalde objecten uit bepaalde gebieden en specifieke (categorieën van) cultuurgoederen:

- Irak;
- Afrika;
- Peru: precolumbiaanse periode;
- oudheidkundige voorwerpen;
- afbeeldingen en schilderijen: iconen;
- kerkelijk kunstbezit.

Op basis van de samengestelde lijsten hebben we de kenmerken bepaald waaraan de goederen moeten voldoen (bijvoorbeeld afkomstig uit een bepaalde regio of met een bepaalde waardedrempel) om als mogelijk illegaal te kunnen worden

10 Zie bijlage 3 voor een overzicht van alle websites die onderzocht zijn.

11 Of de handel in een aangetroffen goed daadwerkelijk illegaal is, is nog maar de vraag. Een voorbeeld: object x is in 1925 ingevoerd in Nederland en mag hier gewoon verhandeld worden. De handel in datzelfde object is illegaal indien het pas in 2010 is ingevoerd. Daarnaast kan er sprake zijn van een vervalsing, en dan is er sprake van een heel andere strafbaarstelling.

benoemd. Vervolgens hebben we per categorie sleutelwoorden opgesteld.[12] De goederen die we hebben aangetroffen en die voldoen aan de vastgestelde kenmerken, zijn vastgelegd. Daarbij is steeds de prijs die voor het object wordt gevraagd meegenomen en is ook gekeken naar andere cultuurgoederen die de adverteerder online aanbiedt. Bij een aantal objecten is ter illustratie een foto toegevoegd.

Een beperking van de search is dat geen volledig beeld ontstaat van de illegale handel op alle mogelijke plekken op internet noch in alle soorten cultuurgoederen. We beperken ons immers tot het aanbod op de twee grootste veiling- en advertentiesites en zoeken naar een beperkt aantal goederen. Het probleem met verkennend onderzoek naar een verschijnsel waarvan men het bestaan vermoedt (in dit geval: illegale handel in cultuurgoederen op internet) is dat onderzoek wel kan uitwijzen dat het gezochte verschijnsel bestaat, maar niet dat het niet (nergens) bestaat. Omdat dit een eerste verkenning is naar illegale handel in cultuurgoederen binnen de Nederlandse context, hebben we ons op de hierboven omschreven wijze beperkt. Een aanname daarbij is dat als er sprake is van grootschalige illegale handel in cultuurgoederen, daarvan in elk geval iets te zien zou moeten zijn op de websites waar de meeste handel plaatsvindt. We menen dat er grond is voor die veronderstelling omdat zelfs de handel in kinderporno, toen daartegen nog niet sterk repressief werd opgetreden en in de jaren negentig internet doorbrak onder het brede publiek, vrij openbaar plaatsvond en voor onderzoekers eenvoudig te traceren bleek (Stol, 2004; Stol et al., 2008b). Of na deze eerste verkenning naar illegale handel in cultuurgoederen op internet vervolgonderzoek nodig is, bijvoorbeeld naar de illegale handel die verloopt via kleine of onbekende sites, mag de lezer bepalen aan de hand van de uitkomsten.

De internetsearch in dit onderzoek geeft een beeld van het type goederen dat per categorie wordt aangeboden, de prijzen van deze goederen, het aantal aanbieders en het type aanbieders (één advertentie of honderden aangeboden cultuurgoederen). We weten niet of de handel in alle aangetroffen goederen illegaal is. De onderzoekers zijn niet gespecialiseerd in kunst en antiek of cultuurgoederen en kunnen derhalve niet beoordelen wanneer de handel in een object al dan niet illegaal is. Ook voor deskundigen blijkt dit een lastige opgave. Een expert uit de begeleidingscommissie raadpleegde drie conservatoren en legde hun een deel van het door ons op internet gevonden materiaal voor (zie ook par. 4.1.2, onder Irak). Terugkerend element in hun reactie was dat het in veel gevallen 'moeilijk te zien' is om wat voor goed het precies gaat.

12 De zoektermen van de specifieke categorieën cultuurgoederen staan steeds in de betreffende paragrafen weergegeven.

2.5 Media-analyse

De media-analyse is van februari tot juli 2010 uitgevoerd door een stagiair van het lectoraat *Cybersafety* van de NHL Hogeschool. Het doel van de media-analyse is tweeledig. Het eerste doel is het analyseren van berichten over illegale handel in kunst en antiek via internet om een indruk te krijgen van de aard en omvang van deze handel. Het gaat dan niet alleen om berichten over een specifieke casus, maar ook om uitspraken van experts over de handel via internet. Daarnaast is de media-analyse gebruikt om te inventariseren welke experts en onderzoeken er zijn op dit gebied.

Voor de media-analyse is gebruik gemaakt van de Lexis-Nexis News Portal, een database waarin de berichten van alle Nederlandse en een aantal internationale dagbladen staan. In de periode 1999-2010 is gezocht in alle Nederlandse dagbladen. Om relevante berichten te vinden is een zoeksleutel samengesteld die uit drie delen bestaat. In het eerste deel van de zoeksleutel staan termen die wijzen op illegale handel (bijvoorbeeld illegaal, vals, gestolen), in het tweede deel staan termen die verwijzen naar cultuurgoederen (bijvoorbeeld kunst, cultuur, antiek, icoon) en in het derde deel staan termen die te maken hebben met internet (bijvoorbeeld internet, online, marktplaats). Voor de hele lijst verwijzen we naar het onderzoek van Slofstra (2010).

3 Cultuurgoederen en internet

Musea lenen voorwerpen uit voor tentoonstellingen, handelaars drijven handel en verzamelaars verzamelen voorwerpen. Cultuurgoederen gaan dagelijks de grenzen over. Dit gebeurt niet altijd legaal; cultuurgoederen kunnen worden gestolen en illegaal verhandeld. De omvang van de illegale handel in cultuurgoederen is de afgelopen decennia toegenomen en heeft een internationaal karakter gekregen. Een van de oorzaken daarvan is de opkomst van internet (Lane, Bromley, Hicks & Mahoney, 2008). Voordat we ingaan op de rol van internet bij de handel in cultuurgoederen, besteden we aandacht aan de illegale handel in cultuurgoederen in het algemeen (par. 3.1). Welke objecten worden illegaal verhandeld, op welke schaal en wie zijn daarbij betrokken? Na deze algemene verkenning schetsen we de contouren van de internethandel (par. 3.2). Daarna bespreken we wat op basis van de literatuur, de interviews met respondenten en de media-analyse gezegd kan worden over de (illegale) handel in cultuurgoederen via internet (par. 3.3, 3.4 en 3.5). Het hoofdstuk eindigt met een samenvatting (par. 3.6).

3.1 Illegale handel in cultuurgoederen in het algemeen

Bij de diefstal van cultuurgoederen wordt doorgaans gedacht aan objecten met een grote waarde. In mediaberichten wijzen experts in het geval van kunstroof meestal op de moeilijkheden voor de dieven. De frase 'volgens experts zijn deze werken niet te verhandelen' is in bijna ieder bericht te vinden (Tijhuis & Van der Wal, 2005). De illegale handel in cultuurgoederen beperkt zich echter niet tot objecten uit de hoogste prijscategorie, ook voorwerpen van beperkte waarde worden illegaal verhandeld. In onderstaande alinea's gaan we aan de hand van de literatuur in op de aard en omvang van illegale handel in cultuurgoederen en de bij deze handel betrokken partijen.

Aard en omvang

Cultuurgoederen worden niet alleen bedreigd door natuurlijke oorzaken, zoals erosie en overstromingen, agriculturele activiteiten en stedelijke ontwikke-

ling, maar ook door personen die ze vanuit een commercieel belang plunderen (Posner, 2006). Daarnaast wijst Mac Ginty (2004) op de gevolgen van slechte sociaal-economische omstandigheden. Cultuurgoederen kunnen in geval van dergelijke omstandigheden onder andere illegaal opgegraven en verkocht worden door de bevolking, zodat zij in de primaire levensbehoeften (voedsel en onderdak) kan voorzien. Brodie, Doole en Watson (2000) geven aan dat de illegale handel zich kenmerkt door een grote hoeveelheid materiaal uit Azië en Afrika. Daarnaast constateren zij dat er sprake is van een toenemende interesse in etnografisch materiaal en religieuze artikelen, zoals iconen en objecten uit Europese kerken, en paleontologisch materiaal. Tevens stellen Brodie et al. (2000) dat er steeds grovere middelen ingezet worden om objecten op te graven, zoals bulldozers en dynamiet. Hoewel dit tot gevolg heeft dat objecten beschadigen, is het voor de waarde ervan in de westerse wereld vaak niet van belang (Lane et al., 2008).

In diverse onderzoeken wordt aandacht besteed aan de mate waarin plundering van cultuurgoederen plaatsvindt. In 1981 stelde Bator al dat iedereen weet dat illegale handel bedreven wordt, maar dat men geen idee heeft om welke hoeveelheden en omzet het gaat. Er was toen en er is nog steeds sprake van een groot *dark number*. Zo wordt bijvoorbeeld niet duidelijk welke bedragen met de illegale handel in cultuurgoederen worden omgezet: schattingen lopen uiteen van honderden miljoenen tot enkele miljarden dollars (Brodie et al., 2000; Atwood, 2004; Gage, 2005; Posner, 2006; Lane et al., 2008).

Uit eerder onderzoek komt naar voren dat er sprake is van plunderingen op diverse plekken in de wereld, zoals Mexico, Guatemala, Cambodja en Colombia, maar ook Italië en Frankrijk worden genoemd als landen waar cultuurgoederen illegaal worden opgegraven en verhandeld (Gutchen, 1983; Russell, 1997; Ali & Coningham, 1998; Fernandez Cacho & Sanjuan, 2000; Alva, 2001; Bedaux & Rowlands, 2001). Niettemin kan de illegale handel in cultuurgoederen volgens Brodie et al. (2000) als eenzijdig worden beschreven: objecten komen van derdewereldlanden naar ontwikkelde landen en gaan van arm naar rijk.

Van sommige landen is in de literatuur veel informatie te vinden over de mate waarin hun cultureel erfgoed geplunderd is. Een voorbeeld daarvan is Irak. Sinds 6 augustus 1990 is het verboden om zonder toestemming van de daartoe bevoegde autoriteiten of de rechtmatige eigenaar of tegen de Iraakse wet- en regelgeving in voorwerpen uit te voeren. De invoer van goederen uit Irak is op basis van een resolutie van de Verenigde Naties (VN) wereldwijd verboden en handel in Iraakse cultuurgoederen is niet toegestaan. Het kan daarbij gaan om goederen van archeologische, historische, culturele, religieuze of wetenschappelijke waarde, alsmede om voorwerpen die deel uitmaken van openbare collec-

ties van Iraakse musea, archieven of vaste collecties van bibliotheken. Overtreding wordt in Nederland aangemerkt als economisch delict en geldt als misdrijf of overtreding (Van Heese & Meijer, 2007).

Na het einde van de eerste Golfoorlog (1991) zijn tussen 1991 en 1994 3000 artefacten en circa 500 manuscripten bij musea ontvreemd. Slechts 54 van deze 3500 items zijn teruggevonden (Symposium 1994). Wanneer de Verenigde Staten in 2003 Irak nogmaals binnenvallen, wordt ook het Nationaal Museum in Bagdad geplunderd: meer dan 13.000 objecten verdwijnen, waarvan er in 2004 4000 zijn teruggevonden (Bogdanos, 2003; Brodie & Renfrew, 2005). Inmiddels zijn vele archeologische plekken in Irak zwaar beschadigd geraakt door illegale opgravingswerkzaamheden. Zo zou bijvoorbeeld 30 tot 50 procent van Isin – een gebied in Irak – zijn verwoest door illegale opgravingen (UNESCO, 2003). Het aantal geroofde objecten is niet te schatten (Van Heese, 2010). Feerozi en Tarzi (2004) constateren dat in Afghanistan eenzelfde proces als in Irak plaatsvindt. Dit past in de constatering van Brodie et al. (2000) dat gedurende oorlog of tijden van onrust de illegale handel in cultuurgoederen voor de hand ligt.

Intermezzo – Het voorkomen van plundering tijdens gewapende conflicten
Omdat tijdens de Eerste en de Tweede Wereldoorlog blijkt dat cultuurgoederen onvoldoende beschermd worden in tijden van oorlog, wordt in 1954 de *Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict* vastgesteld. In hoofdlijnen wordt daarin bepaald dat partijen die zich op een oorlog voorbereiden, maatregelen moeten nemen om cultuurgoederen te beschermen (artikel 3). Partijen zijn verplicht hun eigen cultuurgoederen te beschermen (bijvoorbeeld door deze niet opzettelijk bloot te stellen aan vijandelijk vuur), cultuurgoederen niet als doelwit te nemen tenzij daarvoor een militaire noodzaak bestaat en cultuurgoederen te beschermen tegen vernieling en diefstal (artikel 4). Een additioneel protocol in het verdrag verplicht bezetters te voorkomen dat mensen cultuurgoederen uit bezet gebied verwijderen. In 1999 is het verdrag aangevuld met een tweede additioneel protocol, waarin onder andere verplichtingen gedetailleerder zijn vastgelegd. (Bron: Posner, 2006)

Uit het voorgaande blijkt dat plunderen van cultuurgoederen op verschillende plekken in de wereld en op grote schaal plaatsvindt; geplunderde goederen worden vervolgens illegaal verhandeld. Uit casestudies kan worden afgeleid dat sprake is van een grote vraag naar en een groot (illegaal) aanbod van cultuurgoederen (zie onder andere Alva, 2001). Een aanzienlijk deel van de in de westerse wereld betaalde prijs belandt in de zakken van tussenpersonen; zij kopen cultuurgoederen goedkoop in en verkopen deze in het Westen voor een

veelvoud van de door hen betaalde prijs (Brodie et al., 2000; Van Beurden, 2001). Dergelijke stukken komen – al dan niet met opzet – onder andere terecht bij gerespecteerde musea, waaronder het Cleveland Museum of Arts, The Houston Museum of Fine Arts en het Brooklyn Museum, en bij verzamelaars (Coggins, 1969; Greenfield, 1995; Nooyens, 2003; Brodie & Renfrew, 2005; Posner, 2006; Lane et al., 2008). Bij het verhandelen van geroofde objecten lijken veilinghuizen – in ieder geval in het verleden – een rol te spelen: 65 tot 90 procent van de in catalogi aangeboden stukken heeft een onbekende provenance[13] (Brodie et al., 2000).

Intermezzo – Het verhullen van de status van illegaal materiaal
'Een illegaal object kan verschillende keren verkocht worden zonder provenance vooraleer het verkocht wordt aan een instelling of privéverzamelaar, de details van de illegale oorsprong zijn dan verloren gegaan of gewist. Wanneer het object dan gepubliceerd wordt in een wetenschappelijke verhandeling of tentoonstellingscatalogus of zelfs een verkoopscatalogus, verkrijgt het object een nieuw, respectabel label als een object van wetenschappelijk belang of waardering. De illegale afkomst wordt dan geleidelijk aan vergeten. Op die manier wordt illegaal materiaal witgewassen door verkoop en publicatie in Europa en Noord-Amerika.' (Nooyens, 2003: 47)

Betrokken partijen
In de literatuur worden veel actoren onderscheiden die betrokken zijn bij de smokkel van cultuurgoederen. Soms gaat het om personen die illegaal een privécollectie aanleggen, zoals westerse diplomaten die cultuurgoederen via de diplomatieke post uitvoeren of om hulpverleners die cultuurgoederen kopen en deze meenemen naar hun eigen land. In sommige gevallen proberen zij aan deze cultuurgoederen overigens ook flink te verdienen (Van Beurden, 2001). Verder lijken militairen in sommige gevallen betrokken bij deze illegale handel (Van Beurden, 2001; Lafont, 2004). Van Beurden (2001) noemt antiquairs, beurzen, veilinghuizen, verzekeraars en taxateurs als betrokkenen, maar welke rol zij zouden spelen, wordt niet duidelijk. Bator (1981) noemt tot slot officials van musea en lokale en buitenlandse handelaren. Wat individuele actoren betreft, kan dan ook gesteld worden dat door hun verscheidenheid geen sprake is van een eenduidig probleemgebied.

Naast individuen zijn ook criminele groepen betrokken bij de smokkel van cultuurgoederen. Zo spreekt Van Heese (2010) over bendes die archeologische *sites* plunderen en benoemt ook Van Beurden (2001) de georganiseerde handel als zo-

13 Provenance is de eigendoms- en/of bezitsgeschiedenis van een voorwerp, eventueel onderbouwd met documenten en registraties.

danig. Naast deze georganiseerde vorm is er tot slot sprake van kleine circuits van handelaren in het Westen. Deze handelaren staan in contact met personen in arme en (politiek) instabiele landen (Van Beurden, 2001).

Intermezzo – Bulgarije verijdelt smokkel 18.000 kunstvoorwerpen
'De Bulgaarse douane heeft de smokkel van maar liefst 18.000 kunstvoorwerpen naar de Verenigde Staten weten te verijdelen. Dit heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken in Sofia laten weten. De antieke voorwerpen waren verborgen in een trein naar Wenen. Het gaat om Romeinse en Byzantijnse munten, beelden, lampen van keramiek, kruisbeelden, juwelen, diademen en pijlpunten. Zij waren verstopt in verpakkingen voor vruchtensap en melk. Drie Bulgaren zijn gearresteerd.' (Bron: *Brabants Dagblad*, 22 november 2006)

3.2 De opkomst van internethandel

Met *e-commerce* – het bedrijfsmatig verkopen van goederen aan consumenten via internet – zijn grote bedragen gemoeid. Al sinds het ontstaan van de handel via internet neemt de omvang van e-commerce gemeten naar omzet jaar op jaar toe; in de Verenigde Staten werd in 2002 een omzet van 45 miljard dollar gerealiseerd, toentertijd een stijging van 27 procent ten opzichte van het vorige jaar (Bajari & Hortacsu, 2002). Deze trend heeft zich de afgelopen jaren onverminderd voortgezet: anno 2008 bedraagt de omzet van e-commerce in de VS naar schatting 166 miljard dollar, wat ten opzichte van het jaar 2007 een stijging betekent van 21,6 procent.[14] Eenzelfde beeld komt naar voren wanneer we kijken naar de omzet die ondernemingen in Nederland realiseren met de verkoop van goederen via internet. In 2006 bedraagt deze omzet € 3,6 miljard (Favier & Bouquet, 2006); in 2008 is dit bedrag opgelopen tot € 4,85 miljard (+35 procent) en voor 2009 wordt uitgegaan van een omzet van ongeveer € 6 miljard, wat een stijging is van 24 procent in vergelijking met het voorgaande jaar.[15]

Over de omvang van de omzet van internethandel tussen particulieren, via websites, zijn nagenoeg geen gegevens bekend. Kijkend naar het aantal actieve gebruikers – niet elke geregistreerde gebruiker is ook een actieve gebruiker – op een van de grootste veilingsites ter wereld (eBay) lijkt ook bij de internethandel via websites – in ieder geval tot 2006 – sprake van fikse groei. Uit een financieel rapport dat begin 2007 is gepubliceerd, blijkt dat eBay eind 2006 bijna 82

14 Zie www.justecommerce.nl/2008/05/omzet-grootste-amerikaanse-webwinkels-gegroeid/.
15 Zie www.thuiswinkel.org/Consumenten/nieuws_publicaties.aspx?id=13622&nieuwsjaar=2009&subnavid=1.

miljoen actieve gebruikers kent, een groei van 14 procent ten opzichte van 2005. In 2009 is – zo blijkt uit het jaarverslag van eBay – het aantal actieve gebruikers gestegen tot 90 miljoen, wat ten opzichte van 2006 een stijging betekent van 9 procent. De toename van het aantal actieve gebruikers lijkt na 2006 dan ook af te vlakken. De groei in het begin van de 21ste eeuw wordt ook gekenmerkt door een explosieve toename van het aantal aangeboden goederen op veilingsites. Zo worden in 2002 op eBay meer dan 632 miljoen objecten te koop aangeboden, wat gelijkstaat aan een stijging van 51 procent ten opzichte van het voorgaande jaar (Bajari & Hortacsu, 2002). In de literatuur en in jaarverslagen vinden we niet terug hoeveel objecten anno 2009 aangeboden worden via eBay. Wel wordt in het jaarverslag 2009 van eBay aangegeven dat de toename van het aantal transacties in de laatste drie kwartalen van 2009 versnelt.

Intermezzo – De geschiedenis van eBay
De internetsite eBay is een van de grootste veilingsites op internet voor het aanbieden van nieuwe of tweedehands spullen. Deze veilingsite wordt in 1995 opgezet met de gedachte kopers en verkopers op één internetplatform bij elkaar te krijgen en is heden ten dage uitgegroeid tot 's werelds grootste handelsplaats. In het begin van de 21ste eeuw doet eBay meerdere overnames. Zo wordt het Franse iBazar overgenomen in 2001, en een jaar later het online betalingssysteem PayPal. In 2004 wordt de advertentiesite Marktplaats.nl voor een bedrag van € 225 miljoen ingelijfd (zie: http://ebay.about.com).

In de literatuur worden drie verklaringen gegeven voor de toename van handel via internet. De eerste verklaring voor deze toename heeft betrekking op de kosten die het handelen via internet met zich meebrengt. Lucking-Reiley (2000) stelt dat zowel de koper als de verkoper via websites goedkoper uit is, onder andere doordat geen of lagere tarieven worden gehanteerd in vergelijking met fysieke veilingvormen (Lucking-Reiley, 2000); andere verklaringen zijn dat mensen het handelen via internet leuk vinden (Bajari & Hortacsu, 2002; Peters & Bodkin, 2007) en dat internet voor veel mensen toegankelijk is (Zijdeman, 2003). Feitelijk is iedere persoon met toegang tot het internet een potentiële koper of verkoper (Pinker, Seidmann & Vakrat, 2003; Zijdeman, 2003).

Vertrouwen speelt bij een aankoop via internet een belangrijke rol. Internet is immers een middel dat koper en verkoper samenbrengt zonder dat zij elkaar kunnen zien en de kwaliteit van het verkochte artikel kunnen controleren (Lucking-Reiley, 2000). Dit geldt met name voor de internationale handel op eBay, in de Verenigde Staten en in een aantal andere grote landen. Nederlandse 'marktplaatsen' raden aan om in persoon te handelen; het is niet bekend in welke mate kopers en verkopers dat advies opvolgen. Om een koper te helpen bij

het inschatten van de betrouwbaarheid van verkopers werkt een aantal websites met een ratingsysteem: op basis van de kwaliteit van de aangeboden waar, de verleende service en de afhandeling van de transactie kunnen kopers de verkopende partij een waardering geven (Robinson & Halle, 2002; Zijdeman, 2003).

3.3 Internet en handel in cultuurgoederen in de literatuur

Een deel van de literatuur over de illegale handel in cultuurgoederen is verschenen voor het internettijdperk of voordat internet de status van massamedium bereikte (zie onder andere Coggins, 1969; Bator, 1981; Daulte, Lalive, Palmer & Siehr, 1993; Brent, 1996). Meer recent wijzen enkele auteurs op de rol die het internet speelt of zou kunnen (gaan) spelen bij de illegale handel. Zo benoemen Brodie et al. (2000) niet alleen ordercatalogi via de post als een nieuwe wijze waarop illegale handel plaatsvindt maar ook internetveilingen, waarbij toezicht houden vrijwel onmogelijk is (Brodie et al., 2000). Ook Van Beurden (2001) benoemt de mogelijke rol van internet kort: voordelen van het verkopen van items via internet zijn onder andere dat rechtstreeks kan worden geleverd aan particulieren en dat openbare veilingen kunnen worden gemeden. Tevens wordt in deze publicatie de vrees uitgesproken dat de omvang van de illegale handel via internet toe zal nemen. Ook in een meer recente publicatie (Bieleman et al., 2007) wordt kort aangegeven dat internet mogelijk een rol kan spelen. In voornoemde publicaties lijkt echter vooral te worden gespeculeerd over de rol die het internet mogelijk kan (gaan) innemen bij de illegale handel in cultuurgoederen. Veel (wetenschappelijk) onderzoek naar de rol van het internet bij de illegale handel in cultuurgoederen is met andere woorden nog niet uitgevoerd. In onderstaande alinea's bespreken we de belangrijkste resultaten uit onderzoek dat tot op heden is uitgevoerd.

De aard en omvang van de internethandel in cultuurgoederen komen in de literatuur weinig aan bod. Wel blijkt uit de literatuur dat voorwerpen worden verkocht via veilinghuizen die objecten online aanbieden en via websites die zich op particulieren richten. Bij veilinghuis Sotheby's – dat gedurende een korte periode een aantal objecten exclusief online aanbood – bedraagt de omzet van artikelen die via internet worden verkocht in een kleine twee jaar tijd meer dan 100 miljoen dollar[16]; de omzet van eBay in de categorieën kunst, antiek en verzamelobjecten bedraagt in 2002 meer dan 1 miljard dollar (Kazumori & McMillan, 2005).[17]

16 Inmiddels biedt Sotheby's objecten niet langer meer exclusief online aan. Wel kunnen kopers via internet meekijken en deelnemen aan *real life* veilingen (Kazumori & McMillan, 2005).

17 De lezer moet erop bedacht zijn dat deze aantallen worden genoemd in enigszins gedateerde publicaties.

Korsell et al. (2006) bekijken in 2006 hoeveel voorwerpen worden aangeboden in de categorieën kunst en antiek op eBay. Daaruit blijkt dat in dat jaar in totaal circa 252.000 objecten te koop worden aangeboden in de categorie antiek en circa 360.000 objecten in de categorie kunst. Kopers waar ook ter wereld kunnen op deze voorwerpen bieden: objecten zijn dus niet uitsluitend bestemd voor de nationale markt (Korsell et al., 2006). Belangrijk om te vermelden is dat deze cijfers uitsluitend het aantal producten per categorie aangeven en niets zeggen over de eventuele illegaliteit van aangeboden voorwerpen.

Uit een soortgelijke verkenning van het aanbod in deze categorieën op in Nederland bekende advertentie- en veilingsites, die wij in maart 2010 ten behoeve van dit onderzoek hebben uitgevoerd, blijkt dat het aanbod van objecten in de categorieën kunst en antiek enorm is toegenomen in vergelijking met het aantal online aangeboden objecten dat in het rapport *Schone kunsten* (2007) genoemd wordt. In de categorie antiek is sprake van een toename van het aantal aangeboden artikelen van zo'n 100 procent en het aantal aangeboden objecten in de categorie kunst neemt in deze periode met bijna 350 procent toe, met name op eBay (zie bijlage 2). De online handel in dergelijke voorwerpen lijkt daarmee gemeten naar het aantal aangeboden objecten – net als de online handel in het algemeen – toe te nemen. Nogmaals benadrukken wij dat het in deze gevallen niet noodzakelijkerwijs illegale handel in cultuurgoederen betreft. Wel wordt in de literatuur besproken dat het bij het aanschaffen van kunst, antiek en cultuurgoederen via veiling- en advertentiesites voor kopers doorgaans nog meer van belang is te letten op de kwaliteit, authenticiteit, legaliteit en waarde van de aangeboden waar (Kazumori & McMillan, 2005).

Intermezzo – Kunsthandel via een veilingsite: authentiek of nagemaakt
Een Nederlandse kunstverzamelaar heeft eind vorige maand een van de hoogste biedingen uitgebracht die ooit op een internetveiling is gedaan. Rob Keereweer (43), directeur van softwarebedrijf Digis in Houten, deed via de eBay-website het 94ste en laatste bod van drie ton op een abstract, met initialen gesigneerd doek uit 1952 van de Amerikaanse schilder Richard Diebenkorn (1922-1993). Voor een Diebenkorn uit dezelfde periode werd in 1998 bij Sotheby's New York ruim acht miljoen gulden neergeteld. Koper en verkoper hebben afgesproken binnenkort een expert van Sotheby's of Christie's in te schakelen. Is het doek authentiek, dan is Keereweer de nieuwe eigenaar. Is het een vervalsing, dan trekt de verkoper het overwegend groen en oranje schilderij, dat hij niet als een Diebenkorn aanbood, terug. (Bron: *NRC Handelsblad*, 10 mei 2000)

Molenaar en Mol (2002) benoemen internet als een visitekaartje van verkopers. Zo worden kostbare voorwerpen volgens hen niet op internet verkocht, maar enkel getoond. Een eventuele koper die het object op internet aantreft, kan dat vervolgens bij de handelaar op zicht vragen. Dit gebeurt ook bij fotodrukken, films en negatieven. Verder constateren Molenaar en Mol (2002) dat Nederlandse handelaren en particulieren duizenden oudheidkundige voorwerpen te koop aanbieden op internet. Deze handel richt zich met name op de Noord-Amerikaanse en in mindere mate op de Japanse en Australische markt. Internet heeft daarbij een faciliterende rol; de klantenkring is dankzij internet makkelijker en wereldwijd te bereiken. Over de mogelijke illegaliteit van op internet aangeboden cultuurgoederen doen Molenaar en Mol (2002) geen uitspraken.

In een recent rapport van het Italiaanse Ministry of Cultural Heritage and Activities (2010) komt de rol van internet naar voren in relatie tot de handel in oudheidkundige munten. Voor de carabinieri zijn oudheidkundige munten een belangrijk aandachtsterrein vanwege de grote interesse die er is in deze objecten en vanwege de moeilijkheden rondom de controle op handel daarin op bijvoorbeeld al dan niet gespecialiseerde websites (zie ook Korsell et al., 2006). In totaal hebben de carabinieri in 2009 bijna 31.000 munten teruggehaald (Ministry of Cultural Heritage and Activities, 2010). Hoeveel van deze munten (ook) op het internet zijn aangeboden, komt in de rapportage niet duidelijk naar voren. Wel wordt duidelijk dat in 2008 en 2009 circa 42.000 objecten van internet gehaald zijn. Objecten die het meest in beslag zijn genomen met behulp van internetsurveillance zijn munten (*numismatic*) (20.000), boeken en archieven (8.200) en archeologische objecten (3.200).

In recente literatuur wordt gesteld dat er sprake lijkt te zijn van een exponentiële toename van de handel in cultuurgoederen via internet (Ministry of Cultural Heritage and Activities, 2010; Nistri, 2010). Deze stelling lijkt te worden bevestigd door recent onderzoek van Brodie (2010) naar de handel in cultuurgoederen uit Irak. Sinds 2003 vinden verkopen van Iraakse cultuurgoederen volgens Brodie (2010) nauwelijks meer op openbare veilingen plaats. Wel worden deze voorwerpen sinds die tijd, en nog steeds, openlijk verkocht op internet. In 2006 werden op één dag minimaal 55 websites gevonden waar deze handel plaatsvond. Op 23 nader bekeken sites werden 215 objecten aangeboden. Die omvang lijkt gering, maar is dat niet noodzakelijk: op een aantal sites wordt bijvoorbeeld expliciet vermeld dat niet alle te koop staande objecten worden getoond. In september 2008 blijkt het aantal websites dat Iraakse goederen aanbiedt te zijn gestegen naar 72 en het aantal aangeboden objecten tot 474. Specifieke websites noemt de auteur niet (Brodie, 2010). Zie voor een overzicht tabel 3.1.

Tabel 3.1 Aantal aangeboden Iraakse objecten op internet in december 2006 en september 2008

	December 2006	September 2008
Aantal websites dat online Iraakse cultuurgoederen aanbiedt	55	72
Aantal websites dat rolzegels/cuneiforms aanbiedt	23	32
Aantal aangeboden rolzegels	78	142
Aantal aangeboden cuneiforms	147	332
Totaal aantal aangeboden objecten	225	474

Bron: Brodie (2010)

Ruim driekwart (78%) van de personen die zich bezighouden met illegale handel in cultuurgoederen via internet geldt volgens de carabinieri als professional c.q. handelaar. Van betrokkenheid van georganiseerde, maffiagerelateerde criminaliteit lijkt geen sprake te zijn, hoewel er door het netwerk dat inmiddels in de sector bestaat wel sprake is van een zekere vorm van organisatie waarin iedereen zijn eigen rol vervult (Brodie, 2010; Mackenzie, 2010; Nistri, 2010). Dat daarbij sprake is van een internationale component, blijkt uit het feit dat de carabinieri op buitenlandse advertentie- en veilingsites, waaronder Nederlandse websites, illegaal verhandelde objecten uit Italië hebben gevonden (Ministry of Cultural Heritage and Activities, 2010).

Uit het voorgaande blijkt dat de rol van internet bij de illegale handel in cultuurgoederen een onderwerp is dat leeft en waarvan het bestaan is aangetoond, maar ook dat kennis over aard en omvang beperkt is en dat onduidelijk is in welke mate de rol van het internet daadwerkelijk als problematisch aangemerkt kan en moet worden. Immers, in een aantal gevallen is sprake van speculatie – men heeft het over de rol die internet zou kunnen of zou kunnen gaan spelen – en doorgaans zijn slechts indicatieve cijfers over aard en omvang voorhanden. In de volgende paragraaf gaan wij – aan de hand van met respondenten gevoerde gesprekken – nader in op het onderwerp.

3.4 Internet en handel in cultuurgoederen volgens respondenten

Om het fenomeen verder te duiden hebben wij met 26 personen gesproken die op verschillende manieren kennis hebben van de handel in cultuurgoederen en het onderwerp dan ook vanuit diverse invalshoeken kunnen belichten. Zo fungeren handelshuizen, galeries en veiling- en advertentiesites c.q. de bedrijven achter deze sites als een belangrijke schakel tussen koper en verkoper. Daarnaast zijn diverse handhavende instanties betrokken bij de aanpak van handel in cultuurgoe-

deren; te denken valt onder andere aan de verschillende politiediensten (KLPD, INTERPOL) en het Openbaar Ministerie (OM). Punten die in de interviews aan de orde zijn gekomen over dit fenomeen, zijn onder andere het beeld van de sector, kwetsbare plekken en risico's en maatregelen om illegaliteit tegen te gaan en veiligheid te bevorderen. In de volgende paragrafen gaan we nader in op het beeld van de sector en de kwetsbare plekken en risico's. Maatregelen om illegaliteit tegen te gaan en veiligheid te bevorderen worden besproken in hoofdstuk 5.

Beeld van de sector: aard en omvang
Uit de interviews blijkt dat de internethandel uit twee componenten bestaat: verkoop van goederen door bedrijven aan particulieren via de eigen site (e-commerce) en verkoop door particulieren via websites (veiling- en advertentiesites). Verder benoemen respondenten internetfora en besloten *communities* als mogelijke handelsplaatsen.

Volgens diverse respondenten is het niet mogelijk een betrouwbare uitspraak te doen over de omvang van de illegale handel in cultuurgoederen in het algemeen en de illegale handel via internet in het bijzonder als gevolg van een groot *dark number.* Dit is allereerst een gevolg van het feit dat verschillende partijen die particulieren de mogelijkheid geven spullen op internet aan te bieden een gebrek aan kennis over cultuurgoederen in het algemeen en de illegale handel daarin in het bijzonder hebben; derhalve wordt op de illegale handel in cultuurgoederen vaak niet gemonitord, blijven illegaal verhandelde objecten mogelijk onopgemerkt en is kennis over aard en omvang van via internet verhandelde objecten vrijwel afwezig. Wel blijkt uit een interview met een medewerker van een advertentiesite dat de advertenties in de categorieën kunst en antiek drie procent van het totaal aantal advertenties bedragen. De handel in objecten in de categorieën kunst en antiek via advertentiesites is in vergelijking met andere soorten goederen dus beperkt.

In de tweede plaats is het *dark number* een gevolg van de wijze waarop advertentiesites te werk gaan. Feitelijk brengen deze sites koper en verkoper enkel met elkaar in contact en ontbreekt vervolgens het zicht op de transactie(s) tussen koper en verkoper; een schatting van de omzet in de categorieën kunst en antiek op advertentiesites kan door de respondenten dan ook niet worden gemaakt. eBay heeft wel zicht op de transactie tussen koper en verkoper: verkopers moeten – afhankelijk van de waarde van de transactie – een bepaald bedrag aan deze veilingsite afstaan.[18]

18 Op Marktplaats is dit bij bepaalde goederen (zakelijke goederen, auto's) het geval, maar niet bij goederen die staan vermeld in de categorieën antiek en kunst.

Uit interviews blijkt dat de politie geen zicht heeft op het aantal objecten dat op internet wordt aangeboden. In een database die is gevuld met circa 2.800 gestolen voorwerpen, blijkt het woord 'internet' circa 400 maal voor te komen, wat met name een gevolg is van het feit dat in de processen-verbaal het woord internet is opgenomen zonder dat deze term betrekking heeft op de wijze waarop het object verhandeld is.[19] Verder is in een aantal gevallen sprake van oplichting omdat een verkocht object niet is geleverd; van online handel in cultuurgoederen is hier dus geen sprake. Op basis van de goederen die in deze database staan, moet dan ook geconcludeerd worden dat internet hier geen rol van betekenis speelt. Respondenten van advertentiesites bevestigen dit. Zij geven aan dat de politie enkele aanvragen per week doet om aanvullende informatie over de plaatser van de advertentie te verkrijgen. Het gaat dan echter vrijwel nooit om personen die kunst en antiek aanbieden. Aanvragen hebben met name betrekking op oplichting, zoals bijvoorbeeld een iPod die wordt aangeboden maar na betaling niet wordt geleverd. Verder valt op dat behalve de politie ook andere overheidsinstanties, zo blijkt uit verschillende berichten op een internetforum, niet altijd zicht hebben op de handel in kunst en antiek via internet.

Intermezzo – Handel buiten zicht van de Belastingdienst en de KvK
'Ik heb sinds september een redelijk goed lopend eBay-handeltje. Mijn omzet is de laatste weken opgelopen tot ongeveer € 950 per week en dat wordt gelukkig elke week meer. Ik handel in antiek met alleen maar klanten van buiten Nederland en heb gelukkig nog weinig tot geen concurrentie. Ik ben wel bang dat als ik ineens belasting op mijn veilingen moet gaan heffen, ik dan mezelf uitschakel tegenover een concurrent. Hij of zij staat ook niet ingeschreven bij de KvK.' (Bron: *Internetforum*, augustus 2010)

Ondanks een kennislacune ten aanzien van de illegale handel in cultuurgoederen in het algemeen en op internet in het bijzonder stelt een respondent dat de rol van internet bij de handel in cultuurgoederen de afgelopen jaren is toegenomen; dit zou met name komen doordat internet de onderlinge communicatie vergemakkelijkt en versnelt en doordat het voor toezichthoudende en opsporende instanties moeilijk is om te bepalen of een object illegaal is. Dit wordt bevestigd door een andere respondent, die stelt dat het vaak onbegonnen werk is om op basis van foto's te bepalen of een object al dan niet illegaal is. Dit speelt een rol bij diverse type objecten, waaronder objecten uit Irak.

19 Te denken valt bijvoorbeeld aan het woord 'internetaangifte' wanneer een burger via internet aangifte heeft gedaan of de aangever vertelt dat hij al op internet heeft gezocht naar de gestolen objecten, maar niets heeft gevonden.

Een respondent vertelt ons dat online aangeboden goederen met name 'toeristenkunst' c.q. souvenirs zijn: dit zijn objecten die verhandeld worden, maar niet als cultuurgoed gelden. Dergelijke voorwerpen worden gemaakt voor toeristen en beslaan circa 85 procent van alle aangeboden objecten. Volgens deze respondent kan binnen de overige 15 procent van de online aangeboden goederen maar een klein gedeelte worden benoemd als cultuurgoed waarin de handel verboden is. De handel via internet is volgens deze respondent dan ook niet direct een groot probleem. Andere respondenten constateren echter dat informatie over online geplaatste cultuurgoederen bewust onjuist wordt weergegeven en dat zoektermen die wijzen op illegaliteit door aanbieders worden vermeden. Zij denken dan ook dat internet wel degelijk een rol speelt bij de illegale handel in cultuurgoederen.

Onbekend is in welke mate handelaren die online actief zijn inkomsten genereren met de handel via internet. Op veiling- en advertentiesites worden volgens respondenten met name 'kruimelwerk', objecten uit 'de lage categorie', zoals bronzen munten en erfgoedgoederen zoals kleitabletten uit Mesopotamië, en bij veilinghuizen geweigerde objecten zonder provenance aangeboden. Zoals een respondent het zegt: 'Als je goede handel hebt voor een goede prijs, werk je niet via Marktplaats. Daar zijn mensen op koopjes uit.' Dit is in overeenstemming met wat verschillende respondenten ons vertellen. Zij stellen dat waardevolle cultuurgoederen niet verhandeld worden op veiling- en advertentiesites – dit gebeurt via persoonlijk contact en na inspectie van het object – maar dat objecten uit het lagere segment wel worden aangeboden. Duurdere goederen zouden met name via het Spiegelkwartier – een gracht met een concentratie van antieken kunstwinkels in Amsterdam – in het circuit worden gebracht. Incidenteel zou een object dat zich qua waarde van de andere aangeboden objecten onderscheidt te koop kunnen staan op internet. Objecten die publiekelijk op veiling- en advertentiesites worden aangeboden zijn doorgaans echter dezelfde spullen die ook in de 'echte wereld' openlijk verkocht worden. Of het hier illegaal aangeboden cultuurgoederen betreft blijft onduidelijk. Wel lijkt in een aantal gevallen sprake te zijn van heling: dieven bieden bij particulieren gestolen goederen met een lage waarde aan op internet. Daarnaast lijkt ook oplichting voor te komen. Zo geeft een respondent die daar beroepshalve goed zicht op heeft bijvoorbeeld aan dat hij meermaals heeft meegemaakt dat voorwerpen met een lage waarde op het internet – voorzien van een nagemaakt certificaat – tegen hoge prijzen worden aangeboden, iets wat ook plaatsvindt bij vervalsingen en replica's. Ook een andere respondent geeft aan dat veel te koop aangeboden objecten nep zijn. Onderzoek om te bepalen of een object daadwerkelijk zo oud is als wordt beweerd, wordt onder andere vanwege de kosten vaak niet uitgevoerd.

Intermezzo – Aard en omvang van de handel van een op internet actieve handelaar
Tijdens een interview wordt een handelaar genoemd die zeer actief is op internet. Uit een nadere analyse van de geregistreerde verkopen van deze handelaar blijkt dat hij de afgelopen maand 130 objecten heeft verkocht aan 56 verschillende klanten. In de meeste gevallen (80%) ontbreekt informatie over de aard van de goederen. Waar de aard van goederen wel bekend is, betreft het doorgaans objecten uit de Romeinse oudheid (77%). Of het hier illegaal aangeboden cultuurgoederen betreft, is niet vast te stellen. De klanten zijn op één na afkomstig uit Europa, en dan met name uit Groot-Brittannië. Hoewel klanten uit Italië een achtste van de totale klantenpopulatie vertegenwoordigen, bestellen zij meer dan een kwart van de verkochte objecten. Van iets minder dan een kwart (23%) van de transacties is de waarde bekend. Het blijkt altijd om kleine bedragen te gaan: de gemiddelde transactiewaarde (een transactie kan uit meerdere items bestaan) bedraagt € 54, de gemiddelde waarde per verkocht item is € 21. Wanneer we de gemiddelde itemwaarde combineren met het totaal aantal verkochte items (n = 130), bedraagt de maandomzet circa € 2.700. Wanneer we de gemiddelde transactiewaarde combineren met het totaal aantal transacties (n = 56) bedraagt de maandomzet circa € 3.000.

Het is volgens respondenten de vraag welke goederen een handelaar, naast hetgeen hij op internet aanbiedt, nog meer verkoopt; het is immers mogelijk dat handelaren een beperkt deel van hun goederen op een website plaatsen. Wanneer het contact met een koper via de website eenmaal tot stand gekomen is, kunnen (illegale) objecten met een hogere waarde worden aangeboden. De site van een handelaar of veilinghouder moet volgens respondenten dan ook vooral als een visitekaartje c.q. etalage gezien worden en internet vervult in dit geval dan ook met name een 'contactfunctie' om de afzetmarkt te vergroten. Deze gedachtegang wordt bevestigd in een gesprek met een veilinghouder. Deze respondent geeft aan dankzij internet meer internationale kopers te hebben; het gaat dan om personen die niet de moeite willen nemen om voor kleine objecten naar de veiling te komen, maar op basis van een afbeelding in de online catalogus een bieding doen via internet. Dit doen zij door het invullen van een biedingsformulier, waarop zij aangeven welke prijs zij maximaal willen betalen voor een object. Tijdens de veiling zal dan blijken of dit bod voldoende is; van een *real-time* online veiling is hier dus geen sprake.

Uit interviews met respondenten blijkt dat veel personen die actief zijn met een metaaldetector, hun vondsten op internetfora zetten. Uit een gesprek met één van deze personen komt naar voren dat het dan niet noodzakelijkerwijs om

handel gaat. Op internetfora waar veel gelijkgezinden actief zijn, bouwt men status op door de collectie gevonden objecten (bodemvondsten) te tonen; dit lijkt doorgaans het voornaamste motief voor deze personen om objecten op internet te plaatsen. Dat wil overigens niet zeggen dat (illegale) handel in ook een later stadium, bijvoorbeeld wanneer iemand van zijn collectie af wil, niet plaatsvindt. Het is mogelijk dat de verkoop dan via internetfora verloopt of dat spullen verkocht worden aan contacten die men via internetfora heeft leren kennen.

De kennis van respondenten over de rol van besloten communities bij de handel in cultuurgoederen is beperkt. Bovendien zijn respondenten verdeeld. De één zegt dit verschijnsel nog niet tegengekomen te zijn, de ander geeft aan dat hier wel degelijk sprake is van handel of dit niet onaannemelijk te achten. In veel gevallen blijken respondenten echter geen harde informatie aan te kunnen dragen en lijken antwoorden vooral gebaseerd op veronderstellingen van de respondenten zelf of informatie die zij van horen zeggen hebben. Bovendien is het vervolgens de vraag of het hier illegale handel betreft, of dat deze besloten communities als medium worden ingezet om gemakkelijk, snel en afgeschermd met elkaar te kunnen communiceren. Kortom, een aantal respondenten veronderstelt het bestaan van besloten communities die handelen in cultuurgoederen en kan zich er iets bij voorstellen, maar hard bewijs ontbreekt. Een medewerker van de FBI die hierover meer zou kunnen vertellen op casusniveau, heeft niet op ons informatieverzoek gereageerd.

Wat opvalt in gesprekken met respondenten, is het feit dat meerdere respondenten twijfelen aan het zelfreinigend vermogen van de sector c.q. de handelaren die daarin actief zijn. Zo vertellen diverse respondenten ons dat er vanuit de branche, door de handelaren, actief een lobby is gevoerd tegen het ratificeren van het UNESCO-verdrag dat Nederland in 2009 heeft ondertekend. Een andere respondent beschrijft een handelaar die tot op heden elke keer met laakbaar handelen wegkomt als 'buitengewoon louche'.

Daarnaast blijkt dat het ene veilinghuis het andere niet is. Een respondent vertelt ons dat een veilinghuis recentelijk objecten geveild heeft die mogelijk illegaal zijn, omdat herkomst en provenance van deze stukken onbekend dan wel lastig aan te tonen zijn. Het ene veilinghuis is daarin minder strikt dan het andere, zo horen wij van deze respondent. Hierop is, wanneer deze veilinghuizen geen lid zijn van bijvoorbeeld de Federatie TVM, weinig invloed uit te oefenen. Illustratief voor het beperkte zelfreinigend vermogen van de branche is volgens een andere respondent het volgende voorbeeld:

> *'Enkele dagen voorafgaand aan een beurs is een flyer uitgedeeld – deze kreeg ik zelf anoniem toegestuurd – waarbij de organisator expliciet op de komst van het Art Loss Register wees. De letterlijke tekst luidde als volgt: "Heeft u goederen bij zich of wilt u goederen tentoonstellen waarvan de afkomst onzeker is, neem deze dan niet mee. Dit jaar is het Art Loss Register aanwezig."'* (Bron: interview)

Dat dit beperkte zelfreinigend vermogen zich niet alleen op en rondom beurzen en veilingen manifesteert maar ook op internet, blijkt volgens een respondent uit een analyse van de internetverkopen. Volgens deze respondent komt uit die analyse in ieder geval naar voren dat bij de verkoop van oude munten professionele handelaren betrokken zijn.

3.5 Media-analyse

De media-analyse is geen onderdeel van het onderzoek zelf, maar vult dat aan. Deze analyse is van februari tot juli 2010 uitgevoerd door een stagiair van het lectoraat Cybersafety van de NHL Hogeschool (zie ook par. 2.5). Hierna volgt een korte beschrijving van de resultaten van de media-analyse. Wie hierover meer wil weten, verwijzen we naar het stageverslag (Slofstra, 2010).

In totaal troffen we 183 artikelen aan. Deze artikelen zijn doorgelezen om te bepalen of ze daadwerkelijk gaan over illegale handel in kunst en antiek via internet. Uiteindelijk bleven 124 artikelen over,[20] die kunnen worden ingedeeld in drie categorieën: (1) de handel in vervalsingen via internet, (2) heling van kunst en antiek via internet en (3) de aanpak van illegale handel door de politie. Het kan zijn dat een artikel in meerdere categorieën valt, bijvoorbeeld omdat het gaat over een vervalst schilderij dat op internet is aangeboden, waarna in hetzelfde artikel in wordt gegaan op de aanpak van de politie. We bespreken deze onderwerpen hieronder.

3.5.1 De handel in vervalsingen via internet

In totaal gaan 75 van de 124 artikelen over de handel in vervalste kunstwerken via internet. Op 31 oktober 2003 verschijnen er in nagenoeg alle regionale dagbladen artikelen over een grote hoeveelheid vervalsingen van kunstvoorwerpen

20 Het kan zo zijn dat één artikel in meerdere kranten staat, bijvoorbeeld als kranten een ANP-bericht één-op-één overnemen. Deze analyse gaat echter over de 124 berichten.

op internet. Als voorbeeld wordt de site Ricardo.nl[21] aangehaald, waar volgens de berichten volgens een expert vervalste werken van Karel Appel en Corneille te koop worden aangeboden. In het *NRC Handelsblad* van 21 maart 2008 is te lezen dat in de VS zeven mensen zijn opgepakt en veroordeeld voor het grootschalig vervalsen en op internet verkopen van schilderijen.

Diebenkorn
In de eerste helft van 2000 bericht een aantal dagbladen over een Nederlander die via de online handelssite eBay een schilderij heeft aangekocht voor 300.000 gulden.[22] De verkoper blijkt de prijs van het schilderij omhooggedreven te hebben door er zelf onder een andere naam ook op te bieden; bovendien blijkt het schilderij vervalst te zijn. De verkoper is volgens een ANP-bericht van 12 maart 2001 beschuldigd van fraude vanwege het vervalsen en verkopen van schilderijen op internet (samen met twee handlangers). Naar aanleiding van deze berichtgeving schrijven diverse kranten een algemeen artikel over kunst kopen op het internet.

Herman Brood
Na het overlijden van Herman Brood op 11 juli 2001 berichten *de Volkskrant* en *Het Parool* op 8 augustus 2001 over het opduiken van vervalsingen van diens schilderijen. Vervolgens berichten ook andere kranten hierover. De weduwe van Herman Brood en zijn manager beweren dat er een organisatie schuilgaat achter de vervalsingen die via internet (o.a. Marktplaats) worden aangeboden. Op 8 augustus 2006 bericht het *Algemeen Dagblad* dat 'verse Broodjes' nog steeds geld opleveren. De manager van Herman Brood vertelt dat 99 procent van het op internet aangeboden werk van Herman Brood vals is.

3.5.2 Heling van kunst en antiek

In totaal gaan 53 van de 124 artikelen over heling van kunst en antiek via internet. De eerste berichten komen uit september 1999 en gaan over een groep Spanjaarden die via internet gestolen antiek aanbiedt.[23] In het *NRC Handelsblad* van 25 april 2005 wordt wederom geschreven over een Spaanse bende die op vlooienmarkten en via internet handelt. Andere voorbeelden zijn berichten uit *De Telegraaf* van 18 oktober 2007 over een kunstrover uit Zoetermeer die jaren-

21 Een site die op dit moment niet meer bestaat en doorlinkt naar www.marktnet.nl. Deze site is ook meegnomen in het algemene deel van de internetsearch.
22 *De Volkskrant*, 11 mei 2000; *Trouw*, 11 mei 2000; *Algemeen Dagblad*, 11 mei 2000, 12 mei 2000.
23 ANP-bericht, 15 september 1999.

lang kunst stal uit galerieën om vervolgens de gestolen werken op internet te verkopen (nadat hij dacht dat niemand er meer naar zocht) en uit het *Dagblad van het Noorden* uit maart 2008 die bericht over een kunstdief die is gearresteerd nadat hij zijn gestolen waar op Marktplaats had gezet. Begin 2010 berichten verschillende media over een zaak in Italië, waarbij een museummedewerker bijna 1.500 gestolen historische documenten aanbood op internet.[24] Doordat op foto's van de objecten stempels van het museum te zien waren, kwam de verkoop aan het licht.

Irak
In april 2003 wordt er in *Trouw* en *Het Parool* bericht over een run op cultuurgoederen uit Irak.[25] Tijdens de oorlog in Irak zijn vele cultuurgoederen in handen gekomen van handelaren en verkocht via onder andere internet. Op 9 juli 2009 wordt bijvoorbeeld in diverse dagbladen bericht dat 69 Iraakse cultuurgoederen, waaronder een tichel afkomstig uit een paleis van Nebukadnezer, terug worden gegeven aan Irak door toenmalig minister van OCW Ronald Plasterk. Op 13 januari 2010 ten slotte bericht onder andere het *Dagblad van het Noorden* dat het illegaal opgraven van Iraakse cultuurgoederen nog steeds doorgaat. Of deze cultuurgoederen ook op internet worden verhandeld, staat niet in het artikel.

3.5.3 De aanpak van illegale handel in kunst en antiek door de politie

In totaal gaan vier van de 124 artikelen over de aanpak van de illegale handel in kunst en antiek door de politie. Op 15 augustus 2000 bericht het *Algemeen Dagblad* bijvoorbeeld dat de illegale kunsthandel hoogtij viert in Nederland. Met de komst van internet is er volgens dit bericht een nieuw kanaal geopend voor handelaren. In diverse (regionale) media is op 18 mei 2005 te lezen dat men het beste op internet kan gaan zoeken als er kunst gestolen is, omdat deze kunst hier aangeboden kan worden. Volgens de artikelen pakt de politie zo nu en dan een heler op, maar komt het gros van de helers ermee weg.

3.6 Resumé

Internet is tegenwoordig niet meer uit ons leven weg te denken. We gebruiken internet om informatie te vergaren, berichten naar elkaar te sturen en in contact te komen met mensen met dezelfde interesses en hobby's. De omzet van

24 Onder andere het *Reformatorisch Dagblad*, 30 januari 2010.
25 Op 15 april in *Trouw* en op 24 april in *Het Parool*.

bedrijven die spullen via internet aan particulieren aanbieden of particulieren de mogelijkheid bieden spullen online te verkopen, neemt nog steeds toe. Ook het aantal aangeboden objecten op (internationale) advertentiesites en het aantal actieve gebruikers vertoont jaarlijks nog steeds een stijging, zij het minder groot dan in het begin van de 21ste eeuw.

De mate waarin cultuurgoederen op internet worden aangeboden, lijkt op basis van de literatuur toe te nemen. In welke mate op internet sprake is van illegale handel, is echter niet bekend. Wel is duidelijk dat er in zijn algemeenheid – dus buiten internet om – sprake is van een levendige illegale handel in cultuurgoederen; vele archeologische sites zijn beschadigd door illegale opgravingen en wereldwijd gaan in de handel in cultuurgoederen jaarlijks mogelijk miljarden dollars om.

De rol van internet bij de illegale handel in cultuurgoederen komt in de literatuur in beperkte mate ter sprake. Zo speculeren enkele auteurs op de mogelijke rol die internet speelt of zou kunnen (gaan) spelen en zijn er enkele rapporten met (indicatieve) cijfers voorhanden. Controle op de handel via internet is moeilijk te realiseren. Doordat objecten op internet worden aangeboden, is er sprake van een internationaal gezelschap van kopers; zij zijn onder andere afkomstig uit de Verenigde Staten, Australië en Japan.

Respondenten zijn allemaal bekend met het feit dat cultuurgoederen via internet verhandeld worden en weten bovendien vaak wel één of meer handelaren te noemen die van dit medium gebruik maken om voorwerpen te verkopen. Echter, of het hier om illegaal aangeboden cultuurgoederen gaat en zo ja in welke mate, is bij respondenten niet bekend. Zij menen dat er sprake is van een groot *dark number* en dat het feitelijk niet te doen is om een schatting te maken van de illegale handel in cultuurgoederen in het algemeen. De factor internet maakt dit volgens hen nog complexer: door internet is het mogelijk snel transacties te doen en is het aantal aangeboden goederen door de snelheid waarmee zij verhandeld worden nauwelijks te monitoren. Bovendien is het zeer moeilijk om op basis van informatie die op internet over een object wordt gegeven, iets te zeggen over de al dan niet legale status ervan. Over de aard van de goederen zijn respondenten het eens: objecten die openlijk worden aangeboden vertegenwoordigen over het algemeen een beperkte waarde. Of er ook sprake is van besloten communities waar cultuurgoederen al dan niet illegaal verhandeld worden, blijft onduidelijk. Respondenten veronderstellen het bestaan van dergelijke communities, maar hard bewijs ontbreekt.

De media-analyse levert over de periode van 1999-2010 in totaal 124 artikelen op die berichten over de illegale handel in kunst en antiek via internet. Meer dan de helft van deze artikelen (60%) gaat over de handel in vervalsingen van bijvoorbeeld werk van Herman Brood en iets minder dan de helft (43%) heeft betrekking op heling van kunst en antiek. Tot slot wordt in een klein aantal artikelen bericht over de aanpak van de illegale handel door de politie. De teneur van deze artikelen is dat de politie wel eens mensen oppakt, maar dat het gros van de verkopers die zich schuldig maken aan illegale handel in kunst en antiek via internet daarmee wegkomt.

4 Bevindingen uit de internetsearch

De handel in kunst en antiek verloopt via diverse kanalen: markten, antiquairs en veilingen. Ook internet speelt een rol bij de aan- en verkoop van dergelijke goederen. Onduidelijk blijft echter hoe groot de rol van internet is en in welke mate internet de illegale handel in cultuurgoederen faciliteert (Korsell et al., 2006; Bieleman et al., 2007). Om inzicht te krijgen in de Nederlandse situatie is een internetsearch uitgevoerd. Voor de methodische verantwoording van de internetsearch verwijzen we naar hoofdstuk 2, waarin ook de afbakening van het onderzoek besproken wordt (zie par. 2.1). In de onderstaande paragrafen gaan we in op de bevindingen uit de internetsearch.

4.1 Internetsearch

Er is een verschil tussen veilingsites en advertentiesites. Een veilingsite is een website waarop goederen worden aangeboden waarop bezoekers kunnen bieden. De veiling wordt op een vooraf bepaald tijdstip beëindigd en de bieder die op dat moment het hoogste bod heeft, 'wint'. Daarmee is in de regel de verkoop (ook juridisch gezien) definitief geworden.[26] Een advertentiesite daarentegen is vergelijkbaar met een prikbord in de supermarkt waarop mensen een briefje kunnen prikken over de spullen waar ze vanaf willen. Op een advertentiesite kan een aanbieder een advertentie plaatsen met een beschrijving van het product en eventueel contactgegevens. Vervolgens kan een potentiële koper bieden op het product of direct contact opnemen met de verkoper. De daadwerkelijke afwikkeling van de koop vindt plaats buiten de advertentiesite om.

4.1.1 Het aanbod van kunst en antiek op Nederlandse veiling- en advertentiesites

Er bestaat, voor zover wij weten, geen overzicht van alle in Nederland geregistreerde veiling- en advertentiesites. Ook is er geen officiële informatie te vin-

26 De voorwaarden kunnen per veilingsite verschillen.

den over aantallen advertenties en gekochte producten op deze sites. Daarom is het eerste deel van de internetsearch een inventarisatie van het aanbod van kunst en antiek op Nederlandse veiling- en advertentiesites. In aanvulling op de search die Bieleman et al. (2007) uitvoerden,[27] zijn eerst álle Nederlandse veiling- en advertentiesites waarop kunst en antiek (kunnen) worden aangeboden in kaart gebracht. Op deze sites zijn vervolgens de aard en de omvang van het aanbod bekeken.

Het eerste deel van de search is uitgevoerd om te schetsen op hoeveel verschillende Nederlandse veiling- en advertentiesites er kan worden gehandeld in kunst en antiek en wat de aard en omvang is van het aanbod op deze sites. De uitkomsten hiervan zijn leidend voor het tweede deel, de zoektocht naar illegale handel in cultuurgoederen. Dit deel van de search richt zich op de twee Nederlandse veiling- en advertentiesites waar kunst en antiek het meest worden aangeboden.

Veilingsites
In de literatuur worden drie typen veilingsites onderscheiden (Korsell et al., 2006):

1. *Conventional online auctions* hebben veel weg van een klassieke veiling. Het veilinghuis bepaalt wanneer de veiling start en wat de startprijzen zijn. Producten die via dit type online veiling worden aangeboden, kunnen vaak ook fysiek bekeken worden (kijkdagen).
2. *Monitored online auctions* lijken op een klassieke veiling. Dit type veiling staat onder controle van een veilinghuis, maar er kunnen doorlopend veilingen worden toegevoegd.
3. Bij *autonomous online auctions* fungeert de website als middel om koper en verkoper samen te brengen.

Uit de internetsearch blijkt dat er onderscheid gemaakt kan worden tussen veilingsites die zich specifiek richten op het veilen van kunst en antiek en veilingsites waarbij kunst en antiek twee van de vele categorieën zijn. In totaal vinden we negen Nederlandse *veilingsites* waarop kunst en antiek worden aangeboden (tabel 4.1). Vijf van deze sites richten zich specifiek op kunst en antiek, de vier andere sites bieden ook (een veelheid aan) andere goederen aan. Aangeboden voorwerpen staan in de regel in twee hoofdcategorieën: kunst en antiek. Onder deze hoofdcategorieën vallen weer tal van subcategorieën (bijvoorbeeld iconen, Afrikaanse schilderkunst en oudheidkundige voorwerpen) (zie bijlage 2). De

27 In Nederland onderzochten Bieleman et al. (2007) het aanbod van kunst en antiek op vier Nederlandse veiling- en advertentiesites: Marktplaats, eBay Nederland, Speurders en 2ehands.

meeste Nederlandse veilingsites (zeven) vallen onder de categorie 'conventional online auctions' (tabel 4.1). Het aanbod op deze sites is in vergelijking met de andere sites die we vinden vrij beperkt: er worden alleen goederen aangeboden die vallen onder de categorie kunst en het totale aanbod is 194 stukken. Daarnaast vallen twee veilingsites onder de categorie 'monitored online auctions'. Het totale aanbod op deze twee sites bedraagt 4.550 goederen. Daarvan vallen er 4.090 in de categorie antiek en 460 in de categorie kunst. Ten slotte is er één veilingsite die valt onder de categorie 'autonomous online auctions'. Het gaat om de website ebay.nl. Op deze veilingsite staan de meeste goederen. Het totale aanbod in de categorieën kunst en antiek bedraagt hier 464.624, waarvan er 244.370 vallen onder de categorie antiek en 220.254 onder de categorie kunst. Dit betreft het internationale aanbod, dat automatisch bij een zoekslag op het Nederlandse deel van eBay verschijnt. De veilingsite eBay is daarmee goed voor 98,9 procent van de in totaal 469.368 advertenties. Indien een gebruiker instelt dat er alleen advertenties uit Nederland getoond mogen worden, blijven er 9.629 advertenties over. In dat geval is eBay Nederland goed voor 67 procent van in totaal 14.373 advertenties.

Tabel 4.1 Aanbod van kunst en antiek op Nederlandse veilingsites

	Type site		**Aanbod**	
	Type veiling	Alleen kunst/ antiek	Antiek	Kunst
www.worldonauction.com/nl	1	Ja	0	82
stores.shop.ebay.nl/museumveiling[28]	1	Ja	0	14
www.veilingenvankunst.nl	1	Ja	0	68
www.webveilingen.nl	1	Nee	0	24
www.boulandveilingen.nl	1	Nee	0	3
www.vdh-auctions.nl	1	Nee	0	3
www.kunstveiling.nl	2	Ja	0	68
www.qoop.nl	2	Nee	4.090	392
www.ebay.nl[29]	3	Nee	244.370	220.254
Totaal			248.460	220.908

28 Is een speciaal onderdeel van e-bay.nl. Op dit deel worden museumstukken geveild, onder meer BKR-kunst van het Instituut Collectie Nederland. Het type veiling en het soort goederen zijn niet te vergelijken met het overige aanbod op eBay, daarom noemen we deze site apart.

29. Deze site was al geanalyseerd op 10 maart 2010 als voorbereiding op het onderzoek. Het gaat om het internationale aanbod dat via het Nederlandse deel van de site wordt aangeboden. De gebruiker kan ook instellen om alleen in Nederland te zoeken. Dan is het totaal aantal advertenties binnen de categorie kunst en antiek 9.629.

Advertentiesites
Advertentiesites op internet zijn als gezegd feitelijk hetzelfde als de aloude prikborden in supermarkten en zogenoemde 'zoekertjes' in kranten. Net als bij de veilingsites is een onderscheid mogelijk tussen advertentiesites die zich speciaal richten op cultuurgoederen en advertentiesites die ook andere goederen aanbieden. Verder zijn er tal van online galerieën van kunstenaars waarop (eigen) werk wordt aangeboden. Deze categorie laten we hier buiten beschouwing.

In totaal hebben we 114 Nederlandse advertentiesites gevonden waarop kunst en antiek aangeboden kunnen worden. In de regel hebben deze sites een categorie antiek en kunst,[30] waar weer tal van subcategorieën onder vallen (bijvoorbeeld iconen, Afrikaanse schilderkunst en oudheidkundige voorwerpen) (zie bijlage 2). Het aanbod op deze advertentiesites verschilt. In tabel 4.2 staan de zes advertentiesites waarop de meeste advertenties zijn geplaatst in de eerder genoemde categorieën. Deze sites zijn gezamenlijk goed voor 210.343 advertenties in de categorie antiek en 56.017 in de categorie kunst. De grootste aanbieder, Marktplaats, is goed voor respectievelijk 146.978 en 36.871 advertenties. Dat is 69,8 procent van in totaal 266.360 advertenties.

Deze aantallen hebben overigens geen betrekking op unieke goederen. Een aanbieder is vrij om een goed op meerdere advertentiesites aan te bieden, goederen kunnen in verschillende categorieën op dezelfde advertentiesite staan en een aanbieder kan onder verschillende namen een goed op verschillende sites aanbieden. Het is niet mogelijk om te achterhalen hoe vaak dit voorkomt.

Tabel 4.2 Aanbod van kunst en antiek op advertentiesites

Aanbod van kunst en antiek op advertentiesites		
	Antiek	Kunst
Marktplaats	146.978	36.871
Marktplaza	29.229	5.042
Tweedehands	13.951	5.071
Speurders	12.222	2.729
Marktnet	5.438	4.243
Kapaza	2.525	2.061
Totaal	210.343	56.017

Op de overige 108 advertentiesites die we vinden, is het aanbod van kunst en antiek beperkt(er). Uit een steekproef van 24 advertentiesites waarvan we het

30 Of 'antiek en kunst' of 'antiek, kunst en…'

aanbod hebben geanalyseerd blijkt dat op één site meer dan 1.000 advertenties (1.110) in de categorie kunst en antiek staan, op vier sites tussen de 100 en 1.000 en op vijftien sites minder dan 100 en dat op vier sites geen enkele advertentie staat in deze categorie.

Resumé
Er zijn tal van Nederlandse veiling- en advertentiesites. In totaal vonden we als gezegd negen veilingsites en 114 advertentiesites waarop kunst en antiek (kunnen) worden aangeboden (voor een overzicht zie bijlage 3). Bij beide soorten sites is er één waarop het merendeel van de goederen wordt aangeboden. Bij de veilingsites is dat eBay. Deze site is goed voor 98,5 procent van de in totaal 325.294 advertenties. Nemen we alleen het Nederlandse aanbod van de site dan gaat het om 67 procent van 14.373 advertenties. Bij de advertentiesites is eenzelfde beeld te zien. Op één website, Marktplaats, staat 69,8 procent van in totaal 266.360 advertenties. Het totale aanbod van kunst en antiek op veiling- en advertentiesites is daarmee niet wijdverspreid. Er zijn een paar sites waarop het merendeel van de goederen wordt aangeboden.

Verder laat de search zien dat de meeste sites naast kunst en antiek tal van andere goederen aanbieden; we vinden geen advertentiesites die zich specifiek richten op het aanbieden van kunst en antiek. Wel zijn er diverse online galerieën waar kunstenaars hun eigen objecten kunnen verkopen. Dergelijke sites zijn niet in deze analyse meegenomen. Er zijn wel veilingsites die zich speciaal richten op kunst en antiek. Op deze sites wordt slechts een zeer beperkt aantal goederen aangeboden: 0,07 procent van het totaal aantal objecten op de veilingsites[31] (inclusief internationale veilingen op het Nederlandse deel van eBay) en 1,6 procent van de Nederlandse veilingen.[32]

4.1.2 Het illegale aanbod van cultuurgoederen op internet

Dit tweede deel van de internetsearch gaat in op het aanbod op internet van mogelijk illegale handel in cultuurgoederen. In de literatuur vinden we één ander onderzoek waarbij getracht is om de illegale handel in cultuurgoederen via internet in kaart te brengen; in dit onderzoek is gekeken of objecten op een door de Deense politie samengestelde lijst met gestolen kunst werden aangeboden op een advertentiesite. Geen van de gestolen goederen werd gevonden (Korsell et al., 2006).

31 232 van in totaal 325.294 op internationale veilingsites aangeboden objecten.
32 232 van in totaal 14.373 bij Nederlandse veilingsites aangeboden objecten.

Al met al kunnen we dus niet verder bouwen op de resultaten van eerder onderzoek. Een van de beperkingen hiervan is dat het moeilijk is om af te bakenen en prioriteiten te stellen. Het is immers niet mogelijk om alle verschillende categorieën cultuurobjecten die er zijn op alle websites die het internet herbergt te zoeken; gegeven het voorgaande concentreren we ons op eBay en Marktplaats, de twee veiling- en verkoopsites met de meeste antiek en kunstgoederen (zie par. 4.1.1). Deze search heeft dan ook een sterk exploratief karakter en we willen benadrukken dat zij niet uitputtend is. Zie voor de methodische verantwoording van dit deel van de internetsearch hoofdstuk 2.

4.1.2.1 Irak

De zoekslag naar goederen die afkomstig zijn uit Irak is breed. Op basis van de rode lijst van de ICOM en de interviews met experts hebben we een lijst met sleutelwoorden opgesteld waarmee goederen die afkomstig zijn uit Irak kunnen worden gezocht. De sleutelwoorden die zijn gebruikt om mogelijk illegaal aangeboden objecten op Marktplaats en eBay Nederland te vinden, zijn: Irak, Mesopotamië, Sumerië, Assyrië, Babylonië, Perzië, Nimrud, Ashur, Hatra, Samarra en Niniveh. Specifieke goederen waarin illegaal gehandeld wordt, zijn kleitabletten, cilinderzegels en goederen voorzien van spijkerschrift. Ook deze zoektermen hebben wij gebruikt.

Marktplaats

Aan de hand van de gebieden en specifieke objecten is een zoeksleutel samengesteld.[33] Met deze zoeksleutel is gezocht binnen de categorie antiek en kunst,[34] zowel in de titel als in de beschrijving van alle advertenties. Op deze manier vinden we niet alleen de specifieke goederen, maar ook alle goederen uit de gebieden waar verdachte objecten vandaan komen. De zoekslag levert 58 objecten op. Lang niet al deze objecten zijn verdacht. Zo worden bijvoorbeeld in 27 advertenties Perzische kleden aangeboden. In totaal treffen we negen verdachte goederen uit Irak aan (zie figuur 4.1), die worden aangeboden door negen verschillende verkopers.

33 Op vrijdag 17 september 2010 zochten we in de categorie antiek en kunst binnen alle advertenties op de sleutelwoorden: 'Irak OR Mesopotamië OR Sumerië OR Assyrië OR Babylonië OR Perzië OR Nimrud OR Ashur OR Hatra OR Samarra OR Niniveh OR kleitablet OR spijkerschrift OR cilinderzegel'.

34 In totaal staan in deze categorie 183.849 advertenties.

Figuur 4.1 Uit Irak afkomstige objecten op Marktplaats

Omschrijving*	**Prijs**	**Foto**
Arabisch mes/dolk in koperen schede	€ 20	
Bronzen kort zwaard met bewerkingen en bloedgoot. Circa 1300 – 1200 B.C. Midden Bronstijd. Oorspronkelijke herkomst: Luristan, een provincie van het voormalige Perzische Rijk (Iran).	Bieden	
Voorraadpotje uit de Amlash vallei (het vroegere Perzië)	Bieden	
Pot uit de Amlash vallei	Bieden	
Antieke koperen pot uit Azië	Bieden	
Vruchtbaarheidsbeeldje uit Syrië	Bieden	
Zeskantig Perzisch kruikje	Bieden	
Polychroom vaas Perzië (rond 1900)	€ 20	

Omschrijving*	Prijs	Foto
Perzische tegel	Bieden	

* De teksten zijn letterlijk overgenomen uit de advertenties.

De adverteerders hebben we verder onderzocht. Het blijkt dat zij niet veel goederen tegelijk aanbieden. In de regel is het aanbod tussen de vijf en tien goederen. Het aanbod varieert: van antieke spullen tot hedendaagse gebruiksvoorwerpen. We vinden dus geen 'grootadverteerders' die tientallen of zelfs honderden voorwerpen tegelijkertijd aanbieden. Twee van de negen adverteerders bieden nog meer verdachte goederen aan:

- één verkoper: dertien Romeinse bodemvondsten;
- één verkoper: tien bodemvondsten uit onder meer Syrië en Egypte.

De voorwerpen in figuur 4.1 zijn door een expert uit de begeleidingscommissie voorgelegd aan een conservator met speciale deskundigheid in het Nabije Oosten, met de vraag om een oordeel uit te spreken over de aard van de voorwerpen. Ook deze gespecialiseerde conservator kon geen zekerheid verschaffen:

1. Arabisch mes: toeristisch;
2. Bronzen zwaard: wel goed, maar niet zeldzaam;
3. Voorraadpotje uit de Amlashvallei: kan oud zijn, moeilijk te zien;
4. Pot uit de Amlashvallei: kan oud zijn, moeilijk te zien;
5. Antieke koperen pot: onduidelijk;
6. Vruchtbaarheidsbeeldje: als het echt is, is het veel waard;
7. Zeskantig Perzisch kruikje: recent (negentiende eeuw?), wellicht handelswaar en niet erg belangrijk;
8. Polychroom vaas: recent (negentiende eeuw?), wellicht handelswaar en niet erg belangrijk;
9. Perzische tegel: kan oud zijn.

eBay Nederland

We gebruiken dezelfde zoeksleutel[35] als bij het zoeken naar objecten op Marktplaats. We vinden geen objecten uit Irak die mogelijk illegaal zijn. Wel worden

35 Op maandag 18 oktober 2010 zochten we in de categorie kunst, antiek en design binnen alle advertenties die in Nederland worden aangeboden op de sleutelwoorden 'Irak OR Mesopotamië OR Sumerië OR Assyrië OR Babylonië OR Perzië OR Nimrud OR Ashur OR Hatra OR Samarra OR Niniveh OR kleitablet OR spijkerschrift OR cylinderzegel'.

twee geografische kaarten van Perzië aangeboden. Ze zijn afkomstig uit 1885 en 1906 en kosten respectievelijk € 17,50 en € 12,50. De aanbieder is een zogenaamde eBay-store.[36] Deze winkel heeft 4.036 objecten op eBay staan. De winkel verkoopt voornamelijk antieke boeken, gravures en geografische kaarten.

Resumé
We treffen in totaal negen goederen die volgens de adverteerders afkomstig zijn uit Irak of een van de gebieden waar objecten mogelijk illegaal vandaan komen.[37] Alle goederen staan op Marktplaats en worden door verschillende aanbieders aangeboden (tabel 4.3). Bij 2 goederen staat een prijs vermeld: € 20. Bij de zeven andere goederen moet geboden worden en is ook geen prijsindicatie gegeven. De verkopers bieden wel andere goederen aan, maar geen andere, mogelijk illegaal aangeboden goederen uit Irak.

Verder zien we dat twee verkopers meer goederen aanbieden waarin de handel mogelijk illegaal is. Het gaat daarbij om Romeinse bodemvondsten en bodemvondsten uit Syrië. Op eBay treffen we geen mogelijk illegaal aangeboden goederen aan uit Irak. Wel vinden we als bijvangst één adverteerder, een zogenaamde eBay-store,[38] die 4.036 objecten op eBay heeft staan. De winkel verkoopt voornamelijk antieke boeken, gravures en geografische kaarten.

Tabel 4.3 Aantal aangetroffen goederen en verkopers van goederen uit Irak

	Aantal aangetroffen goederen	**Aantal adverteerders**
Marktplaats	9	9
eBay Nederland	0	0
Totaal	9	9

4.1.2.2 Afrika
De zoekslag naar illegaal aangeboden objecten uit Afrika richt zich op specifieke goederen. Het gaat om Nok-terracottabeelden en Esie stenen beelden. Beide soorten objecten staan op de rode lijst van de ICOM. De Nok-terracottabeelden zijn afkomstig van het Bauchiplateau, uit Noord- en Centraal-Nigeria en uit regio's rond Katsina en Sokoto (Noordwest-Nigeria). Het kan gaan om beelden van hoofden of hele figuren. In de regel zijn mensen afgebeeld, maar soms ook dieren. De grootte van de beelden verschilt. Sommige hoofden zijn op ware grootte,

36 Zie http://stores.ebay.nl/Antique-prints-and-maps.
37 Mesopotamië, Sumerië, Assyrië, Babylonië, Perzië, Nimrud, Ashur, Hatra, Samarra en Niniveh.
38 Zie http://stores.ebay.nl/Antique-prints-and-maps.

terwijl beelden van complete figuren slechts tien centimeter groot zijn. De beelden zijn gemaakt van *unrefined clay* dat veel kleine stenen bevat.[39]

De Esie stenen beelden zijn afkomstig uit de stad Esie in Zuid-West Afrika. De beelden zijn realistische weergaven van mannen of vrouwen die veelal op stoelen zitten en soms knielen. Figuren spelen soms op muziekinstrumenten, houden machetes vast of hebben hun handen op de knieën. Verder is kenmerkend dat de haardracht met grote precisie is aangebracht in de zachte steen.[40]

Marktplaats
Op Marktplaats treffen we geen Nok-terracottabeelden aan. In totaal levert de zoekslag naar deze beelden 203 advertenties op,[41] maar in geen van die advertenties worden daadwerkelijk Nok-terracottabeelden aangeboden. Er zijn veel advertenties waarin 'gewoon' terracotta wordt aangeboden (bijvoorbeeld: 'Kijk ook bij mijn andere potten en terracotta spullen').

We hebben daarom specifiek gezocht op terracotta en Nok-beelden van het Bauchiplateau, uit Noord- en Centraal-Nigeria en uit regio's rond Katsina en Sokoto, in Noordwest-Nigeria.[42] Dat levert in totaal 24 advertenties op; de aangeboden objecten voldoen echter wederom niet aan de kenmerken van de Nok-terracottabeelden. Ten slotte hebben we gezocht op het sleutelwoord 'Nok'. Dit levert geen relevante objecten op.

Ook treffen we op Marktplaats geen Esie-beelden aan. Daarnaar is met behulp van drie zoekslagen gezocht. Zoeken op de combinatie van beeld, steen en de term 'Esie' levert geen advertenties op.[43] Ook direct zoeken op de term Esie levert geen advertenties op waarin Esie-beelden worden aangeboden. Breder zoeken op stenen beelden afkomstig uit Afrika levert 37 advertenties op,[44] maar geen van de aangeboden objecten voldoet aan de kenmerken van Esie-beelden.

39 Voor een gedetailleerde beschrijving verwijzen we naar de Rode lijsten van ICOM (http://icom.museum).
40 Voor een gedetailleerde beschrijving verwijzen we naar de Rode lijsten van ICOM (http://icom.museum).
41 Op woensdag 22 september 2010 zochten we in de categorie antiek en kunst binnen alle advertenties op de sleutelwoorden 'Nok OR terracotta OR Bauchi OR Katsina OR Sokoto OR Nigeria'.
42 Op woensdag 22 september 2010 zochten we in de categorie antiek en kunst binnen alle advertenties op de sleutelwoorden 'Terracotta AND (Bauchi OR Katsina OR Sokoto OR Nigeria)': 0 resultaten. Verder zochten we op '(Nok OR Bauchi OR Katsina OR Sokoto OR Nigeria) -hout* -masker': 24 resultaten.
43 Op woensdag 22 september 2010 zochten we in de categorie antiek en kunst binnen alle advertenties op de sleutelwoorden '(Standbeeld OR Beeld) AND steen AND Esie'.
44 Op woensdag 22 september 2010 zochten we in de categorie antiek en kunst binnen alle advertenties op de sleutelwoorden '(Standbeeld OR Beeld) AND (steen) AND (Afrika)'.

eBay Nederland
Op eBay Nederland hebben we dezelfde zoekslagen uitgevoerd[45] als op Marktplaats. Ook is breed gezocht op de termen 'Nok' en 'Esie'. We vinden geen advertenties waarin Nok- terracotta of Esie stenen beelden worden aangeboden.[46]

Resumé
We vinden geen Nok-terracottabeelden of Esie-beelden op Marktplaats en eBay Nederland.[47]

4.1.2.3 Peru
Deze zoekslag richt zich in het bijzonder op keramiek uit de precolumbiaanse periode,[48] maar we hebben breed gezocht op objecten die worden aangeboden en afkomstig zijn uit Peru of uit de precolumbiaanse periode.

Marktplaats[49]
De zoektocht[50] levert in totaal 28 objecten op die door veertien verkopers worden aangeboden (figuur 4.2). Eén verkoper is met dertien advertenties goed voor bijna de helft van de aangeboden objecten. Verder is er één verkoper met drie advertenties. Bijna alle verkopers (twaalf) hebben één object uit Peru of de precolumbiaanse periode te koop. De meeste adverteerders hebben meerdere advertenties (tot 880), maar hierin staan in de regel geen mogelijk illegaal aangeboden objecten die op de door ons opgestelde lijst voorkomen. Eén verkoper, die ook zes bodemvondsten uit de Romeinse tijd aanbiedt, vormt hierop een uitzondering.

---

45 Voor de Nok-terracotta beelden zochten we op maandag 18 oktober in de categorie kunst, antiek en design binnen alle advertenties in Nederland op de sleutelwoorden 'Nok OR terracotta OR Bauchi OR Katsina OR Sokoto OR Nigeria', 'Terracotta AND (Bauchi OR Katsina OR Sokoto OR Nigeria)' en '(Nok OR Bauchi OR Katsina OR Sokoto OR Nigeria) -hout* -masker'.
Op woensdag 22 september 2010 zochten we in de categorie antiek en kunst binnen alle advertenties op de sleutelwoorden '(Standbeeld OR Beeld) AND steen AND Esie' en '(Standbeeld OR Beeld) AND (steen) AND (Afrika)'.

46 Deze zoekslagen doen we ook op eBay Internationaal. Daar vinden we twee Nok-terracotta beelden. De beelden worden aangeboden in Engeland door een eBay store die handelt in Afrikaanse objecten: http://www.auctiva.com/stores/viewstore2.aspx?id=643312&styleid=68&siteid=0.

47 Deze zoekslagen doen we ook op eBay Internationaal. Daar vinden we twee Nok-terracotta beelden. De beelden worden aangeboden in Engeland door een eBay store die handelt in Afrikaanse objecten: http://www.auctiva.com/stores/viewstore2.aspx?id=643312&styleid=68&siteid=0.

48 Zie http://archives.icom.museum/redlist/Peru/en/category-03.html.

49 In totaal staan in de categorie kunst en antiek (waar cultuurgoederen in worden aangeboden) 183.849 advertenties.

50 Op woensdag 22 september 2010 zochten we in de categorie antiek en kunst binnen alle advertenties op de sleutelwoorden 'pre-columbian OR pre-colombiaan* OR pre-columbiaan* OR precolumbian OR precolombiaan* OR precolumbiaan OR Peru'.

Bij meer dan de helft (zeventien van de 28) van de goederen wordt een prijs vermeld. Met name de verkopers die meerdere goederen aanbieden hebben hun objecten geprijsd. Vier objecten vallen qua prijs op. Deze objecten kosten tussen de € 1.800 en € 4.500. Dat is een stuk meer dan de overige dertien goederen met een prijsindicatie, die tussen de € 15 en € 40 moeten opleveren.

Figuur 4.2 Aangetroffen objecten op Marktplaats afkomstig uit Peru of de precolumbiaanse periode

Omschrijving*	**Prijs**	**Foto**
Bodemvondst Pre Columbiaans Chimu Masker, Peru, Maya, Inca Chimu Silver en Koperen Doden Masker 850-1470 A.D Bodemvondst grafgrift.	€ 1.995	
Moche Gold Human Head Mask. This Pre-Columbian Tumbaga Gold Funerary Mask is from the Moche culture. Lambayeque Valley Peru. Ca. 100 BC-600 AD. Measurements: 12x12cm. Ca. 1-2 mm thick. Weight: 23 gram	€ 4.500	
Moche Gold Owl Mask. This Pre-Columbian Tumbaga Gold Funerary Mask is from the Moche culture. Lambayeque Valley Peru. Moche culture. Lambayeque Valley Peru. Ca. 100 BC-600 AD. Measurements: 12x12cm. Ca. 1-2 mm thick. Weight: 26 gram.	€ 4.500	
Beeld uit de midden formatieve periode (ca. 600-300 BC.) Mexico Olmekencultuur. Afm: 38 cm. Hoog. Het beeld is in goede staat. Taxatie rapport aanwezig		
Vogelbeeld uit Peru	€ 15	
Grote pot uit Mexico. Heeft een afbeelding van een afgod. Is helemaal gaaf. 23cm hoog.	€ 22,50	
Mooi gaaf kookpotje of wel grape op drie pootjes. Hier werd mee gekookt op open vuur of hete stenen. Oude Indianen traditie in Peru	€ 17,50	-

Omschrijving*	**Prijs**	**Foto**
Kogel potje Pre Columbiaans	€ 17,50	
Kruikje Pre Columbiaans	€ 15	
Beeld van een afgod Pre Columbiaans het is gemaakt verml. Mexico. het beeld is gaaf. 34cm hoog	€ 40	
2 kogelpotjes Pre columbiaans	€ 35	
Pot of urn Pre columbiaans Komt van een oude cultuur in de buurt van Trojillo in het noord westen van het land. Pot is gaaf zonder barsten. ooit gekocht in een antiekzaak in Essen-België.	€ 40	
2 schaaltjes Pre Columbiaans van de indianen van Shipibo in Peru	€ 25	
Kruikje Pre Columbiaans beschilderde kruik met twee tuiten verbonden met een brug. Komt uit Nazca-Peru	€ 20	
Bakje met beeldjes Pre Columbiaans Aardewerk bakje met deksel komt uit Peru, Ica regio	€ 20	
Beeldje van een trompetter Peru Pre Columbiaans aardewerk.	€ 20	
Pot Pre Columbiaans gape op drie pootjes.	€ 35	

Omschrijving*	**Prijs**	**Foto**
Aardewerken beeldjes uit Peru.	Bieden	
Precolumbiaanse huacos uit Peru.	Bieden	
Peruaanse aardewerken offerstier 130 advertenties. Vooral religieuze en antieke voorwerpen.	Bieden	
Houten masker uit Peru.		
Authentiek Precolumbiaans groot aardewerken beeld van de Chancay cultuur uit Peru circa 800-1200 AD. Een pre-Inka beschaving. Hoogte 34 cm en vrij zwaar. Zogenaamde Cuchimilco van een staande mannelijke figuur met uitgestrekte armen en hoofdband. Rechterbeen en linkerhand waren afgebroken en zijn professioneel herbevestigd. sEx privé collectie uit Denemarken. Verworven van gerenommeerd veilinghuis in de U.S.A. en legaal naar Nederland geïmporteerd.	Bieden	
Aardewerk potje uit Peru. Hoogte elf cm.	Bieden	
Precolumbiaans polychroom grafbeeldje van een Inca vrouw. Bodemvondst uit Peru (jaren 60). Hoogte: 14 cm. Voetbreedte: 7,5 cm. Afkomstig uit particuliere verzameling.	Bieden	

Omschrijving*	**Prijs**	**Foto**
Bodemvondst kruik Peru 32 cm hoog	Gereser-veerd	
Aardewerken vaas. 22 centimeter hoog.	Bieden	
Erotisch beeldje, precolombiaans.	€ 25	
PERU kandelaar met gezichtje Handwerk.	Bieden	

* De teksten zijn letterlijk overgenomen uit de advertenties.

eBay Nederland[51]

De zoekslag op eBay Nederland[52] levert negentien advertenties op. We vinden één object dat mogelijk illegaal in de handel is (figuur 4.3): een precolumbiaans terracotta masker. Het object wordt niet aangeboden in een veiling, maar kan direct voor een vaste prijs (€ 21,90) worden aangekocht van een eBay-winkel.[53] Deze winkel verkoopt in totaal 1.643 objecten via eBay en biedt verder vooral bodemvondsten aan.[54]

51 In totaal staan in de categorie kunst en antiek (waar cultuurgoederen in worden aangeboden) 9.629 advertenties.

52 Op maandag 18 oktober 2010 zochten we in de categorie kunst, antiek en design binnen alle advertenties die in Nederland worden aangeboden op de sleutelwoorden 'pre-columbian OR pre-colombiaan* OR pre-columbiaan* OR precolumbian OR precolombiaan* OR precolumbiaan OR Peru'.

53 Zie http://stores.ebay.nl/stormbroek-antiquities.

54 En komt aan bod in de paragraaf over oudheidkundige voorwerpen.

Figuur 4.3 Aangetroffen objecten op eBay Nederland afkomstig uit Peru of de precolumbiaanse periode

Omschrijving*	Prijs	Foto
Precolumbiaans terracotta hoofd. Ong. 2,5 cm.	€ 21,90	

* De teksten zijn letterlijk overgenomen uit de advertenties.

In de overige achttien advertenties die we vinden, worden geen goederen uit het precolumbiaanse tijdperk aangeboden. Het gaat om advertenties van de hierboven al genoemde eBay-store, die ook goederen uit Irak verkoopt.[55] Deze winkel heeft 4.036 objecten op eBay staan en verkoopt voornamelijk antieke boeken, gravures en geografische kaarten.

Resumé

In totaal vinden we 29 objecten die door vijftien verkopers mogelijk illegaal worden aangeboden (tabel 4.4). Daarvan worden 28 objecten op Marktplaats aangeboden en één op eBay Nederland.

Bijna alle verkopers (twaalf) hebben één object uit Peru of de precolumbiaanse periode te koop. Eén verkoper is met dertien advertenties goed voor bijna de helft van het aantal aangeboden objecten. De meeste adverteerders hebben meerdere advertenties (tot 880), maar die betreffen in de regel geen andere mogelijk illegaal aangeboden objecten uit de precolumbiaanse tijd. Er zijn twee uitzonderingen: op Marktplaats biedt één verkoper ook zes bodemvondsten uit de Romeinse tijd aan en de aanbieder op eBay Nederland verkoopt verder uitsluitend bodemvondsten.[56]

Vier objecten vallen qua prijs op. Deze objecten worden aangeboden voor tussen € 1.800 en € 4.500, een stuk duurder dan de overige dertien goederen met een prijsindicatie tussen € 15 en € 40.

Tabel 4.4 Aantal aangetroffen goederen en verkopers van goederen uit Peru

	Aantal aangetroffen goederen	Aantal adverteerders
Marktplaats	28	14
eBay Nederland	1	1
Totaal	29	15

55 Zie http://stores.ebay.nl/Antique-prints-and-maps.
56 Deze adverteerder komt aan bod in par. 4.1.2.4.

4.1.2.4 Oudheidkundige voorwerpen

Oudheidkundige voorwerpen kunnen afkomstig zijn van opgravingen en vondsten op land en in zee, van oudheidkundige locaties of uit oudheidkundige collecties. Dergelijke objecten hebben geen waardedrempel, maar moeten ouder dan 100 jaar zijn. Hierbij merken experts van de Erfgoedinspectie (EGI) op dat vooral unieke archeologische vondsten van belang zijn. Scherven van aardewerk worden bijvoorbeeld vaak gevonden bij opgravingen, maar hier gaat het om complete objecten van aardewerk, glas en metaal. We splitsen de zoekslag op naar de verschillende perioden waaruit oudheidkundige voorwerpen afkomstig zijn: Prehistorie, Romeinse tijd en Middeleeuwen.

Prehistorie (Marktplaats)[57]

Specifieke objecten uit deze periode zijn vuurstenen, messen, bijlen, schaven, speer- en bijlpunten, metalen gereedschappen, wapens, sieraden en munten en aardewerken bekers, potten, schalen, kommen en beeldjes.

Zoeken naar objecten uit de Prehistorie[58] levert 24 advertenties op. In achttien van deze advertenties worden daadwerkelijk objecten uit de Prehistorie aangeboden (andere advertenties betreffen bijvoorbeeld boeken over de Prehistorie). De achttien mogelijk illegaal aangeboden objecten staan in figuur 4.4 weergegeven.

Figuur 4.4 Aangetroffen oudheidkundige objecten op Marktplaats afkomstig uit de Prehistorie

Omschrijving*	**Prijs**	**Foto**
pijlpunten (5)	Bieden	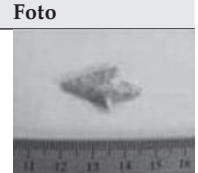
bijlen (4)	Bieden	

57 In totaal staan in de categorie kunst en antiek (waar cultuurgoederen in worden aangeboden) 183.849 advertenties.

58 Op woensdag 22 september 2010 zochten we in de categorie antiek en kunst binnen alle advertenties op de sleutelwoorden 'Prehistorie OR steentijd OR bronstijd OR ijzertijd'.

Omschrijving*	Prijs	Foto
klingkernen	Bieden	
de kaak van een Holenbeer	Bieden	
Archeologie eind Neolithicum Bronstijd bijl round 2500 v-jc,museum kwaliteit, protohistorie oorsprong. Frankrijk, 450gr, L:12cm, B:4/6,5cm, Dikte:1cm.	Bieden	
–	Bieden	
–	Bieden	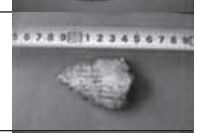
–	Bieden	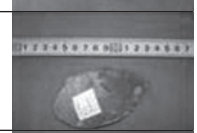
–	Bieden	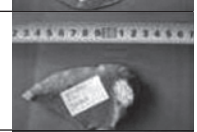
–	Bieden	
–	Bieden	

* De teksten zijn letterlijk overgenomen uit de advertenties.

Deze achttien objecten worden aangeboden door vijf verkopers. drie verkopers hebben meerdere objecten en twee verkopers één object uit de Prehistorie te koop:

- Eén verkoper biedt negen objecten uit de Prehistorie aan. In totaal heeft deze verkoper twintig producten in de verkoop, waarvan negentien oudheidkundige objecten (bijvoorbeeld een aardewerken kralenketting uit Mali en een Romeinse glazen armband en amfoor).

- Eén verkoper biedt zes objecten uit de Prehistorie aan. In totaal heeft deze verkoper zeven oudheidkundige objecten in de verkoop (dus nog één advertentie met een bodemvondst die niet uit de Prehistorie afkomstig is).
- Eén verkoper biedt vijf objecten uit de Prehistorie aan. In totaal heeft deze verkoper dertien objecten in de verkoop. In zijn andere acht advertenties worden geen oudheidkundige voorwerpen aangeboden.
- Twee verkopers bieden beiden één object uit de Prehistorie aan. Eén van hen heeft in totaal 109 advertenties, waarin verder alleen munten uit de twintigste eeuw worden aangeboden. De andere verkoper heeft in totaal elf advertenties. In al deze advertenties worden bodemvondsten aangeboden.

Romeinse tijd (Marktplaats) [59]

Zoeken op de term 'Romeins*' levert 392 advertenties op.[60] 148 van die advertenties betreffen mogelijk illegaal aangeboden goederen (figuur 4.5). Hieronder staan voorbeelden van de gevonden goederen weergegeven.

Figuur 4.5 Aangetroffen oudheidkundige objecten op Marktplaats afkomstig uit de Romeinse tijd

Omschrijving*	**Prijs**	**Foto**
Romeins bronzen beeld van Minerva / Athena	€ 4.500	
Grafbeeldje uit Romeinse graftombe	€ 600	
Lot bodemvondsten Middeleeuwen/Romeinse tijd	€ 10	

59 In totaal staan in de categorie kunst en antiek (waar cultuurgoederen in worden aangeboden) 183.849 advertenties.

60 Op woensdag 22 september 2010 zochten we in de categorie antiek en kunst binnen alle advertenties op het sleutelwoord 'Romeins*'.

Omschrijving*	**Prijs**	**Foto**
Romeins klokje	Bieden	
Romeinse bodemvondsten	Bieden	
4x Romeinse olielamp	Bieden	
1x Romeinse olielamp	Bieden	
Bronzen schaap	Bieden	
Romeins Figuurtje Gladiator	Bieden	
2x Romeins kruis	Bieden	
4x Romeinse plaat	Bieden	
10x pijlpunten	Bieden	
IJzeren voorwerp	Bieden	
Bronzen pan	Bieden	
Romeinse voting stick	Bieden	
Keltisch geld	Bieden	
6x Onbekend object	Bieden	
Aardewerk	Bieden	
4x bronzen munten	Bieden	
17 Sieraad (haarnaald, 6x ring en 3x armband, 1x glazen armband, ketting, gouden ketting, hanger, 2x medaillon, haarpen)	Bieden	
1x Romeinse schaal	Bieden	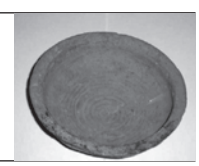
Kruik	Bieden	
Amfoor	Bieden	

Omschrijving*	**Prijs**	**Foto**
6x aardewerk (2x kom, bord, schaal kruik, schaaltje)	Bieden	
11x Aardewerk: voorraadpot, amfoor, 2x schenkkan, 2x kruik, 3x schaal, vaas, drinkbeker	Bieden	
7x Aardewerk scherven	Bieden	
Romeinse kom	Bieden	
Romeinse koperen munt	Bieden	
Romeinse ring	Bieden	
27 Fibula	Bieden	
115	Bieden	
Glazen flesje	Bieden	
2x Glazen vaas	Bieden	
2x Romeinse munten	Bieden	
2x Romeins loden gewicht	Bieden	
Romeinse spijker	Bieden	
Romeinse handgreep	Bieden	
2x Romeins vaasje	Bieden	
Olielamp van steen	Bieden	
Bronzen Romeinse waterkan	Bieden	
Diverse bodemvondsten	Bieden	
Romeins slot	Bieden	
Romeinse sleutel	Bieden	
Romeins glas potje	Bieden	
Romeinse gesp	Bieden	
Romeinse stempel	Bieden	
2x Terracotta vaas	Bieden	
5x Romeins bronzen beeld	Bieden	

Omschrijving*	Prijs	Foto
Romeins bronzen handvat	Bieden	
Romeinse fresco	Bieden	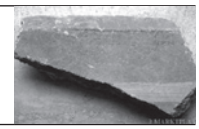
Bronzen schaal	Bieden	
Romeins fragment van een grafsteen	Bieden	
2x Romeinse dobbelsteen	Bieden	

* De teksten zijn letterlijk overgenomen uit de advertenties.

We vinden 148 goederen die mogelijk illegaal zijn. Deze goederen worden aangeboden door 34 verkopers, die in totaal 320 advertenties geplaatst hebben van oudheidkundige voorwerpen. De reden dat we hier meer advertenties vinden, is dat in lang niet alle advertenties staat uit welke periode het object afkomstig is. De meerderheid van de advertenties (59%) is van een klein aantal verkopers (zij hebben respectievelijk 30, 35, 60 en 64 advertenties). Verder zijn er vier verkopers die tussen de tien en twintig advertenties hebben en zeven die tussen zes en tien advertenties hebben. Bijna de helft (zestien) van de verkopers heeft vijf of minder advertenties.

De meeste verkopers bieden ook 'normale' goederen aan, zoals antieke meubelen en boeken. Er zijn twee verkopers die meer objecten (illegaal) aanbieden dan alleen oudheidkundige bodemvondsten:

- Eén adverteerder biedt duurdere objecten aan. In totaal heeft deze adverteerder tien advertenties, waarvan er één in de categorie Romeinse objecten valt: een bronzen beeld van Minerva/Athena voor € 4.500. Daarnaast biedt deze verkoper onder andere een precolumbiaans gouden dodenmasker aan.[61] De verkoper geeft in verschillende advertenties aan dat objecten afkomstig zijn uit kunstcollecties of in de jaren zestig van de vorige eeuw vanuit Peru naar Spanje zijn geëxporteerd.
- Verder is er één aanbieder met vijftien advertenties, waarvan er vijf bodemvondsten uit de Romeinse tijd betreffen. Deze verkoper biedt echter ook drie precolumbiaanse bodemvondsten en drie poppenspelkopjes uit Birma van rond 1850 aan.

61 Dit object vinden we ook in de zoektocht naar goederen uit de precolumbiaanse periode, zie par. 4.1.2.3.

Oudheidkundige objecten (Marktplaats)[62]
In het bijzonder gaat het hier om aardewerk (baardmankruik), serviesgoed (incl. majolicaborden en Aziatisch porselein), kruiken, Grieks aardewerk, metalen sieraden en wapens en glaswerk. Breed zoeken op de term 'middeleeuw*' levert 216 advertenties op.[63] Er blijkt overlap te zijn met advertenties met goederen uit de Romeinse tijd. Dit komt bijvoorbeeld doordat adverteerders in de omschrijving 'Romeins/middeleeuwse speerpunt' zetten. Daarom is gezocht op advertenties waarin het woord 'Romeins*' niet voorkomt. Dit levert 176 advertenties op,[64] waarin 26 objecten worden aangeboden die mogelijk illegaal zijn. Deze staan weergegeven in figuur 4.6.

Figuur 4.6 Aangetroffen oudheidkundige objecten op Marktplaats afkomstig uit de Middeleeuwen

Omschrijving*	**Prijs**	**Foto**
Slibaardewerk: 3	€ 50 – 55	
Kruik	€ 35	
Hand bel	Op aanvraag	

62 In totaal staan in de categorie kunst en antiek (waar cultuurgoederen in worden aangeboden) 183.849 advertenties.
63 Op woensdag 22 september 2010 zochten we in de categorie antiek en kunst binnen alle advertenties op het sleutelwoord 'middeleeuw*'.
64 Op woensdag 22 september 2010 zochten we in de categorie antiek en kunst binnen alle advertenties op de sleutelwoorden 'middeleeuw* -Romeins*'.

Omschrijving*	**Prijs**	**Foto**
Knoopkandelaar	Op aan-vraag	
Bronzen steelpan	Op aan-vraag	
Bronzen lamp	Bieden	
Bronzen klok	Bieden	
Bronzen kandelaar	Bieden	
Koperen kandelaar	Bieden	
Gespen (honderd in één advertentie)	Bieden	
Paardenbel (idem)	Bieden	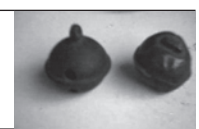
2x Lot bodemvondsten Romeins en Middeleeuws	Bieden	
Hoefijzers	Bieden	
Loden munt	Bieden	
Laken lood	Bieden	

Omschrijving*	**Prijs**	**Foto**
Loden speelgoed	Bieden	
Roodbakken aardewerk	Bieden	
Munten	Bieden	
ME Scherven aardewerk	Bieden	
Plavuizen	Bieden	
Fibula	Bieden	
Zwaard	Bieden	
Pelgrimsinsigne	Bieden	
Baardmankruik	Bieden	
Tinnen fluitje	Bieden	

* De teksten zijn letterlijk overgenomen uit de advertenties.

We vinden 26 goederen die mogelijk illegaal zijn. Deze goederen worden door veertien verkopers aangeboden. Bijzonderheden die we hierbij zien:

- Er is één adverteerder met twee advertenties en daarbij een link naar een advertentie op eBay waarin op grote schaal oudheidkundige voorwerpen uit verschillende perioden worden aangeboden.[65]
- Er is één adverteerder die zelf 37 advertenties van bodemvondsten heeft, maar ook actief op zoek is naar andere bodemvondsten op internet en daarnaar in tien advertenties vraagt.

We hebben bij iedere verkoper gekeken of deze ook nog meer oudheidkundige voorwerpen aanbiedt. We vinden bij veertien verkopers in totaal 319 advertenties van oudheidkundige voorwerpen. De reden dat we hier meer advertenties vinden, is dat in lang niet alle advertenties staat uit welke periode het object afkomstig is.

Net als bij de advertenties voor oudheidkundige voorwerpen uit de Romeinse tijd zien we dat het merendeel van de advertenties door een paar verkopers is geplaatst. Er is één verkoper met 87 advertenties en één met 55. Verder zijn er vier verkopers met tussen de 30 en 40 advertenties (respectievelijk 30, 36, 37 en 40) en is er één verkoper met zestien advertenties. Ten slotte zijn er zeven verkopers met zes of minder advertenties.

Specifieke oudheidkundige voorwerpen (Marktplaats)[66]
Naast de algemene zoekslag is nog een zoekslag gedaan naar specifieke voorwerpen die zijn aangedragen door de EGI.[67] Het doel hiervan was om te kijken in welke mate deze objecten te vinden zijn. We hebben alleen gezocht of we deze voorwerpen konden vinden en hebben niet bekeken wat adverteerders nog meer aanbieden. De gevonden objecten staan in figuur 4.7.

Figuur 4.7 Specifieke oudheidkundige objecten op Marktplaats

Omschrijving*	**Prijs**	**Foto**
Pijpenkop: 13 bodemvondsten	Bieden	

65 Meer over verkopers op eBay Nederland verderop in deze paragraaf.
66 In totaal staan in de categorie kunst en antiek (waar cultuurgoederen in worden aangeboden) 183.849 advertenties.
67 Er is op woensdag 22 september 2010 steeds gezocht op de naam van het object zoals die door de Erfgoedinspectie is beschreven binnen de categorie antiek en kunst. Voor deze objecten zijn dat 'pijpenkop', 'pelgrimsinsigne', ; baardmankruik', 'jacobakan', 'zalfpot*', 'fibula', 'triens', 'terra sigillata', 'sarcofaag*' en 'kanon'.

Omschrijving*	**Prijs**	**Foto**
Pelgrimsinsigne: 8	Bieden	
Baardmankruik: 39 advertenties (1 adverteerder met 7 advertenties en 1 met 5)	Bieden	
Jacobakan: 2	Bieden	
Zalfpotje: 9	Bieden	
Fibula: 30	Bieden	
Triens: 0		
terra sigillata: 0		
sarcofaag: 0		
kanon: 0		

* De teksten zijn letterlijk overgenomen uit de advertenties.

eBay Nederland[68]

De site eBay heeft een aparte categorie voor oudheidkundige objecten. Deze staan in de categorie archeologie. Binnen het Nederlandse deel van eBay worden

68 In totaal staan in de categorie kunst en antiek (waar cultuurgoederen in worden aangeboden) 9.629 advertenties.

in die categorie 637 objecten aangeboden, wereldwijd worden via eBay 1.342 objecten aangeboden. In tabel 4.5 staan de verschillende categorieën goederen en aantallen advertenties weergegeven.

Net als bij Marktplaats splitsen we de objecten op naar de periode waaruit ze afkomstig zijn: de Prehistorie, de Romeinse tijd en de Middeleeuwen. Er worden 260 objecten uit de Prehistorie aangeboden, 121 uit de Romeinse tijd en 32 uit de Middeleeuwen. Daarnaast heeft eBay een categorie voor objecten uit de zestiende en zeventiende eeuw en zijn er categorieën voor objecten uit bepaalde gebieden, zoals Griekenland en China (zie tabel 4.5).

Tabel 4.5 Objecten in de categorie archeologie die aangeboden worden via eBay Nederland

Categorie	Veiling	Vaste prijs
Stenen tijdperk	1	257
Brons- en ijzertijd	-	2
Romeinse tijd	19	102
Middeleeuwen	1	31
16e en 17e eeuw	12	105
Overige archeologie	-	65
Egypte	-	15
China	-	15
Keltisch	-	6
Griekenland	-	6
Totaal	33	604

Prehistorie (eBay Nederland) [69]

Er worden in totaal 260 goederen uit de Prehistorie aangeboden (steentijd, bronstijd, ijzertijd). Bijna al deze goederen (259) worden aangeboden door één adverteerder: speerpunten (127), gereedschappen (120) en handbijlen (twaalf). De speerpunten kosten € 12, de gereedschappen tussen de € 3,50 en € 21 en de handbijlen € 30,60. In totaal verkoopt deze zakelijke verkoper[70] 816 objecten via eBay Nederland.[71]

69 In totaal staan in de categorie kunst en antiek (waar cultuurgoederen in worden aangeboden) 9.629 advertenties.

70 Er zijn op eBay particuliere en zakelijke verkopers. Verkopers kunnen zich als zakelijke verkoper laten registreren als een bedrijf de objecten verkoopt of als de verkoper veelvuldig grote hoeveelheden objecten (door)verkoopt.

71 Let op, het gaat hier niet om een eBay store waarnaar we verwezen in par. 4.1.3. Uiteraard is niet uitgesloten dat het toch gaat om dezelfde aanbieder.

Een andere zakelijke verkoper heeft een lot van 25 pijlpunten te koop. Het gaat om Sahara Arrowheads. Het lot wordt geveild met als minimumprijs € 1,50. Deze verkoper heeft in totaal nog zes advertenties waarin pijlpunten worden aangeboden, maar die vallen in andere categorieën, bijvoorbeeld de Middeleeuwen.

Romeinse tijd (eBay Nederland)[72]
Er worden in totaal 121 objecten uit de Romeinse tijd aangeboden. Net als bij de objecten die we aantroffen bij de zoektocht op Marktplaats, vinden we bij eBay Nederland een grote verscheidenheid aan objecten. We beschrijven hier niet alle 121 aangetroffen objecten, maar beperken ons tot een beschrijving van de objecten die voor € 100 of meer geadverteerd staan (zie figuur 4.8).

Figuur 4.8 Aangetroffen objecten op eBay Nederland uit de Romeinse tijd van € 100 of meer

Omschrijving*	**Prijs**	**Foto**
Roman bronze jug with panther handle Very rare roman bronze jug with handle in the form of a panther, Roman, c.1st – 3rd Century AD. (the official export seal, with the national emblem of Italy, is still attached)	€ 1.100	
40151 Thracian curved shortsword sica 300 BC Material: iron with a nice brown patina Period: Iron age, Thracian / Date: 4th -3rd century BC Region of origin: European / Size: 44 cm Provenance: from an old European, Dutch collection	€ 750	
This is a beautiful bronze statue of a dancer with fantastic patina the statue measures 6,3cm and the stand measures 2,1cm approximately 1 – 4 century A.D.	€ 579	
matriaal: brons met verguld periode: 100-400 AD Fibula is compleet. De naald is zo beweegbaar zoals het moet zijn. Lengte: 8,1 CM	€ 499,99	

72 In totaal staan in de categorie kunst en antiek (waar cultuurgoederen in worden aangeboden) 9.629 advertenties.

Omschrijving*	Prijs	Foto
40154 Thracian curved shortsword sica 300 BC Material: iron with a nice brown patina Period: Iron age, Thracian, Date: 4th -3rd century BC Region of origin: European, Size: 44 cm Provenance: from an old European, Dutch collection	€ 500	
description: Very nice greek/roman **GOLD PENDANT** with decoration of small gold granules, four gold bunches and five garnets. culture/land: Greek/Roman. Date: 3-rd/4-th century AD. measurements/weight: 35mm / 6,8gr.	€ 399,99	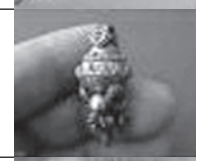
Perfect condition, Roman silver lion, very rare! free shipping	€ 399,99	
Delicate radiate headed frankish / saxon **SILVER BOW BROOCH.** D-shaped headplate bears three lobed extensions. Remains of gilding. culture/land: Frankish / Saxon date: 5-th/6-th century AD. measurements/weight: 63mm / 7,7gr.	€ 269,99	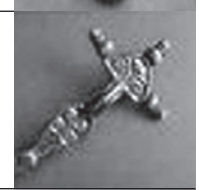
Very nice **SILVER ANCHOR FIBULA**. Used for parades or ceremonial purpose. Found on the Balkans. Very rare!!! culture/land: Roman. Date: 2-nd/3-rd century AD. measurements/weight: length 66mm..height 40mm.weight 65,9gr.	€ 299,99	
39550 Six Roman bronze dolphins, 23 cm long Imperial Roman military 6 bronze dolphins. Material: bronze with a green brown patina. Culture: Imperial roman Region of origin: European Date: 1st to 3rd Century AD. Length ranges from 12 to 23 cm	€ 225	
This is a beautiful Roman Bracelet. The bracelet is made of bronze and measures 6,4 cm. Approximately 1 – 4 century A.D.	€ 149	

* De teksten zijn letterlijk overgenomen uit de advertenties.

Het merendeel van de aangetroffen objecten (109: 90,8%) wordt aangeboden door zakelijke verkopers. De overige twaalf objecten worden aangeboden door particulieren. De zakelijke verkopers, het aantal oudheidkundige objecten uit de Romeinse tijd dat ze aanbieden en een beschrijving van het overige aanbod van de verkoper staan in tabel 4.6.

Tabel 4.6 Zakelijke aanbieders van oudheidkundige voorwerpen uit de Romeinse tijd (RT) op eBay Nederland

Naam zakelijke aanbieder	RT[73]	Totaal[74]	Type aanbod
Verzamelservice Stormbroek	78	816	Antiek, munten, oudheidkundige voorwerpen, camera-accessoires
Discover the History	10	48	Oudheidkundige voorwerpen
Sylvester.ekaterina	7	86	Oudheidkundige voorwerpen
Klunder Antiquity & Antiques	7	84	Antiek en oudheidkundige voorwerpen
Drayer Art & Antiques	5	6	Oudheidkundige voorwerpen
Sahara Arrowheads	1	7	Oudheidkundige voorwerpen
Wemkes Treasure	1	28	Oudheidkundige voorwerpen

Oudheidkundige objecten uit de Middeleeuwen op eBay Nederland[75]

Er worden in totaal 32 objecten uit de Middeleeuwen aangeboden. Net als bij de objecten die we aantroffen bij de zoektocht op Marktplaats vinden we bij eBay Nederland een grote verscheidenheid aan objecten. We beschrijven hier niet alle 32 aangetroffen objecten, maar beperken ons tot een beschrijving van de objecten die voor € 100 of meer geadverteerd staan (zie figuur 4.9).

Figuur 4.9 Aangetroffen objecten op eBay Nederland uit de Middeleeuwen van € 100 of meer

Omschrijving*	Prijs	Foto
description: Very rare and large Anglo-Saxon **SAUCER BROOCH.** Bronze, gilded and with decoration in Borrestyle. Very rare and superb example of these large Saxon brooches!!! culture/land: Anglo-Saxon. date: 6-ed/7-th century AD. measurements/weight: 39mm / 16,9gr	€ 799,99	
39549 European Early medieval bronze bowl 600 AD European Early medieval bronze bowl, traces of silvering, foot is loose Material: Bronze with a green / brown patina. Culture: Early medieval period. Region of origin: European. Date: 600 to 700 AD. Size: diameter 20 cm	€ 250	
Zeer mooie baardmankruik rond de 17e eeuw. GEEN RESTAURATIE'S!! GEEN GELIJM!! OF GEPLAK!! Het betreft hier een Nederlandse bodemvondst. Een zeer mooie baardmankruik een mooi baardman gezicht en met medaillon op de buik "een hond" De hoogte van de kruik is ongeveer 23,5 cm omtrek ongeveer 38cm	€ 250	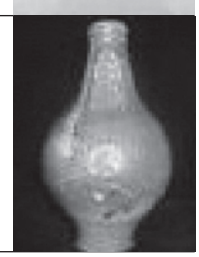

73 Aantal aangeboden oudheidkundige objecten uit de Romeinse tijd.
74 Totaal aantal advertenties van de verkoper.
75 In totaal staan in de categorie kunst en antiek (waar cultuurgoederen in worden aangeboden) 9.629 advertenties.

Omschrijving*	Prijs	Foto
Medieval key, but when you see the loop the key can also be Viking INTAKT ,NO RESTORATIE ! Long :8,7 CM	€ 179,99	
This is a beautiful bronze Viking fibula This amazing fibula has 3 shell pendants The fibula measures approximately 8cm x 4cm	€ 179	
39551 Early medieval enculpion Cross 900 AD European Early medieval bronze enculpion Cross Material: Bronze with a green / brown patina. Culture: Early medieval period. Region of origin: European Date: 8th to 10th Century AD. Size: 8x5 cm	€ 120	

* De teksten zijn letterlijk overgenomen uit de advertenties.

Bijna alle objecten (31 van de 32) worden aangeboden door zakelijke verkopers. De zakelijke verkopers, het aantal oudheidkundige objecten uit de Middeleeuwen dat ze aanbieden en een beschrijving van het overige aanbod van de verkoper staan in figuur 4.10.

Figuur 4.10 Zakelijke aanbieders van oudheidkundige voorwerpen uit de Middeleeuwen op eBay Nederland[76, 77]

Naam zakelijke aanbieder	ME[76]	Totaal[77]	Type aanbod
Sylvester.ekaterina	16	86	Oudheidkundige voorwerpen
Verzamelservice Stormbroek	11	816	Antiek en oudheidkundige voorwerpen
Sahara Arrowheads	1	7	Oudheidkundige voorwerpen
Discover the History	1	48	Oudheidkundige voorwerpen
Drayer Art & Antiques	1	6	Oudheidkundige voorwerpen
Old Style Store	1	10	Oudheidkundige voorwerpen

76 Aantal aangeboden oudheidkundige objecten uit de Middeleeuwen.
77 Totaal aantal advertenties van de verkoper.

Specifieke oudheidkundige voorwerpen (eBay Nederland)[78]
Naast de algemene zoekslag is nog een zoekslag gedaan naar specifieke voorwerpen die zijn aangedragen door de EGI.[79] Het doel hiervan was om te kijken in welke mate deze objecten te vinden zijn. We hebben alleen gezocht of we deze voorwerpen konden vinden en hebben niet bekeken wat adverteerders nog meer aanbieden. De gevonden objecten staan in figuur 4.11.

Figuur 4.11 Specifieke oudheidkundige objecten op eBay Nederland

Omschrijving*	**Prijs**	**Foto**
Pijpenkop: 1 (een lot met allerlei bodemvondsten)	Bieden, minimaal € 1	
Pelgrimsinsigne: 0	-	-
Baardmankruik: 1	€ 250	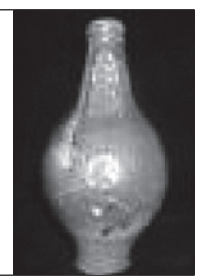
Jacobakan	-	-
Zalfpotje: 1	€ 15	
Fibula: 362	€ 1 – € 800	

78 In totaal staan in de categorie kunst en antiek (waar cultuurgoederen in worden aangeboden) 9.629 advertenties.

79 Er is op woensdag 22 september 2010 steeds gezocht binnen de categorie kunst, antiek en design op de naam van het object zoals die door de Erfgoedinspectie is beschreven. Voor deze objecten zijn dat 'pijpenkop', 'pelgrimsinsigne', 'baarmankruik', 'jacobakan', 'zalfpot*', 'fibula', 'triens', 'terra sigillata', 'sarcofaag*' en 'kanon'.

Omschrijving*	Prijs	Foto
Triens: 0	-	-
terra sigillata: 4		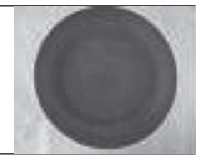
sarcofaag: 0	-	-
kanon: 0	-	-
scheepswrak: 0	-	-

* De teksten zijn letterlijk overgenomen uit de advertenties.

Resumé

We hebben gezocht naar objecten uit een aantal specifieke perioden: Prehistorie, Romeinse tijd en Middeleeuwen. Het totaal aantal aangetroffen goederen en verkopers staat in tabel 4.7. Op Marktplaats zijn met name oudheidkundige objecten uit de Romeinse tijd makkelijk te vinden (148), ook worden oudheidkundige objecten uit de Middeleeuwen (26) en Prehistorie (achttien) aangeboden. Het gaat om bodemvondsten van zeer verschillende aard, variërend van olielampjes uit de Romeinse tijd tot speerpunten uit de Prehistorie. De veilingsite eBay Nederland heeft een aparte categorie voor oudheidkundige objecten. Deze staan in de categorie archeologie. Er worden 260 oudheidkundige objecten uit de Prehistorie aangeboden, 121 uit de Romeinse tijd en 32 uit de Middeleeuwen.

Tabel 4.7 Aantal aangetroffen goederen en verkopers van oudheidkundige voorwerpen

	Prehistorie		Romeinse tijd		Middeleeuwen	
	Goederen	verkopers	Goederen	Verkopers	Goederen	Verkopers
Marktplaats	18	5	148	34	26	14
eBay Nederland	260	2	121	7	32	6
Totaal	278	7	269	41	58	20

Op Marktplaats moet op de meeste advertenties geboden worden, er staat geen prijs bij. Er zijn in totaal twee mogelijk illegaal aangeboden objecten die meer dan € 100 kosten; dit geeft iets aan over het type goed, maar heeft geen relatie met de legaliteit ervan. Bij de objecten die via eBay verkocht worden, staat in de meeste gevallen wel een prijs. Bij slechts een klein deel van het aanbod op eBay ligt de prijs boven de € 100. Bij objecten uit de Prehistorie is dat nooit het geval. Daar ligt de prijs van alle 260 objecten tussen de € 1,50 en € 30,60. Elf van de 121 mogelijk illegaal aangeboden objecten uit de Romeinse tijd (9,1%) kosten meer dan € 100. Bij objecten uit de Middeleeuwen ligt dit percentage op 18,8 (zes van de 32 objecten).

Op Marktplaats heeft een aantal adverteerders meerdere advertenties van bodemvondsten. Adverteerders bieden veelal goederen uit zowel de Romeinse tijd als de Middeleeuwen aan. We hebben uitgezocht wat voor goederen deze adverteerders nog meer aanbieden:

- De achttien objecten uit de Prehistorie worden aangeboden door vijf verkopers. Drie verkopers hebben meerdere objecten uit de Prehistorie te koop (negen, zes en vijf), twee verkopers hebben één object uit de Prehistorie te koop.
- De 148 goederen uit de Romeinse tijd worden door 34 verkopers aangeboden. In totaal hebben deze 34 verkopers 320 advertenties van oudheidkundige voorwerpen. De meerderheid van deze advertenties (59%) wordt echter door vier verkopers aangeboden (respectievelijk 30, 35, 60 en 64 advertenties). Bijna de helft (zestien) van de verkopers heeft vijf of minder advertenties.
- De 26 goederen uit de Middeleeuwen worden door veertien verkopers aangeboden. In totaal hebben deze verkopers 319 advertenties van oudheidkundige voorwerpen. Net als bij de verkopers van oudheidkundige voorwerpen uit de Romeinse tijd zien we dat het merendeel van de advertenties door een paar verkopers is geplaatst. Er is één verkoper met 87 advertenties en één met 55.

Op eBay Nederland zien we vooral zakelijke verkopers die objecten aanbieden:

- Alle 260 objecten uit de Prehistorie worden door een zakelijke aanbieder verkocht. Eén aanbieder heeft bijna alle objecten in de verkoop (259 van de 260).
- Ruim 90 procent van de objecten uit de Romeinse tijd wordt door zeven zakelijke verkopers aangeboden. Een van hen verkoopt het merendeel van de objecten: 78 van de 121 (64,5%).
- Bijna alle objecten uit de Middeleeuwen (96,9%) worden door zakelijke verkopers aangeboden (31 van de 32). In totaal zijn er zes zakelijke aanbieders. Twee van hen zijn samen goed voor 84,4 procent van de objecten (de één 50% en de ander 34,4%).

4.1.2.5 Afbeeldingen en schilderijen: iconen

Een icoon valt onder categorie 3: afbeeldingen en schilderijen (EGI, 2009). Een schilderij is een zelfstandig kunstwerk, bestaande uit een drager, grondering, verflaag en vernis. Een schilderij is opgebouwd uit meerdere lagen verf; hierin verschilt het van een tekening, aquarel, pastel of gouache. Volgens het rapport met achtergrondinformatie over beschermde cultuurgoederen van de Erfgoedinspectie is een icoon een religieuze voorstelling, geschilderd op een houten paneel (Erfgoedinspectie, 2009). Kenmerkend is de veelvoorkomende gouden achtergrond.

Niet alle iconen die worden aangeboden, zijn illegaal. Naast de waardedrempel van € 150.000 moet een icoon minimaal 50 jaar oud en niet meer in het bezit van de maker zijn om in aanmerking te komen voor een uitvoervergunning voor uitvoer uit de EU. Iconen worden gestolen en het land van herkomst uitgesmokkeld. Volgens de EGI gaat het vooral om iconen die afkomstig zijn uit Rusland en Cyprus, maar ook Griekenland, Turkije en Egypte. We zoeken daarom naar iconen afkomstig uit deze regio's. De beoordeling van iconen vereist specialistische kennis. Waarde, ouderdom en echtheid zijn volgens de EGI voor een belangrijk deel te bepalen aan de wijze waarop de verf is opgebracht en het paneel is gemaakt, de pennestreek, het kleurgebruik en de thematiek.

Marktplaats[80]
We vinden in totaal 24 iconen die volgens de adverteerder afkomstig zijn uit Rusland en Cyprus[81] (figuur 4.12). Deze worden door zestien adverteerders aangeboden. Meer dan de helft (dertien) van de adverteerders heeft één icoon te koop. Daarnaast is er één adverteerder met twee iconen, één met drie en één met zes iconen. De verkopers hebben meerdere advertenties, maar daarin treffen we geen andere, mogelijk illegaal aangeboden goederen aan. Veelal worden in de andere advertenties religieuze objecten aangeboden.

Figuur 4.12 Tien van de 24 gevonden iconen

80 In totaal staan in de categorie kunst en antiek (waar cultuurgoederen in worden aangeboden) 183.849 advertenties.

81 De zoekslag op woensdag 22 september 2010 '(icoon OR iconen OR ikoon OR ikonen) AND Cyprus' levert geen relevante advertenties op. De zoekslag '(icoon OR iconen OR ikoon OR ikonen) AND Rusland' levert 24 objecten op.

Op de meeste objecten (twintig van de 24) moet geboden worden. De richtprijs van de overige objecten varieert: € 10, € 85, € 225 en € 950. Deze prijzen komen niet in de buurt van de waardedrempel van € 150.000 die geldt voor deze goederen.

eBay Nederland[82]
Ook op eBay Nederland zoeken we naar iconen afkomstig uit Cyprus en Rusland. We vinden geen objecten. Als we breder zoeken naar iconen binnen eBay Nederland blijkt dat er drie iconen (waarvan twee glas-in-lood) worden aangeboden. Op eBay Internationaal vinden we negen iconen die afkomstig zijn uit Cyprus of Rusland. Al deze iconen worden aangeboden door één verkoper. De objecten worden niet geveild, maar kunnen worden gekocht voor een vaste prijs tussen de € 79,49 en € 84,79. De verkoper is een Duitse eBay store[83] die in totaal 90 objecten verkoopt, variërend van boeken tot kunstvoorwerpen.

Resumé
We zochten naar iconen met een waardedrempel van € 150.000. Die vonden we niet. Wel treffen we in totaal 24 iconen aan die afkomstig zijn uit Cyprus of Rusland. Al deze iconen worden aangeboden op Marktplaats (tabel 4.8). Op de meeste van de iconen moet geboden worden (twintig van de 24). De prijs van de overige vier objecten varieert: € 10, € 85, € 225 en € 950. De helft van de adverteerders heeft één icoon in de verkoop, geen van de adverteerders biedt objecten aan waarnaar wij op zoek zijn in deze internetsearch. Eén icoon dateert van de negentiende eeuw, een ander uit de negentiende of het begin van de twintigste eeuw. Van de overige iconen is niet bekend hoe oud zij zijn.

Tabel 4.8 Aantal aangetroffen goederen en verkopers van iconen uit Rusland en Cyprus

	Aantal aangetroffen goederen	**Aantal adverteerders**
Marktplaats	24	16
eBay Nederland	0	0
Totaal	24	16

82 In totaal staan in de categorie kunst en antiek (waar cultuurgoederen in worden aangeboden) 9.629 advertenties.
83 Zie http://stores.ebay.nl/engelundanderes.

4.1.2.6 *Kerkelijk kunstbezit*

Deze objecten vallen in categorie 15 cf. VO 116/2009 ('antiquiteiten die niet in categorie 1 tot en met 14 horen') van de lijst met cultuurgoederen uit Europese lidstaten waarvoor een uitvoervergunning is vereist. De waardedrempel voor deze goederen is € 50.000 en ze moeten ouder dan 50 jaar zijn. Specifieke objecten zijn: drinkbeker, kelk, kroon, ciborie, tabernakel, kazuifel, (altaar)retabel, avondmaalsbeker, bokaal en (reliek)schrijn.

Marktplaats[84]

De objecten in deze categorie hebben een waardedrempel van € 50.000. Daarom zoeken we naar objecten die voor minimaal € 50.000 te koop worden aangeboden.[85] We vinden geen objecten die aan dit criterium voldoen. Vervolgens hebben we gezocht naar objecten die minder dan € 50.000 kosten of waar geen prijs bij staat (bijvoorbeeld 'bieden' of 'tegen elk aannemelijk bod').[86] Dat levert 1.294 advertenties op. Er is dus wel degelijk aanbod van kerkelijke en religieuze objecten, maar de waardedrempel wordt vaak niet gehaald.

Om de zoektocht in te perken zoeken we naar specifieke objecten die door de EGI zijn aangeleverd.[87] Gezocht is steeds op het specifieke item binnen de categorie antiek en kunst. De specifieke objecten die zijn gevonden, staan in figuur 4.13.

Figuur 4.13 Specifieke goederen uit de categorie Kerkelijk kunstbezit op Marktplaats

Omschrijving*	**Aantal**	**Prijs**	**Foto**
Kelk	4	Bieden	

84 In totaal staan in de categorie kunst en antiek (waar cultuurgoederen in worden aangeboden) 183.849 advertenties.

85 Op vrijdag 15 oktober 2010 zochten we in de categorie antiek en kunst binnen alle advertenties op de sleutelwoorden 'kerk* OR religieus*' naar objecten van minimaal € 50.000.

86 Op vrijdag 15 oktober 2010 zochten we in de categorie antiek en kunst binnen alle advertenties op 'kerk* OR religieus*' naar objecten.

87 De specifieke objecten staan in figuur 4.13. Gezocht is in de categorie antiek en kunst op de volgende termen: 'kelk', 'ciborie', 'tabernakel', 'kazuifel', 'retabel', 'reliek', 'kroon', 'drinkbeker', 'avondmaalbeker' en 'bokaal'.

Omschrijving*	**Aantal**	**Prijs**	**Foto**
Ciborie	2	Op aanvraag	
Tabernakel	1	€ 150	
Kazuifel	5	Bieden	
(Altaar)retabel	1	€ 2.200	
Reliekschrijn	0	-	-
Kroon	0	-	-
Drinkbeker	0	-	-
Avondmaalsbeker	0	-	-
Bokaal	0	-	-

* De teksten zijn letterlijk overgenomen uit de advertenties.

In totaal vinden we dertien objecten. Dat betekent niet dat deze objecten ook illegaal worden verhandeld. De tabernakel en het retabel kosten ruim minder dan de grens van € 50.000 (respectievelijk € 150 en € 2.200). Bij de overige objecten staat geen prijs vermeld. Of de objecten ouder dan 50 jaar zijn, is ook moeilijk vast te stellen. De twee cibories stammen (volgens de adverteerder) uit het begin van de twintigste eeuw. De tabernakel is volgens de adverteerder in de vijftiende eeuw vervaardigd. Bij de andere objecten staat niet vermeld hoe oud ze zijn.

De dertien objecten worden door acht verkopers aangeboden. De meeste verkopers handelen in religieuze voorwerpen (vijf van de acht). Het aantal aangeboden religieuze voorwerpen en het totale aanbod van de verkoper staan weergegeven in tabel 4.9.

Tabel 4.9 Aanbieders van religieuze voorwerpen op Marktplaats

	Aantal specifieke religieuze voorwerpen uit deze internetsearch per verkoper	Totaal aantal voorwerpen per verkoper	Type van het totale aanbod van de verkoper
Verkoper 1	5	26	Alleen religieus
Verkoper 2	2	7	Alleen religieus
Verkoper 3	1	77	Alleen religieus
Verkoper 4	1	93	Alleen religieus
Verkoper 5	1	142	Alleen religieus
Verkoper 6	1	34	Grote variatie
Verkoper 7	1	72	Grote variatie
Verkoper 8	1	1.251	Grote variatie

eBay Nederland[88]

Op eBay Nederland is binnen de categorie kunst, antiek en design gezocht naar specifieke objecten die vallen binnen de categorie kerkelijk kunstbezit (figuur 4.14).

Figuur 4.14 Specifieke goederen uit de categorie kerkelijk kunstbezit op eBay Nederland

Omschrijving*	Aantal	Prijs	Foto
Ciborie Ein Ciborie aus Frankreich. Silber Cup. Filigran und mit 6 emaille Verzierungen, 3 ovale Verzierungen, emaille, St Josef, Maria und Jesus. Diese Ciborie ist von Atelier Leon Gourmond in Frankreich. Ciborie ist von 1879.	1	€ 1.350,00	
Kelk	0	–	–
Kazuifel	0	–	–
Tabernakel	0	–	–
(Altaar)retabel	0	–	–
reliekschrijn	0	–	–
Kroon	0	–	–
Drinkbeker	0	–	–

88 In totaal staan in de categorie kunst en antiek (waar cultuurgoederen in worden aangeboden) 9.629 advertenties.

Omschrijving*	Aantal	Prijs	Foto
Avondmaalsbeker	0	–	–
Bokaal	0	–	–

* De teksten zijn letterlijk overgenomen uit de advertenties.

We treffen binnen eBay Nederland één object uit de gezochte categorie aan, een ciborie. Deze wordt overigens aangeboden in een Duitstalige advertentie die gericht is op het Nederlandse deel van eBay. De ciborie voldoet niet aan de waardedrempel van € 50.000, maar stamt volgens de verkoper wel uit 1879 en voldoet daarmee aan het oudheidscriterium. Het object wordt aangeboden door een zakelijke verkoper die in totaal 63 religieuze artikelen verkoopt.

Resumé
We zochten naar specifieke kerkelijke goederen. In tabel 4.10 staat het aantal aangetroffen goederen en verkopers van kerkelijk kunstbezit die we vonden op Marktplaats en eBay Nederland.

Tabel 4.10 Aantal aangetroffen goederen en verkopers van kerkelijk kunstbezit

	Aantal aangetroffen goederen	Aantal adverteerders
Marktplaats	13	8
eBay Nederland	1	1
Totaal	14	9

4.2 Conclusie illegale handel in cultuurgoederen via internet

In deze paragraaf behandelen we de conclusies op hoofdlijnen. Voor de conclusies per categorie verwijzen we naar de paragrafen waarin de desbetreffende categorieën beschreven worden.

We hebben gezocht naar specifieke goederen uit specifieke gebieden en bepaalde tijdperken. De handel in de goederen die we aantroffen, is niet per definitie illegaal, maar de kans bestaat dat hij dat wel is. Wij kunnen zo op het oog niet vaststellen of een goed legaal of illegaal en echt of vervalst is. We zochten naar goederen uit Irak, Afrika en Peru en naar specifieke oudheidkundige voorwerpen, iconen en kerkelijk kunstbezit. In tabel 4.11 staat per categorie aangegeven hoeveel goederen we aantroffen en door hoeveel adverteerders ze werden aangeboden.

Tabel 4.11 Aantal aangetroffen goederen en verkopers

	Aantal goederen Marktplaats[89]	Aantal verkopers Marktplaats	Aantal goederen eBay Nederland[90]	Aantal verkopers eBay Nederland
Irak	9	9	0	0
Afrika (Nok terra-cotta en Esie beelden)	0	0	0	0
Peru (precolumbi-aanse tijdperk)	28	14	1	1
Oudheidkundig Prehistorie	18	5	260	2
Oudheidkundig Romeinse tijd	148	34	121	7
Oudheidkundig Middeleeuwen	26	14	32	6
Iconen uit Rusland en Cyprus	24	16	0	0
Kerkelijk kunstbezit	13	8	1	1

Tabel 4.11 laat zien dat de hoeveelheid aangetroffen goederen per categorie verschilt. Alleen de specifieke objecten uit Afrika troffen we niet aan op Marktplaats en eBay Nederland. In verhouding tot de andere categorieën vinden we veel oudheidkundige voorwerpen (605).

Bij de meeste objecten op Marktplaats staat geen prijs, daar moet op geboden worden. Waarschijnlijk gaat het met name om relatief goedkope producten. Dat is niet zeker, maar bij de producten waar wel een prijs bij staat, is de richtprijs vaak onder de € 50. Op eBay Nederland staat wel een prijs vermeld bij de goederen, die steeds relatief laag is. Gezien de lage prijzen die gevraagd worden voor sommige objecten is het denkbaar dat het daarbij gaat om in massaproductie vervaardigde namaak.

De verkopers op Marktplaats zijn met name particulieren. We hebben het niet structureel bijgehouden, maar treffen zo op het oog geen 'grootverkopers' aan

89 In totaal staan in de categorie kunst en antiek (waar cultuurgoederen in worden aangeboden) 183.849 advertenties.

90 In totaal staan in de categorie kunst en antiek (waar cultuurgoederen in worden aangeboden) 9.629 advertenties.

met honderden objecten uit dezelfde categorie. De verkopers op eBay Nederland zijn juist vrijwel allen zakelijke verkopers. Deze zogenaamde eBay stores hebben zich gespecialiseerd in de verkoop van een bepaald soort goederen, bijvoorbeeld oudheidkundige of religieuze voorwerpen.

Het ligt, gezien de bevindingen, voor de hand te vermoeden dat illegale handel in cultuurgoederen op internet voorkomt, maar we kunnen slechts gissen naar de omvang ervan. Wat illegale handel in cultuurgoederen lijkt, kan werkelijk illegaal zijn, maar het kan ook gaan om namaak, om souvenirs gemaakt voor toeristen of om legale handel omdat de goederen niet voldoen aan de criteria die handel daarin illegaal maken. Het is lastig een oordeel te vellen op grond van de informatie die een verkoper via het web verstrekt, ook voor deskundigen. Een manier om via vervolgonderzoek beter zicht op de materie te krijgen is het inzetten van opsporingsonderzoek in gevallen waarin een internetsearch daartoe voldoende aanleiding geeft.

5 Toezicht en handhaving bescherming cultuurgoederen

Dit hoofdstuk gaat in op het toezicht en de handhaving op het gebied van bescherming van kunst en antiek, en dan met name cultuurgoederen (zie par. 2.1 voor de afbakening van de begrippen 'kunst en antiek' en 'cultuurgoederen'). In het rapport *Schone kunsten* (Bieleman et al., 2007) en de beleidsreactie daarop is uitgebreid ingegaan op de wet- en regelgeving, het juridisch instrumentarium en de betrokken actoren binnen dit kader. In onderstaande paragrafen geven we een update van de relevante ontwikkelingen die zich sinds 2007 voor hebben gedaan. Achtereenvolgens bespreken we de vigerende wet- en regelgeving (par. 5.1), de basisacties tegen illegale handel in cultuurgoederen via internet (par. 5.2), de actoren en hun takenpakketten (par. 5.3) en de lacunes binnen deze gebieden (par. 5.4). Het hoofdstuk sluit af met een samenvatting (par. 5.5).

5.1 Vigerende wet- en regelgeving

In bijlage 4 staat een schematisch overzicht van bestaande wet- en regelgeving op internationaal, Europees en Nederlands niveau met betrekking tot illegale handel in cultuurgoederen. Veel van deze wetgeving is uitgebreid besproken in het eerder aangehaalde rapport *Schone kunsten* (Bieleman et al., 2007). In deze paragraaf gaan wij met name in op de ontwikkeling die zich heeft voortgedaan op het gebied van wet- en regelgeving na 2007. De implementatie van het UNESCO-verdrag 1970 in de Nederlandse wetgeving zal hierbij centraal staan.

Een lange aanloop richting het UNESCO-verdrag
In 1970 is de *UNESCO Convention on the means of prohibiting and preventing the illicit import, export and transfer of ownership of cultural property* opgesteld.[91] 39 jaar na dato heeft Nederland het verdrag geratificeerd. Redenen voor deze lange aanloop waren vooral juridisch van aard. Aanvankelijk stuitte de ondertekening namelijk op civielrechtelijke bezwaren aangezien het verdrag noopte tot

91 Zie http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13039&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

wijzigingen in het burgerlijk recht en dan met name op het gebied van de te goeder trouw handelende koper. Deze zou namelijk niet voldoende gecompenseerd en beschermd worden door deze wet.[92] Op 15 maart 1993 kwam de Raad van de Europese Gemeenschappen met de implementatie van richtlijn 93/7/EEG. Deze richtlijn regelt de teruggave van cultuurgoederen die niet rechtmatig buiten de grenzen van een lidstaat zijn gebracht. Bij het opstellen van deze richtlijn is geput uit het UNIDROIT-verdrag (*International Institute for the Unification of Private Law*), dat stelt dat de bezitter van een illegaal cultuurobject daarvan verplicht afstand moet doen, ook als te goeder trouw is gehandeld. Wel heeft deze persoon recht op een vergoeding als aangetoond kan worden dat zorgvuldig is gehandeld bij de aanschaf van het goed. Met de implementatie van deze richtlijn in het Nederlands recht ging de bescherming van de te goeder trouw handelende koper verloren[93] en werden de juridische blokkades verwijderd om partij te worden bij het UNESCO-verdrag.

Voordat het UNESCO-verdrag werd geratificeerd, werd op 29 juni 1996 het in 1995 vastgestelde UNIDROIT-verdrag 'on stolen or illegally exported cultural objects' door het Koninkrijk der Nederlanden ondertekend doch niet geratificeerd.[94] Dit had tot gevolg dat het ratificeren van het UNESCO-verdrag op dat moment niet meer aan de orde was. De gevolgen van het ratificeren van het UNIDROIT-verdrag bleken vanwege de wetswijzigingen die doorgevoerd moesten worden in het privaatrecht echter ingrijpender dan de gevolgen die ratificatie van het UNESCO-verdrag zou hebben gehad. De toenmalige staatssecretaris van OCW en de minister van Justitie concludeerden daarom dat het ratificeren van het UNIDROIT-verdrag een te grote impact zou hebben op de wetgeving en reguliere handel. Ten eerste zou de reikwijdte van de definitie van cultuurgoederen te ruim zijn omdat de cultuurgoederen, in tegenstelling tot volgens het UNESCO-verdrag, niet per se door de verdragsstaat als belangrijk zouden moeten worden aangewezen. Ten tweede zou er een te zware bewijslast op de koper te goeder trouw drukken aangezien deze geen volledige schadevergoeding of retentierecht zou krijgen zoals geregeld in het Burgerlijk Wetboek. Ten slotte zou de verjaringstermijn van 50 jaar een te zware wissel trekken op het handels-

92 Eerste Kamer, vergaderjaar 2008-2009, 31 255 en 31 256 (R 1836), E.

93 Memorie van toelichting/Goedkeuring van de op 14 november 1970 te Parijs tot stand gekomen overeenkomst inzake de middelen om de onrechtmatige invoer, uitvoer en eigendomsoverdracht van culturele goederen te verbieden en te verhinderen (Trb. 1972, 50).

94 Het verschil tussen ondertekenen en ratificeren is dat ratificeren verdergaande en wettelijke verplichtingen met zich meebrengt. Als de overheid een bepaald verdrag ondertekent, tracht zij in de lijn van dit verdrag te handelen terwijl men na ratificatie de nationale wet moet toetsen en mogelijk veranderen zodat deze in lijn is met het geratificeerde verdrag.

verkeer.[95] Op 19 juli 2004 presenteerden de staatssecretaris en de minister van Justitie hun bevindingen aan de Tweede Kamer. Zij adviseerden uiteindelijk om over te gaan tot ratificering van het UNESCO-verdrag, onder andere omdat dit beter zou aansluiten bij de Nederlandse wetgeving en er bij dit verdrag een groter aantal landen is aangesloten dan bij het UNIDROIT-verdrag.[96]

Ratificering van UNESCO-verdrag 1970 en de gevolgen voor de praktijk
Nederland heeft in 2009 het UNESCO-verdrag 1970 geratificeerd. Dit verdrag regelt de teruggave van cultuurgoederen die door onrechtmatige invoer, uitvoer of eigendomsoverdracht het grondgebied van een verdragspartij hebben verlaten. In artikel 1d worden cultuurgoederen omschreven als 'goederen die om godsdienstige of wereldlijke redenen door elke Staat zijn aangewezen als belangrijk voor de oudheidkunde, de Prehistorie, de geschiedenis, de letterkunde, de kunst of de wetenschap en derhalve van wezenlijk belang zijn voor zijn cultureel erfgoed en die behoren tot de in artikel 1 van het Verdrag opgesomde categorieën'.[97]

Het verdrag legt de betrokken staten een aantal verplichtingen op, waaronder het creëren van een nationale dienst die voldoende toegerust is om een bijdrage te leveren aan het formeren van wet- en regelgeving, het ontwikkelen en bijhouden van een lijst van belangrijke cultuurgoederen, het toezicht houden op archeologische opgravingen en het publiciteit geven aan verdwijningen van cultuurgoederen.[98] Daarnaast dient de overheid te zorgen dat er vergunningen verstrekt worden bij de uitvoer van cultuurgoederen.[99] In Nederland is de Erfgoedinspectie (EGI) daarvoor verantwoordelijk. Tot slot dienen maatregelen genomen te worden om illegaal uitgevoerde objecten terug te kunnen geven aan andere lidstaten en moet voorkomen worden dat musea illegaal verhandelde cultuurgoederen aankopen.

Volgens de staatssecretaris van Justitie is het feit dat Nederland een belangrijk doorvoerland is voor cultuurgoederen een van de redenen om het verdrag te ratificeren. Daarnaast dreigt de situatie te ontstaan dat Nederland een aantrekkelijk land wordt voor 'minder gewetensvolle handelaren in kunst, antiek, et-

95 Brief van de staatssecretaris van OCW en van de minister van Justitie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, Den Haag. 19 juli 2004.
96 Brief van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en van de minister van Justitie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, Den Haag, 19 juli 2004.
97 Uitvoeringswet UNESCO-verdrag 1970 inzake onrechtmatige invoer, uitvoer of eigendomsoverdracht van cultuurgoederen.
98 UNESCO convention 1970, artikel 5.
99 UNESCO convention 1970, artikel 6.

nografica, en dergelijke waarvan de herkomst illegaal of dubieus is, om deze voorwerpen ten verkoop aan te bieden. Aldus loopt Nederland een reëel risico tot een vrijplaats te worden voor de handel in elders illegaal uitgevoerde of ontvreemde cultuurgoederen'.[100] Sinds 1 juli 2009 is de Uitvoeringswet UNESCO-verdrag 1970 inzake onrechtmatige invoer, uitvoer of eigendomsoverdracht van cultuurgoederen binnen de Nederlandse rechtsorde geïmplementeerd. Het verdrag biedt meer juridische handvatten om de illegale handel aan te pakken. De mate waarin dit ook daadwerkelijk gebeurt, is onder andere afhankelijk van de aandacht die de betrokken instanties besteden aan de illegale handel in cultuurgoederen. In paragraaf 5.3 gaan wij uitgebreid in op de rol van deze instanties.

5.2 Basisacties tegen illegale handel via internet[101]

In maart 2006 hebben INTERPOL, UNESCO en ICOM in 56 landen een survey uitgevoerd waaruit blijkt dat respondenten vinden dat de illegale handel in cultuurgoederen via het internet toeneemt.[102] Volgens deze organisaties neemt dit probleem toe voor zowel de landen van herkomst (waar de objecten gestolen worden) als voor de landen waar de objecten verhandeld worden. De deelnemers aan de *INTERPOL Expert Group on Stolen Cultural Property* van 7 en 8 maart 2006 concluderen dat het monitoren van internet een complexe opgave is en onderscheidt hierbij een zevental problemen:

1. de enorme hoeveelheid en diversiteit van objecten die aangeboden worden;
2. de verscheidenheid aan locaties of platforms voor de verkoop van culturele voorwerpen op het internet;
3. ontbrekende informatie die een goede identificatie van objecten belemmert;
4. de beperkte tijd die beschikbaar is als gevolg van korte biedperiodes tijdens een verkoop op een online veilingsite;
5. de juridische positie van bedrijven, organisaties of personen die dienen als platforms voor de handel in cultuurgoederen via internet;
6. de complexe vraagstukken in verband met bevoegdheden; en
7. het feit dat de verkochte voorwerpen zich vaak in een ander land bevinden dan dat van het internetplatform.[103]

Deze problemen zijn zowel praktisch als juridisch van aard. De grootste praktische problemen zijn volgens de *Expert Group* de hoeveelheid en de diversiteit van

100 Eerste Kamer, vergaderjaar 2008-2009, 31 255 en 31 256 (R1836), E, p. 4.
101 De basisacties tegen illegale handel via internet zijn opgenomen in bijlage 2.
102 De survey wordt alleen vermeld, er is hier geen rapport van beschikbaar.
103 Zie http://portal.unesco.org/culture/fr/files/21559/11836509429MesuresTraficIlliciteEn.pdf/MesuresTraficIlliciteEn.pdf.

de aangeboden objecten en de verscheidenheid aan locaties waar deze objecten aangeboden worden. De beperkt beschikbare informatie bemoeilijkt de identificeerbaarheid van de objecten. De juridische problematiek komt met name tot uiting bij de onduidelijkheid over de juridische positie van de internetplatforms en wordt nog eens extra bemoeilijkt door het grensoverschrijdende karakter van de internethandel. UNESCO, INTERPOL en ICOM hebben zeven 'basisacties'[104] gepresenteerd die de mogelijke toename van de illegale handel in cultuurgoederen via internet tegen moeten gaan.

De basisacties scheppen verplichtingen voor zowel de eigenaars van websites als de handhavende en toezichthoudende instanties. Zo wordt in basisactie 1 geadviseerd om een voorlichtende tekst over de verkoop- en handelswebsites op te nemen die specifiek gericht is op handel in cultuurgoederen. Uit interviews blijkt dat de eigenaren van handelssites zich ervan bewust zijn dat gestolen of illegaal aangeboden goederen via hun site verhandeld kunnen worden. Om deze reden wijzen zij de consument op de gevaren en de risico's die zich voordoen bij het kopen van bepaalde goederen op internet. Bij het opstellen van een voorlichtende tekst kunnen handelssites samenwerken met overheidsinstanties. Zo werkt Marktplaats bijvoorbeeld samen met de Algemene Inspectie Dienst (AID), die op de site heeft aangegeven waarop kopers en verkopers moeten letten bij de handel in bijvoorbeeld exotische dieren of dierproducten. Op het gebied van cultuurgoederen zijn echter nog geen voorlichtende tekst en tips opgenomen.

Basisactie 2 gaat in op de samenwerking tussen verkoop- en handelswebsites en opsporingsinstanties bij opsporingsonderzoeken naar illegale handel in cultuurgoederen. Onder meer advertentiesite Marktplaats verstrekt beschikbare informatie ten behoeve van specifieke onderzoeken naar diefstal/heling of oplichting aan de politie. Daarnaast kan zij informatie die zij van gebruikers heeft ontvangen, doorspelen aan Justitie, politie of andere bevoegde opsporingsinstanties, zoals de AID in geval van een strafbaar feit. Bij cultuurgoederen gebeurt dit – zo blijkt uit meerdere interviews – vrijwel niet, omdat er vrijwel geen verdachte advertenties 'getipt' worden.

Basisacties 3 tot en met 5 richten zich op acties die door de opsporende en handhavende instanties kunnen worden ondernomen. Zo moet er een dienst zijn die internet permanent en structureel scant op illegale handel in cultuurgoederen (basisactie 3) en moeten statistieken worden bijgehouden over de uitgevoerde zoekacties (basisactie 5). Punt 4 gaat in op de werkzaamheden van de Dienst Internationale Politiesamenwerking (IPOL) van het KLPD, die fungeert als coör-

104 Zie bijlage 2.

dinerende autoriteit op het gebied van informatie en expertise-uitwisseling tussen Nederlandse en buitenlandse korpsen (zie par. 6.3.1). Basisactie 6 stelt dat er wettelijke maatregelen genomen moeten worden die de mogelijkheid bieden om een object in beslag te nemen indien de herkomst daarvan onduidelijk zou zijn. Dergelijke objecten zouden weer teruggegeven moeten worden aan de rechtmatige eigenaar (basisactie 7).

5.3 Actoren

Toezicht en handhaving in het algemeen en de uitvoering van de basisacties in het bijzonder gebeuren door verschillende actoren. Het is daarom van belang om na te gaan waaruit hun takenpakket en bevoegdheden bestaan, zodat eventuele lacunes in kaart gebracht kunnen worden. In onderstaande alinea's gaan we in op deze actoren en op hun rol met betrekking tot de illegale handel in cultuurgoederen.

In figuur 5.1 wordt een aantal betrokken internationale en nationale actoren weergegeven. De verbindingslijnen geven de onderlinge verhoudingen weer tussen de actoren. De grijze lijnen in de figuur geven de informatiestromen weer. Uit de figuur is op te maken dat het Team Kunst- en Antiekcriminaliteit

Figuur 5.1 Schematisch overzicht relevante actoren

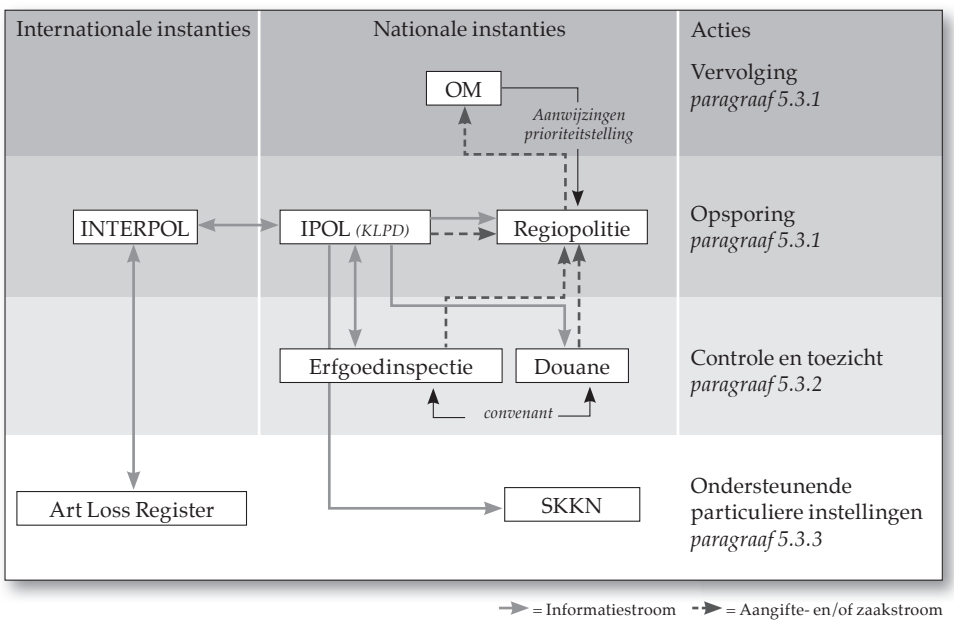

van IPOL een belangrijke rol speelt bij informatieverzameling en -verspreiding. De stippellijnen geven de aangiftes van een strafbaar feit en/of zaakstromen weer. Deze lijnen lopen tussen instanties die zaken kunnen overdragen aan de regiopolitie, die de executieve bevoegdheden heeft om over te gaan tot opsporing. In de volgende subparagrafen worden achtereenvolgens de verschillende niveaus (vervolging en opsporing, controle en toezicht en ondersteuning) en de bijbehorende actoren besproken. De niveaus vervolging en opsporing worden in één subparagraaf besproken aangezien zij nauw aan elkaar verwant zijn.

5.3.1 Opsporing en vervolging

Politie en de Dienst Internationale Politiesamenwerking (IPOL) van het KLPD
Een ondersteunende taak is weggelegd voor de IPOL van het KLPD. Deze dienst fungeert sinds 2008 als een internationaal informatieknooppunt tussen de buitenlandse en de Nederlandse politie en is tevens aanspreekpunt voor de handel. Verder verzamelt, analyseert en verspreidt de IPOL informatie op het gebied van gestolen en illegaal verhandelde kunst en antiek. Zij beheert daartoe een speciale databank. Aangiften belanden daarin nadat ze op dossierniveau zijn doorgelezen en het daadwerkelijk om kunst of antiek blijkt te gaan. Momenteel[105] staan in deze databank circa 2.800 zaken, waarvan meer dan de helft is geregistreerd in de jaren 2009 en 2010. Het betreft voornamelijk schilderijen en sculpturen. Gestolen voorwerpen waarvan documentatie en/of foto's aanwezig zijn, belanden ten behoeve van de opsporing ook in de databank Edison Kunst en Antiek. Deze databank is sinds februari 2010 operationeel en bevat iets meer dan 100 zaken.[106] IPOL gebruikt de checklist van het Getty Institute in de Verenigde Staten, de zogenaamde Object ID,[107] om de kenmerken van het object te beschrijven. In totaal staan in de databank Edison Kunst en Antiek 500 objecten geregistreerd. Deze objecten komen alle uit Nederland, omdat de databank van INTERPOL reeds alle buitenlandse objecten registreert.

In het rapport *Schone kunsten* (Bieleman et al., 2007) komt men op basis van de preventieve doorlichting van de kunst- en antiekhandel tot de conclusie dat er een aantal knelpunten zit in de opsporing van illegale handel in kunst en antiek. Uit gesprekken met verschillende respondenten blijkt dat een aantal van deze knelpunten ook anno 2010 nog aanwezig is. Zo heeft de illegale handel in kunst en antiek bijvoorbeeld nog steeds een lage prioriteit bij de politie. Volgens res-

105 Op 1 oktober 2010.
106 Indien bij een zaak een cultuurgoed uit meerdere items bestaat, bijvoorbeeld in het geval van een collectie, zijn meerdere objecten geregistreerd.
107 Zie http://www.getty.edu/conservation/publications/newsletters/13_1/news1_1.html.

pondenten draagt het huidige maatschappelijke klimaat hieraan bij. Zo zou de politie niet aan de burger kunnen verkopen dat de capaciteit wordt ingezet om achter gestolen kunst en antiek of illegale handel daarin aan te gaan, terwijl er andere, in de ogen van de burger belangrijkere, zaken blijven liggen. Daarnaast kampen de lokale politiekorpsen met een tekort aan kennis op het gebied van kunst en antiek. Dit blijkt ook uit het onderzoek van Godthelp (2009), die stelt dat het gebrek aan kennis en prioriteit negatieve gevolgen heeft voor de aanpak van zaken en leidt tot een inefficiënte samenwerking met instanties zoals de EGI en de Douane (Godthelp, 2009).

In het schematisch overzicht van relevante actoren is te zien dat er verscheidene informatiestromen van en naar IPOL lopen waarbij zij zowel informatie verkrijgt als verspreidt. De executieve bevoegdheden liggen echter bij de regiokorpsen en niet bij IPOL. Dat de politie nauwelijks aandacht besteed aan de illegale handel in kunst en antiek komt ook doordat zicht op de omvang van aan kunst en antiek gerelateerde zaken ontbreekt, aangezien de politie hiervoor geen bepaalde projectcode hanteert en geen uniforme aanduidingen gebruikt.[108]

Godthelp (2009) heeft in haar onderzoek gekeken naar het aantal kunstroofzaken in de regio Amsterdam-Amstelland tussen 2006 en 2008. Zij kwam uit op 0,014 procent van het totaal aantal aangiften in deze regio. Zaken waarbij internet een rol speelde, komen volgens haar slechts in een incidenteel geval voor in de politieregistratiesystemen. Hoewel kunstroof niet gelijkstaat aan illegale handel in cultuurgoederen, geven deze cijfers een indicatie van het aantal aan cultuurgoederen gerelateerde zaken. In politievakblad *Blauw*[109] reageert Gerrit den Uyl, voorzitter van de strategische beleidsgroep Vermogenscriminaliteit van de Nederlandse Politie, op deze cijfers. Hij geeft aan dat kunstgerelateerde criminaliteit op dit moment de prioriteit krijgt die ze op basis van de cijfers verdient; een toename in capaciteit valt op korte termijn vermoedelijk dan ook niet te verwachten.

Openbaar Ministerie (OM)
Het College van Procureurs-generaal bepaalt het landelijke opsporing- en vervolgingsbeleid van het OM. Uit interviews blijkt dat illegale handel in kunst en antiek in brede zin bij het OM weinig tot geen prioriteit heeft. De ernst van de illegale handel en de impact ervan op de samenleving wegen niet op tegen die van misdrijven als overvallen of verkrachtingen. Dit is ook terug te zien in het gerin-

108 Zaken waarin kunst en antiek een rol spelen, komen in de politieregistraties terug onder de noemers diefstal en heling.
109 *Politievakblad Blauw, 6,* 11 september 2010: 17.

ge aantal aan kunst en antiek gerelateerde zaken dat voor de rechter komt.[110] In de meeste gevallen gaat het dan bovendien om diefstal en niet om illegale handel. Internet speelt hierbij geen rol van betekenis. Verschillende respondenten vinden het belangrijk dat er een officier van justitie met affiniteit voor kunst en antiek komt, aangezien deze mogelijk eerder zal overgaan tot vervolging wanneer zich zaken aandienen. Andere respondenten lijkt het aanstellen van een specifieke officier van justitie overbodig, bijvoorbeeld omdat er op dit moment al te veel specialismen binnen het OM zijn.

Ondersteunend bij opsporing: INTERPOL
Het secretariaat-generaal van INTERPOL centraliseert en verspreidt internationaal relevante informatie over diefstal en handel in kunst en antiek. Sinds 1947 analyseert de unit *Works of Art* diefstallen en handelsroutes en voorziet het 188 lidstaten van informatie over deze zaken. INTERPOL maakt hiervoor gebruik van het I-24/7, een communicatiesysteem waarop alle lidstaten zijn aangesloten. In 2009 verstuurde zij hiermee in totaal 12,5 miljoen unieke berichten aan lidstaten over de hele wereld. Dit systeem biedt ook toegang tot verschillende databases, waaronder de database gestolen kunst.

In 1995 is INTERPOL begonnen met het opzetten van een speciale database voor gestolen kunst. Sinds 17 augustus 2009 is deze database ook online te bekijken via een beveiligde website. Op dit moment bevat zij ongeveer 35.000 objecten uit 123 verschillende lidstaten. De lidstaten kunnen op basis van standaardformulieren een gestolen voorwerp in de databank laten opnemen door middel van het zogenaamde 'object-id'-protocol.[111] Aan de hand van dit protocol worden de belangrijkste kenmerken van het object beschreven zodat identificatie makkelijker wordt. De database biedt partijen die toegang hebben de mogelijkheid om te controleren of een object gestolen is alvorens een aankoop te doen.[112] Sinds de database online is, zijn er ongeveer 1.800 toegangsrechten uit 74 landen goedgekeurd. Onder andere politiediensten, Douane, culturele instellingen, musea, advocaten, verzekeringsbureaus, professionele handelaren en privéverzamelaars hebben toegang tot de database.

Op basis van aanbevelingen die voortkomen uit een internationale conferentie over illegale handel in Iraakse en Afghaanse cultuurgoederen in 2003, heeft INTERPOL ook een summiere publieke database geopend. Op haar website heeft eenieder toegang tot een overzicht van Iraakse en Afghaanse goederen en

110 Ook leveren diverse zoekslagen op rechtspraak.nl nauwelijks relevante resultaten op.
111 Zie http://archives.icom.museum/object-id/.
112 Zie www.interpol.int/public/ICPO/PressReleases/PR2009/PR200978.asp.

worden daarnaast recent gestolen, teruggevonden en niet geclaimde objecten getoond (zie tabel 5.1).

Tabel 5.1 Overzicht gestolen objecten op openbare INTERPOL-website

Land van herkomst	**N**
Afghanistan	683
Irak	2.710

Objecten	**N**
Recent gestolen	169
Teruggevonden	355
Niet geclaimd (eigenaar is onbekend)	181

5.3.2 Controle en toezichthoudende diensten

Douane

Om de illegale handel in cultuurgoederen tegen te gaan hebben het ministerie van OCW (Erfgoedinspectie) en het ministerie van Financiën (Douane) in 2000 een kaderovereenkomst gesloten die is herbekrachtigd in 2007 inzake de samenwerking bij het toezicht op grensoverschrijdend verkeer van cultuurgoederen. Deze samenwerking bestaat onder andere uit informatie-uitwisseling, opleiding en training en samenwerking bij gerichte acties.

De Nederlandse Douane is een controlerende instantie en heeft taken en bevoegdheden op het gebied van veiligheid, gezondheid, economie en milieu (afgekort als VGEM).[113] Sinds 1 januari 1993 heeft zij onder de noemer economie een taak gekregen ten aanzien van de bescherming van cultuurgoederen. De Douane werkt op basis van Verordening (EG) 116/2009 betreffende de uitvoer van cultuurgoederen, waarin wordt gesteld dat een aantal goederen pas mag worden uitgevoerd nadat een uitvoervergunning door de EGI is afgegeven. Welke goederen dat zijn, wordt bepaald op basis van een ouderdoms- en waardedrempel.

De Douane maakt gebruik van twee typen handhavingsniveaus: generiek en specifiek. Voor het generieke handhavingsniveau geldt dat elke douanecontrole is gericht op de handhaving van alle wetgeving. In feite betekent dit dat bij elke uitgevoerde controle tevens wordt gecontroleerd op illegale handel in

113 De taken en bevoegdheden zijn vastgelegd in de Douanewet.

cultuurgoederen. Op het specifieke handhavingsniveau wordt gebruik gemaakt van een risicoanalyse, die mede is opgezet in samenspraak met de EGI. Hierbij wordt gelet op vervoersstromen, kwetsbare landen en eventuele in Nederland georganiseerde beurzen.[114]

Binnen de Douane zijn contactpersonen c.q. specialisten werkzaam bij wie een douaneambtenaar kan aankloppen met vragen over de aard van een aangetroffen cultuurgoed. Om de kennis van douaneambtenaren up-to-date te houden en de kans dat zij cultuurgoederen die illegaal verhandeld worden als dusdanig signaleren te verhogen, krijgen zij cursussen. De vraagbakens worden in samenwerking met de EGI opgeleid. De zaken waarmee de Douane te maken krijgt, hebben voornamelijk betrekking op de onrechtmatige uitvoer van objecten. Dit zijn echter met name objecten die niet voor de handel bestemd zijn, maar bijvoorbeeld voor exposities. Zo stelt een respondent dat zelfs een museum dat regelmatig objecten naar het buitenland stuurt voor exposities, niet weet dat voor deze goederen een uitvoervergunning verplicht is. In dergelijke gevallen is dus wel sprake van overtreding en uitvoer van cultuurgoederen, maar niet met het oogmerk deze goederen te verhandelen.

Diverse respondenten benadrukken dat behalve aan illegale in- en uitvoer via de bagage van reizigers meer aandacht besteed moet worden aan postpakketten. Illegaal verhandelde cultuurgoederen hoeven niet groot van stuk te zijn (denk bijvoorbeeld aan cilinderzegels) en kunnen hierdoor prima via postpakketten verzonden worden. De inhoud daarvan is door het grote aantal pakketten dat Nederland binnenkomt, echter nauwelijks te controleren. Bovendien kunnen buitenlandse afzenders makkelijk documenten bij het pakket voegen waarop de inhoud van het pakket bewust onjuist wordt vermeld.

De Erfgoedinspectie (EGI)
De EGI valt onder het ministerie van OCW en heeft een toezichthoudende rol op het behoud en beheer van het nationale erfgoed. De EGI is verantwoordelijk voor het toezicht op de in- en uitvoer van beschermde voorwerpen. Daarnaast heeft zij een adviesfunctie richting het ministerie op het gebied van wet- en regelgeving.

De EGI geeft vergunningen af die nodig zijn om cultuurgoederen boven een bepaalde oudersdoms- en waardedrempel – conform verordening 116/2009 –

114 Zie ook Kaderovereenkomst inzake de samenwerking tussen het ministerie van OCW en het ministerie van Financiën bij het toezicht op de uit- en invoer van cultuurgoederen, 14 december 2009.

buiten de Europese Unie (EU) uit te voeren. Op basis van de internationale verdragen en richtlijnen ziet de EGI behalve op de uitvoer ook toe op de invoer van beschermde cultuurgoederen uit het buitenland. Het betreft hier de landen die net als Nederland aangesloten zijn bij de UNESCO-verdragen 1970 en 1954 dan wel richtlijn 93/7/EEG.

5.3.3 Private partijen

Internationaal: Art Loss Register (ALR)
Het ALR beheert de grootste particuliere database van gestolen kunst en antiek ter wereld. Aandeelhouders van deze organisatie zijn onder andere veilinghuizen en verzekeringsmaatschappijen. In 1991 werd het ALR opgericht in Londen, waarna kantoren in Keulen, New York, Parijs, Delhi en Amsterdam werden geopend. Het kantoor in Amsterdam is inmiddels opgeheven en een belangrijk deel van de werkzaamheden van het ALR is overgeheveld naar India.

De taken van het ALR zijn met name het registreren van gestolen objecten, het uitvoeren van zoekacties (op internet)[115] en het uitwisselen van informatie met handelaars, particulieren en opsporingsinstanties (INTERPOL). Tegen betaling is het voor externe partijen mogelijk om het ALR bepaalde zoekacties te laten uitvoeren.[116] Hiervan maken onder andere handelaren, particulieren en verzekeringsmaatschappijen gebruik om te controleren of bepaalde goederen geregistreerd staan als gestolen of vermist.

Nationaal: de Stichting Kerkelijke Kunst Nederland (SKKN)
De SKKN adviseert over beheer en registreert het kunst- en cultuurbezit in kerken en kloosters in Nederland. Het gaat om objecten als Bijbels, zilverobjecten, porselein, schilderijen, beelden en glas-in-lood. De SKKN bezit momenteel een digitale database waarin ongeveer 100.000 geregistreerde objecten staan. Een belangrijke activiteit voor het SKKN is de ondersteuning van het collectiemanagement van de kerken en kloosters in Nederland met adviezen betreffende praktische zaken op onder andere het gebied van beheer en veiligheid. Kerken en kloosters blijven kwetsbare doelwitten van diefstal. De SKKN adviseert hen over hoe bepaalde objecten kunnen worden bewaard en beveiligd zonder het openbare karakter van de kerk te verliezen.

115 Drie personen speuren fulltime op internet naar vermiste of gestolen goederen. De ALR heeft over deze zoekacties geen cijfers beschikbaar gesteld.
116 De ALR biedt voor € 550 een jaarabonnement aan (25 zoekopdrachten). Daarnaast bestaat de mogelijkheid om voor € 50 één zoekactie te laten uitvoeren.

Daarnaast registreert de SKKN meldingen van diefstal van kerkelijk erfgoed. Als er iets uit een kerk of klooster wordt gestolen, krijgt de SKKN dit te horen van het KLPD of de nationale kerkverzekeraar of via de media. Na een diefstal handelen de medewerkers proactief door handelaren en veilinghuizen in de omgeving op de hoogte te brengen, zodat zij weten met wie contact opgenomen kan worden indien het gestolen object aangeboden wordt.

Verder is op de site van de SKKN het onderdeel 'diefstal' opgezet, waar men informatie verschaft over gepleegde diefstallen en foto's van de gestolen objecten toont. Volgens onze respondent heeft de internetsite van de SKKN in ongeveer vijf zaken geholpen bij het terugvinden van gestolen goederen. Die objecten werden echter niet te koop aangeboden op internet maar in de reguliere handel, waar volgens onze respondent gestolen objecten meestal terechtkomen.

5.4 Lacunes

De wet- en regelgeving en de daaraan ten grondslag liggende uitgangspunten lijken afdoende te zijn voor het tegengaan van illegale handel in cultuurgoederen via internet, voor zover die al voorkomt. In de interviews zijn de wet- en regelgeving uitvoerig met de respondenten besproken en aangemerkt als voldoende. Wel zijn de nodige lacunes in de handhaving en toezicht geconstateerd. In onderstaande alinea's gaan wij op deze lacunes in.

Lacune in handhavingsketen
Het wettelijk kader lijkt voldoende mogelijkheden te bieden om de illegale handel in cultuurgoederen aan te pakken. Het knelpunt zit echter in de samenwerking tussen de handhavingspartners en de prioriteitstelling bij het OM en (dus) de politie. Indien niet aan de basisvoorwaarden voor een sluitende handhavingsketen (controle door de Douane, toezicht door de EGI, opsporing door de politie en vervolging door het OM) wordt voldaan, kan de aanpak niet voldoende effectief zijn. De EGI en de Douane werken al samen; de ontbrekende partner in deze keten is de politie, die juist de belangrijkste rol zou moeten spelen in het geheel vanwege de opsporingsbevoegdheden die zij bezit. Het sluitend maken van de handhavingsketen zou een belangrijke actie zijn om de aanpak van illegale handel effectiever te maken.

Lacunes bij betrokken actoren
De politie wordt geconfronteerd met de prioriteitstelling op aanwijzing van het College van Procureurs-generaal. Hierin wordt gesteld dat geweldsmisdrijven en andere delicten in de 'zwaardere' categorieën een hogere prioriteit hebben. Aan kunst en antiek gerelateerde zaken worden daarom niet of in mindere mate

opgepakt. Ten eerste heeft dit te maken met de geringe capaciteit van de regiokorpsen, die hun personeel zo efficiënt mogelijk willen inzetten op zaken die de meeste prioriteit behoeven. Ten tweede kampen regiokorpsen met een tekort aan kennis op het gebied van kunst en antiek. Meerdere respondenten benoemen dit als een belangrijk obstakel om zaken effectief te kunnen oppakken. Ten slotte zijn aard en omvang van het aantal aangiften met betrekking tot kunst en antiek niet duidelijk, doordat er geen specifieke projectcode en uniforme aanduidingen gebruikt worden.

De gebrekkige informatie uit de politiesystemen levert ook problemen op voor IPOL, die trends en ontwikkelingen in kaart brengt. Met een landelijke projectcode zou IPOL via het landelijk informatiesysteem Blueview een overzicht van de relevante zaken kunnen genereren. Op dit moment zijn daarvoor nog vele zoekslagen voor nodig, omdat iedere politiefunctionaris een zaak naar eigen inzicht in het systeem zet. Dit heeft gevolgen voor de internationale samenwerking tussen IPOL en INTERPOL, omdat INTERPOL in grote mate afhankelijk is van informatie die IPOL kan genereren en aanleveren. IPOL beheert een speciale databank voor registratie en documentatie van gestolen kunst en antiek in Nederland. Andere informatie is verkrijgbaar via INTERPOL, waarmee IPOL samenwerkt. Een manco van de databank (evenals van de databank van het ALR) is dat er alleen gestolen kunst en antiek in staan. Onrechtmatig uitgevoerde objecten die beschermd zijn onder het UNESCO-verdrag 1970 staan niet altijd in deze database vermeld. Dit is onder andere een gevolg van het feit dat van cultuurgoederen die illegaal opgegraven zijn, geen foto's of andere documenten voorhanden zijn. Deze objecten worden derhalve ook door niemand gemist en als gestolen gemeld.

Lacunes met betrekking tot de basisacties tegen illegale handel via internet
Basisacties 1 en 2 richten zich op de websites waarop cultuurgoederen aangeboden worden. Basisactie 1 stelt dat websites een voorlichtende tekst moeten opnemen die specifiek gericht is op cultuurgoederen, wat op Nederlandse websites echter nog niet is gebeurd. Bij basisactie 2 wordt het wenselijk geacht dat internetsites informatie uitwisselen en samenwerken met overheidsinstanties. Marktplaats onderhoudt contacten met verschillende inspectiediensten, zoals de AFM en AID. Zo hebben deze diensten verschillende tips op de website geplaatst over waar kopers en verkopers op moeten letten bij de aanschaf van bijvoorbeeld exotische dieren of dierproducten. Op het gebied van cultuurgoederen zijn dergelijke tips tot op heden echter niet terug te vinden. Voor de bewustwording van de kopers op dit platform zou het gewenst zijn dat ook de EGI de mogelijkheid benut om voorlichting en tips aan gebruikers te geven via Marktplaats.[117]

117 Gesprekken hierover lopen.

Basisacties 3 tot en met 5 richten zich op acties die door de opsporende en handhavende instanties kunnen worden ondernomen. Hierin wordt gesteld dat er een dienst moet zijn die permanent en structureel het internet scant op illegale handel in cultuurgoederen (basisactie 3) en dat er statistieken moeten worden bijgehouden over de uitgevoerde zoekacties op internet (basisactie 5). Tot op heden is er geen instantie in Nederland die deze taken systematisch uitvoert. IPOL speurt wel op het internet, maar heeft hier geen systematische werkwijze voor. Daarvoor is de capaciteit van deze dienst ook veel te laag. De vraag is of het nodig is dat elk land een dienst in het leven roept om deze taken uit te voeren. Internet is immers overal in de wereld te raadplegen. Vanuit één centraal punt zou een internationale dienst deze taak op zich kunnen nemen. Het Art Loss Register kan hierbij als voorbeeld genoemd worden: zijn internetsurveillancedienst is gesitueerd in India.

Het gebrek aan genomen maatregelen lijkt vooral te maken te hebben met de regelgeving die voor respondenten van advertentiesites onduidelijk is en met een kennislacune voor wat betreft eventuele illegaliteit van op de website aangeboden cultuurgoederen. Zoals een respondent van een online handelssite zegt:

> *'Wij besteden geen aandacht aan cultuurgoederen. Wel hebben we een lijst waarop inheemse en beschermde diersoorten staan die niet op de website mogen worden aangeboden. Hierop wordt gecontroleerd door vrijwilligers. Ik heb nooit een lijst van cultuurgoederen gezien. Als die er zou zijn, zou ik deze zeker op de site zetten.'*

Het bovenstaande laat onverlet dat de aanbieders in eerste instantie verantwoordelijk zijn voor het aanbieden van de goederen. Hoewel er bij advertentiesites geen specifiek beleid is ten aanzien van de illegale handel in cultuurgoederen, kan een aantal algemene maatregelen worden onderscheiden. Zo blijkt uit de interviews dat advertentiesites getipte advertenties kunnen blokkeren wanneer duidelijk is dat het aangeboden object niet aangeboden mag worden (denk aan drugs of kinderporno). Advertenties worden zowel willekeurig als op basis van trefwoorden gescreend en zijn, als wordt geconstateerd dat de regels zijn overtreden, niet langer zichtbaar voor bezoekers. Daarnaast, maar dat gebeurt in de praktijk weinig, kunnen van gebruikers die een onrechtmatige advertentie hebben geplaatst het e-mailadres en/of het IP-adres worden geblokkeerd. Het is wel de vraag in welke mate dit effectief is; een ander e-mailadres is snel aan te maken via verscheidene gratis aanbieders en het blokkeren van een IP-adres kan met enige kennis van zaken of door simpelweg in een internetcafé online te gaan worden omzeild.

Dat advertentiesites tot op heden geen specifieke maatregelen hebben getroffen tegen de illegale handel in cultuurgoederen, is mogelijk niet alleen te wijten aan onduidelijke wet- en regelgeving – bijvoorbeeld: om welke objecten gaat het nu precies? – en een kennislacune, maar mogelijk ook aan het feit dat zij hier in de praktijk vrijwel niet mee geconfronteerd worden. De respondent van een advertentiesite geeft aan dat van alle tips die jaarlijks binnenkomen (tips hebben betrekking op dubbele advertenties, plaatsing in de verkeerde rubriek of advertenties die niet volgens de regels zijn) slechts één tip betrekking had op de categorie kunst en antiek: op het totaal aantal binnengekomen tips (70.000 per week) is dit verwaarloosbaar. Ook vanuit de politie heeft deze respondent tot op heden geen vragen gehad over objecten uit deze categorie.

Intermezzo – Onduidelijkheid rondom rol georganiseerde misdaad
Wanneer het gaat om kostbare kunst (Picasso, Rembrandt) zijn de respondenten het eens: de relatie met het internet c.q. veiling- en advertentiesites is nihil. Dit wil niet zeggen dat bij deze kostbare kunst geen sprake kan zijn van illegale praktijken. Verschillende respondenten stellen dat sprake is van banden tussen de georganiseerde criminaliteit en de illegale handel in kostbare kunst. De rol die de georganiseerde criminaliteit speelt, is niet altijd duidelijk; volgens de ene respondent worden – in de Nederlandse markt – dure schilderijen gestolen in opdracht, terwijl een andere respondent stelt dat dit zeker niet het geval is en het de eigenaar van de 'gestolen' schilderijen te doen is om het innen van verzekeringsgeld dan wel dat de kunstwerken worden gebruikt als onderpand bij drugsdeals. Daarnaast wijst een respondent ons op de gevoeligheid van de kunsthandel voor witwassen; nu – door de komst van de euro – het omwisselen van valuta niet meer noodzakelijk is, kan volgens een respondent veel zwart geld witgewassen worden en kan de kunsthandel daarbij behulpzaam zijn omdat het bedrag dat iemand voor een object overheeft enorm kan verschillen. Daarbij moet overigens wel worden aangetekend dat de rol van Nederland in deze context vermoedelijk niet groot is, daar Nederland in vergelijking met bijvoorbeeld Duitsland, Engeland en Frankrijk als een klein handelsland geldt. Dit is mede een gevolg van het feit dat Nederland historisch gezien nooit veel belang heeft gehecht aan kunst, in tegenstelling tot de eerder genoemde landen. Volgens respondenten uit de handel telt Nederland bijvoorbeeld circa twintig grote verzamelaars, terwijl Duitsland er al snel 3.000 tot 4.000 telt.

Overige lacunes
De meest geregistreerde objecten in de database van het ALR zijn van particulieren gestolen objecten met een gemiddelde waarde van € 2.000.[118] Een aantal van onze respondenten heeft echter het gevoel dat er enkel objecten van hoge waarde bij het ALR geregistreerd staan en gaan er bij voorbaat dan ook van uit dat de door hen verhandelde objecten niet in deze database voorkomen. Dit leidt er met de prijs die het ALR hanteert voor het uitvoeren van een zoekactie toe dat handelaren de database niet altijd zullen raadplegen.

5.5 Resumé

Op 1 juli 2009 is de Uitvoeringswet UNESCO-verdrag 1970 inzake onrechtmatige invoer, uitvoer of eigendomsoverdracht van cultuurgoederen binnen de Nederlandse rechtsorde van kracht geworden. Deze wet biedt meer juridische handvatten om de illegale handel in het algemeen aan te pakken. UNESCO, INTERPOL en ICOM hebben hiertoe 'basisacties'[119] gepresenteerd die zich specifiek richten op het tegengaan van de illegale handel in cultuurgoederen via internet. Toezicht en handhaving in het algemeen en de uitvoering van de basisacties in het bijzonder gebeuren door verschillende actoren. In dit hoofdstuk is nagegaan waaruit het takenpakket en de bevoegdheden van deze actoren bestaan en zijn lacunes in kaart gebracht.

De door ons geanalyseerde wet- en regelgeving en de daaraan ten grondslag liggende uitgangspunten lijken afdoende te zijn voor het tegengaan van illegale handel in cultuurgoederen. Wel zijn de nodige lacunes in handhaving en toezicht geconstateerd. Het probleem zit in de samenwerking van de handhavingspartners en het feit dat dit onderwerp geen prioriteit heeft bij de politie en het OM. Ook zijn de aard en omvang van het aantal aangiften met betrekking tot kunst en antiek niet duidelijk doordat de politie hiervoor geen bepaalde projectcode hanteert en geen uniforme aanduidingen gebruikt. Indien er een landelijke projectcode gehanteerd zou worden, zou de IPOL via het landelijk informatiesysteem Blueview een overzicht van de relevante zaken kunnen genereren.

De controlerende en toezichthoudende diensten zijn de Douane en de EGI. Om de internationale illegale handel in cultuurgoederen tegen te gaan hebben het ministerie van OCW (Erfgoedinspectie) en het ministerie van Financiën (Douane) een kaderovereenkomst gesloten inzake de samenwerking bij het toezicht op

118 Zie www.artloss.com.
119 Zie bijlage 2.

grensoverschrijdend verkeer van cultuurgoederen. Doel is om de illegale handel tegen te gaan en eventueel in beslag genomen goederen terug te geven aan de rechtmatige eigenaar. Volgens respondenten komt dit echter niet vaak voor.

De EGI valt onder het ministerie van OCW en heeft een toezichthoudende rol op het behoud en beheer van het nationale erfgoed. Zij geeft vergunningen af die nodig zijn om een bepaald beschermd voorwerp buiten de EU uit te voeren. Op basis van de internationale verdragen en richtlijnen ziet de EGI behalve op de uitvoer ook toe op de invoer van beschermde cultuurgoederen uit de landen die net als Nederland aangesloten zijn bij bijvoorbeeld het UNESCO-verdrag uit 1970.

De door de UNESCO opgestelde basisacties om illegale handel in cultuurgoederen via internet tegen te gaan worden in Nederland nauwelijks uitgevoerd. Basisacties 1 en 2 richten zich op de websites waarop cultuurgoederen aangeboden worden. Basisactie 1 stelt dat websites een voorlichtende tekst moeten opnemen die specifiek gericht is op cultuurgoederen. Dat is op Nederlandse websites echter nog niet gebeurd. In basisactie 2 wordt het wenselijk geacht dat internetsites informatie uitwisselen en samenwerken met overheidsinstanties. In tegenstelling tot de andere inspectiediensten zoals de AFM en de AID werkt de EGI vooralsnog niet samen met de Nederlandse advertentiesites; mogelijk gaat dit in de toekomst veranderen, gesprekken hierover lopen. De basisacties 3 en 5 impliceren dat er een dienst moet zijn die permanent en structureel het internet scant op illegale handel in cultuurgoederen (basisactie 3) en dat er statistieken moeten worden bijgehouden over de uitgevoerde zoekacties op internet (basisactie 5).

Tot op heden is er geen instantie in Nederland die deze taken systematisch uitvoert. Dit lijkt vooral te maken te hebben met de ingewikkelde regelgeving en een kennislacune voor wat betreft eventuele illegaliteit van op de website aangeboden cultuurgoederen. Dat advertentiesites tot op heden geen specifieke maatregelen hebben getroffen ten aanzien van de illegale handel in cultuurgoederen is mogelijk niet alleen te wijten aan onduidelijkheid over de geldende wet- en regelgeving – om welke objecten gaat het nu precies? – en een kennislacune, maar ook aan het feit dat zij in de praktijk vrijwel niet geconfronteerd worden met mogelijk illegale handel in cultuurgoederen.

6 Conclusies

In dit laatste hoofdstuk presenteren we de conclusies van het onderzoek naar 'de illegale handel in cultuurgoederen via internet'. Het onderzoek bestaat grofweg uit twee delen. Het eerste deel betreft de vraag naar de omvang en aard van het verschijnsel. Het tweede deel heeft betrekking op de regelgeving, toezicht en handhaving, en op de kwetsbare plekken daarin. Voornoemde onderwerpen komen achtereenvolgens in de volgende paragrafen aan de orde. Daaraan voorafgaand geven we een korte beschouwing van het onderhavige onderzoek, in het bijzonder van de geraadpleegde bronnen en de reikwijdte van onze bevindingen.

6.1 Het onderzoek beschouwd

Het onderzoek naar de illegale handel in cultuurgoederen via internet heeft een verkennend en inventariserend karakter. Er is over dit onderwerp nauwelijks onderzoek beschikbaar dat als referentiepunt kan fungeren. Om die reden is besloten om diverse bronnen te raadplegen. Er is een literatuurstudie verricht om meer zicht te krijgen op de aard en omvang van de illegale handel in cultuurgoederen in het algemeen en op internet in het bijzonder.[120] De geraadpleegde literatuur heeft tevens tot doel gehad om de vigerende regelgeving en betrokken actoren in beeld te brengen.

Ter aanvulling en verdieping van de resultaten uit de literatuur zijn 26 respondenten geïnterviewd. Getracht is vanuit diverse expertisegebieden respondenten te werven. Opvallend was de grote mate van non-respons vanuit de reguliere handel. Dit kan mogelijk tot gevolg hebben gehad dat bepaalde expertises onderbelicht zijn gebleven, en roept de vraag op naar het *waarom* van de non-respons. Geredeneerd vanuit de veronderstelling dat de bonafide handel juist

120 Onder 'illegaal' verstaan we de handel in cultuurgoederen die blijkens (inter)nationale verdragen verboden is dan wel gebonden aan regels die vervolgens niet worden nageleefd. Onder cultuurgoederen verstaan we het roerend erfgoed dat wettelijk beschermd is (zie par. 2.1). Internet is in dit onderzoek beperkt tot veiling- en advertentiesites: Marktplaats en eBay; andere websites en e-mailverkeer vallen dus buiten de uitgevoerde internetsearch.

gebaat is bij een onderzoek naar illegale praktijken in de branche zou meer medewerking verwacht mogen worden. Verschillende respondenten die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd, zijn van mening dat de branche juist niet gebaat is bij meer openheid vanwege het grote zwartgeldcircuit. Deze bewering hebben wij in dit onderzoek niet kunnen verifiëren. Dat zou een nader onderzoek vergen.

Naast de literatuurstudie en de interviews is een uitgebreide internetstudie verricht teneinde te bepalen in hoeverre er (vermoedelijk) sprake is van illegale handel in cultuurgoederen via internet. Daarbij is gekeken naar de twee grootste sites waarop cultuurgoederen worden aangeboden: Marktplaats en eBay.[121] Aan de hand van verschillende zoektermen, die zijn ontleend aan verschillende bronnen, is voor de Nederlandse situatie onderzocht of cultuurgoederen worden aangeboden, en zo ja, welke, hoeveel en tegen welke prijs.

We zochten gericht naar cultuurgoederen waarin de handel (mogelijk) illegaal is (zie voor meer informatie over de afbakening van het onderzoek par. 2.1). Een belangrijk voorbehoud bij de resultaten is dat het zelfs voor experts vrijwel niet mogelijk is om vanaf het beeldscherm te bepalen of het aangetroffen goed ook daadwerkelijk niet mag worden verhandeld. Soms vormt de ouderdom of het gebied van oorsprong van een goed een element van de illegaliteit ervan. Ouderdom noch oorspronggebied is echter op het zicht eenvoudig te bepalen; het kan evengoed gaan om een vervalsing. We weten dat oplichting de meest voorkomende vorm van internetcriminaliteit is (Leukfeldt et al., 2010; Hesseling, 2010), en er is geen reden te veronderstellen dat die praktijk aan de handel in cultuurgoederen voorbij zou gaan. Het zou een apart onderzoek vergen om per voorwerp of categorie te bepalen of het om een vervalsing gaat.

6.2 Omvang en aard van (illegaal) aangeboden cultuurgoederen op het internet

Het onderwerp van dit exploratieve onderzoek kent twee afzonderlijke aspecten die op elkaar worden betrokken: illegale handel in cultuurgoederen en internet. Om met het laatste te beginnen: de internethandel in het algemeen neemt steeds

121 In totaal vonden we negen veilingsites en 114 advertentiesites waarop kunst en antiek (kunnen) worden aangeboden (voor een overzicht zie bijlage 3). Bij beide typen sites is één site waarop het merendeel van de goederen wordt aangeboden. Bij de veilingsites is dat eBay. Deze site is goed voor 98,5 procent van de in totaal 325.294 advertenties. Nemen we alleen het Nederlandse aanbod van de site, dan gaat het om 67 procent van 14.373 advertenties. Bij de advertentiesites is dit Marktplaats, waarop 69,8 procent van de in totaal 266.360 advertenties staat.

meer toe, steeds meer mensen gebruiken internet om goederen te verkopen en te kopen. De veilingsite eBay kent zo'n 90 miljoen gebruikers. Handelen via internet is goedkoop en voor iedereen met een internetaansluiting toegankelijk. Ook kunst en antiek worden via internet verhandeld, bijvoorbeeld via online veilinghuizen[122] en websites die zich op particulieren richten. Ten opzichte van 2007 (Bieleman et al., 2007) is het aantal aangeboden goederen in de categorieën kunst en antiek tezamen meer dan verdubbeld.

Illegale handel in cultuurgoederen komt blijkens de literatuur veelvuldig voor in landen als Irak, Mexico en Griekenland. Ook de continenten Azië en Afrika komen in dit verband in beeld. Het gaat in deze gevallen om cultuurgoederen (zoals iconen, paleontologisch en archeologisch materiaal, manuscripten) die illegaal worden uitgevoerd en vervolgens worden verhandeld in westerse landen. Het is niet mogelijk om de omvang van dergelijke illegale handel wereldwijd te schatten.

Uit deze ontwikkelingen – toename internethandel en forse omvang handel in cultuurgoederen – is echter niet de gevolgtrekking te maken dat dan ook sprake is van (een enorme toename in) illegale handel in cultuurgoederen via internet. In de eerste plaats ontbreekt een nulmeting waartegen de huidige situatie zou kunnen worden afgezet. In de tweede plaats worden weliswaar (mogelijk) cultuurgoederen illegaal op internet aangeboden, maar niet in de mate die soms door het veld wordt verondersteld. Een globale scan van de gestolen voorwerpen zoals het KLPD die beheert, leidt bijvoorbeeld tot de conclusie dat internet bij de koop/verkoop geen rol speelt.

De internetsearch op Marktplaats en eBay laat cultuurgoederen zien die mogelijk illegaal te koop worden aangeboden. In totaal hebben wij 681 objecten gevonden op beide sites tezamen waarvan de handel mogelijk illegaal is; of objecten daadwerkelijk illegaal zijn, is echter – ook voor experts – op basis van een foto niet vast te stellen. Op beide sites staan grofweg 200.000 advertenties in de rubriek kunst en antiek, en die rubriek vormt op Marktplaats zo'n drie procent van het totaal aantal advertenties.

De op internet aangetroffen cultuurgoederen waarbij een illegaal aspect aan het verhandelen ervan het meest waarschijnlijk is, zijn de oudheidkundige voorwerpen uit de Prehistorie (pijlpunten, bijlen) en Romeinse tijd (gespen, aardewerk, munten). Ofschoon er niet bij alle advertenties prijzen staan vermeld, lijkt

122 In dit onderzoek hebben wij in Nederland tien veilinghuizen en 130 advertentiesites gevonden die (ook) cultuurgoederen via internet te koop aanbieden.

het merendeel van de goederen uit deze categorie tot de laaggeprijsde categorie te horen (een pijlpunt kost bijvoorbeeld € 1,50). Er worden incidenteel ook duurdere goederen aangeboden op internet, maar de prijs daarvan blijft beperkt tot enkele honderden euro's. Het duurste object dat we aantroffen in deze categorie, een bronzen beeld van een godin, kost € 4.500. Er is een verschil tussen de aanbieders op Marktplaats en eBay. Bij laatstgenoemde betreft het veelal zakelijke aanbieders die meerdere oudheidkundige goederen aanbieden. Bij hen kunnen internationale samenwerkingsverbanden worden verondersteld, omdat hun aanbod in aantal de (toevallige) bodemvondsten overstijgt. In dit onderzoek is niet nagegaan in hoeverre deze veronderstelling klopt. De aanbieders op Marktplaats zijn voornamelijk particulieren die – afgaande op hun andere aanbod – bodemvondsten aanbieden. Ze bieden meestal slechts een paar voorwerpen aan naast allerlei andere goederen. Waar de andere cultuurgoederen dan bodemvondsten vandaan komen en welke handelspartners daarbij betrokken zijn, is verder niet onderzocht.

Goederen uit Irak en Peru zijn weliswaar aangetroffen, maar in aantal zeer beperkt. Een enkele uitzondering daargelaten kosten de goederen enkele tientallen euro's. De search op Nok terracotta en Esie stenen beelden uit Afrika (die op de zogenoemde rode lijst van ICOM voorkomen) leverde voor de Nederlandse situatie geen hits op. Er is evenmin kerkelijke kunst met een waarde van meer dan € 50.000 gevonden. Wel zijn enkele iconen uit Cyprus en Rusland aangetroffen en ander kerkelijk kunstbezit. De geadverteerde prijs hiervan varieert van € 10 tot maximaal € 2.200.

De resultaten van de internetsearch komen in grote lijnen overeen met de bevindingen vanuit de interviews met de respondenten. De gemene deler in de gesprekken is dat als internet al een rol speelt bij de illegale verhandeling van cultuurgoederen, dat beperkt is tot 'tientjeswerk', in de woorden van een respondent. De geringe economische waarde hoeft uiteraard niets te zeggen over de culturele en wetenschappelijke c.q. archeologische waarde van een goed. Volgens een aantal respondenten kan internet als een etalage fungeren. Als er eenmaal contact is tussen koper en verkoper zouden (illegaal) kostbare goederen verhandeld kunnen worden. Voor deze veronderstelling is geen ondersteuning gevonden in dit onderzoek. Wel is duidelijk geworden dat verkopers door internet een veel groter klantbereik hebben gekregen, ook internationaal.

Kostbare illegaal verkregen goederen zullen niet snel op internet c.q. veiling- en advertentiesites te koop wordt aangeboden. Hiervoor noemen de respondenten verschillende redenen. In de eerste plaats is de kans groot dat iemand dat als illegale praktijk herkent (er kijken immers miljoenen mensen mee). De aanbieder

is dan snel achterhaald. De tweede reden houdt hiermee verband. Verkopers van kostbare (en illegaal aangeboden) goederen zoeken kopers die deze op de juiste waarde kunnen schatten en ervoor willen betalen. Marktplaats of eBay is daarvoor als medium minder geschikt. De derde reden is dat potentiële kopers van een kostbaar voorwerp dat ook fysiek willen kunnen onderzoeken op bijvoorbeeld echtheid en beschadigingen. Een veelgenoemd probleem is bovendien dat cultuurgoederen vaak worden vervalst. Het vergt expertise en onderzoek om vervalsingen te herkennen en het is vrijwel onmogelijk om de authenticiteit van een goed vanaf het beeldscherm te bepalen. Een en ander neemt niet weg dat kostbare cultuurgoederen wel via online veilingen zouden kunnen worden verhandeld.

Voor het bestaan van 'ondergrondse digitale' netwerken die illegaal handelen in (kostbare) cultuurgoederen zijn geen aanwijzingen gevonden in de literatuur.[123] De geïnterviewde respondenten hebben evenmin aanwijzingen dat dergelijke netwerken zouden bestaan.[124]

Er is geen reden om te veronderstellen dat de stijgende trend van de handel via internet de komende jaren zal afnemen. Ook het verhandelen van cultuurgoederen in het algemeen zal niet snel afnemen gezien het aanbod en de vraag ernaar. De kwestie van een toe- of afname van de illegale handel in cultuurgoederen, voor zover die speelt op het internet, is deels afhankelijk van de effectiviteit van het toezicht op en handhaving van de regels.

6.3 Regelgeving, toezicht, handhaving en kwetsbare plekken

Het in 2009 geratificeerde UNESCO-verdrag is voor Nederland en de aangesloten verdragsstaten een belangrijk uitgangspunt voor toezicht en handhaving. Het verdrag regelt de teruggave van cultuurgoederen die niet rechtmatig zijn uitgevoerd en legt een aantal verplichtingen op aan de lidstaten, waaronder het geven van publiciteit aan verdwenen cultuurgoederen. Relevant voor onderhavig onderzoeksonderwerp zijn de zogenoemde basisacties van UNESCO, INTERPOL en ICOM om illegale handel via internet tegen te gaan. De basisacties scheppen verplichtingen voor exploitanten van websites (opnemen van een voorlichtende tekst) en handhavende, toezichthoudende instanties (structu-

123 Naar analogie van bijvoorbeeld besloten kinderpornonetwerken waar grove vormen van kinderporno worden uitgewisseld (Van Wijk et al., 2009). De vergelijking met kostbare kunst gaat enigszins mank omdat kinderporno al een digitaal goed is en cultuurgoederen niet.

124 We hebben geprobeerd contact te krijgen met de *Art Crime Unit* van de FBI om hierover meer informatie te verkrijgen, echter zonder reactie te krijgen.

reel internet scannen door een dienst, teruggave van illegaal verhandelde goederen aan rechtmatige eigenaar).

De geïnterviewde respondenten stellen dat de huidige regelgeving in beginsel voldoet. Dat wil zeggen dat er geen lacunes in de regelgeving zijn aan te wijzen waardoor aan bepaalde aspecten van toezicht en handhaving onvoldoende kan worden voldaan. Maar regelgeving is niet genoeg. In de interviews zijn verschillende zwakke plekken in de hele keten van toezicht en handhaving ter sprake gekomen.[125]

Respondenten noemen veelvuldig het gegeven dat de kennis over cultuurgoederen bij zowel het brede publiek als bij instanties vrijwel afwezig is. In het bijzonder wordt hiermee gedoeld op wat wel en niet mag, zeker wat betreft archeologische goederen. De indruk bij sommige respondenten is dat kopers van dergelijke goederen zich vaak niet realiseren dat bijvoorbeeld de handel in aardewerken beeldjes uit Irak niet is toegestaan. Mensen willen een authentiek cultuurgoed en betalen daar naar verhouding weinig voor. In de optiek van de kopers zelf doen zij niets verkeerd, aldus de respondenten. De onbekendheid met de geldende regelgeving geldt ook voor advertentiesites. Door de interviews met enkele vertegenwoordigers van advertentiesites is het onderwerp 'illegale handel in cultuurgoederen' nader op de kaart gezet. Los van de bereidheid om op de site aandacht te schenken aan dit aspect worden de complexiteit van de regelgeving en het gegeven dat kwaadwillenden gemakkelijk kunnen frauderen als barrière gezien. Medewerkers van sites ontbreekt het aan deskundigheid om de advertenties op illegaliteit te screenen.[126] Dat kan hen niet worden verweten, aangezien, zo merkten we in ons onderzoek, ook experts niet altijd met zekerheid durven vast te stellen of een bepaald goed mag worden verhandeld of niet.

De expertise zit grotendeels bij de branche zelf. Die zou volgens de respondenten het voortouw moeten nemen in het bestrijden van illegale praktijken. Vooralsnog gebeurt dat, uitzonderingen daargelaten, nauwelijks; het zelfreinigende vermogen van de branche is volgens respondenten nog niet goed ontwikkeld (zie ook de opmerking over non-respons in par. 6.1). Wij hebben niet kunnen nagaan wat de overwegingen zijn van de branche om niet aan dit onderzoek mee te werken. De branche zou een signalerende en voorlichtende functie kunnen innemen richting het publiek en andere partijen. In dit verband is het tv-

125 In 2007 is in *Schone kunsten* (Bieleman et al., 2007) een aantal lacunes geconstateerd in het toezicht en de handhaving die deels overeenkomen met hetgeen wij in dit onderzoek constateren.

126 Aardig om op te merken is dat een van de advertentiesites ooit een klacht heeft gehad over een kunstvoorwerp dat illegaal was. De klacht was afkomstig van een student archeologie.

programma 'Tussen kunst en kitsch' illustratief. Deskundigen leveren daarin commentaar op de aan hen getoonde voorwerpen, maar zeggen er niet bij dat die mogelijk een illegale herkomst hebben (of dergelijke voorbehouden worden niet uitgezonden). Overigens zullen, zoals gezegd, ook de experts uit de branche niet van alle op internet aangeboden voorwerpen op het oog (vanaf een foto op internet) kunnen vaststellen of deze al dan niet verhandeld mogen worden.

Het gebrek aan voldoende deskundigheid en capaciteit bij de toezichthoudende en opsporingsinstanties als de Douane en politie, en als sluitstuk van de justitiële handhavingsketen het OM, is een kwetsbare plek in de aanpak van de illegale handel. De branche kent veel verschillende sectoren met elk specifiek vereiste deskundigheid en het aantal ambtenaren met een relevante achtergrond is zeer beperkt.

In geval van illegale handel volgt vaak geen proces-verbaal omdat dergelijke zaken als te ingewikkeld worden gezien. In de interviews is een geval besproken waarin illegaal verhandelde Iraakse beeldjes op verzoek van de politie moesten worden teruggestuurd, waarmee de zaak was afgedaan. Het aantal zaken waarbij cultuurgoederen (direct of indirect) een rol spelen in een strafproces is marginaal.

Op internationaal niveau registreren INTERPOL en het Art Loss Register (ALR) gestolen kunst en antiek. Op nationaal niveau is het KLPD/IPOL daar verantwoordelijk voor (diens database is nog in ontwikkeling). Handelaren kunnen tegen betaling bij het ALR nagaan of een object gestolen is. Los van de vraag of dit afdoende is om de handel in gestolen kunst en antiek tegen te gaan, roept het de vraag op of genoemde registratiesystemen ook van toepassing kunnen zijn op de illegale handel in cultuurgoederen via internet. Die vraag dient vooralsnog ontkennend te worden beantwoord. Het betreft hier (vermoedelijk) geen gestolen waar en de waar heeft bovendien een betrekkelijk lage economische waarde.[127] In de basisacties (3-5; zie hoofdstuk 5) is afgesproken dat er een dienst moet zijn die permanent en structureel internet scant op illegale handel in cultuurgoederen en dat er statistieken moeten worden bijgehouden over de uitgevoerde zoekacties op internet. Dat gebeurt nu niet, ook niet door de voornoemde actoren; hun registratiesystemen zijn hiervoor ook niet (primair) bedoeld.

127 De meeste van de geregistreerde objecten in het Art Loss Register zijn werken die gestolen zijn van particulieren. De gemiddelde waarde van de geregistreerde items ligt rond de € 1.500 (www.artloss.com). De goederen die wij vinden hebben doorgaans een lagere waarde.

In onze internetsearch kwamen we op het spoor van een relatief klein aantal goederen dat mogelijk illegaal wordt aangeboden. Op diverse plaatsen hebben we benadrukt dat het hier kan gaan om goederen die toch wel mogen worden verhandeld of om vervalsingen. Van de door ons op internet aangetroffen te koop aangeboden goederen weten we niet wat echt is en legaal, wat echt is en illegaal en wat vals is. Onze internetsearch bood wellicht zicht op een illegale stroom van cultuurgoederen, maar wellicht ook vooral op een handel in nepgoederen (kopieën, souvenirs en dergelijke). Om dit goed te kunnen vaststellen is zoals gezegd nader onderzoek nodig, waarbij wordt 'doorgerechercheerd' op goederen die mogelijk illegaal worden aangeboden teneinde hun status definitief vast te stellen.

De tot dusverre genoemde lacunes overziend kan de indruk ontstaan dat er vooral sprake is van verwijtbaarheid. Bevindingen over het gebrek aan kennis, samenwerking en prioriteit kunnen suggereren dat het met de opsporing van illegale handel in cultuurgoederen aanzienlijk beter zou zijn gesteld als de genoemde instanties haar beter en serieuzer zouden aanpakken. Zonder te willen zeggen dat de genoemde instanties het niet beter hadden kunnen doen, dient op deze plaats te worden gewezen op een probleem dat inherent is aan het object van handhaving – de cultuurgoederen. Personen die hiermee te maken krijgen, moeten onderscheid kunnen maken tussen goederen die wel en goederen die niet vatbaar zijn voor inbeslagname. Goederen moeten dus om te beginnen kunnen worden geïdentificeerd, maar voor een leek en zelfs voor een expert is het niet eenvoudig vast te stellen wat precies de status is van een bepaald cultuurgoed. Met name de illegaal opgegraven goederen hebben geen serienummer, geen ingebrachte chip, geen deugdelijk paspoort, en zijn niet te herkennen met een eenvoudige chemische test. Kwaadwillenden, waaronder vervalsers, hebben daarmee een relatief eenvoudig speelterrein en wetshandhavers een relatief moeilijk – vergeleken met bijvoorbeeld het terrein van illegale personen, illegaal vee, drugs en gestolen auto's. Bij sommige, exclusieve stukken is er wellicht geen groot probleem, maar zodra sprake is van een substantieel aanbod van niet zo specifieke goederen, is er sprake van een fundamenteel identificatieprobleem. Dat zit de controle danig in de weg en kan niet eenvoudig worden opgelost met bijvoorbeeld meer kennis of betere samenwerking. Een oplossing voor dit probleem is het ontwikkelen van een solide identificatiesystematiek voor (cultuur-) goederen. Solide wil hier zeggen gebaseerd op onvervreemdbare eigenschappen van het goed, zoals bij mensen biometrische gegevens worden gebruikt en bij stoffen de chemische samenstelling.

Ook wat betreft de prioriteitstelling willen we wijzen op een achterliggend fenomeen. In zijn algemeenheid valt waar te nemen dat controle van personen een

grotere maatschappelijke prioriteit heeft dan controle van goederen. Tekenend is dat Nederland er 39 jaar over kon doen om het eerder genoemde UNESCO-verdrag te ratificeren. In de loop van de tijd is door overheden meer werk gemaakt van het identificeren van personen dan van het identificeren van goederen. Gewonden en doden hebben in de regel een grotere maatschappelijke impact en maken meer emotie los dan beschadigde of verloren gegane goederen. Er is redelijkerwijze gesproken voor politie en justitie dan ook geen ruimte om te kiezen wat zij zullen aanpakken als moord en mishandeling strijden met vernieling van materiaal en illegale handel in cultuurgoederen. Dat optreden tegen straatroof en mishandeling prioriteit heeft boven het aanpakken van de illegale handel in cultuurgoederen, zoals in de interviews werd geconstateerd, moeten we dan ook niet zien als een uitvinding van politie en justitie, maar eerder als een sociaal feit. Deze maatschappelijke prioritering is niet iets waaraan eenvoudig valt te tornen. Het ziet er daarmee naar uit dat de ruimte voor verbetering vooral dient te worden gezocht in optimalisaties binnen de bestaande context en dus niet zozeer in het streven naar een hogere prioriteit in samenleving en bij handhavingsinstanties.

Literatuur

Akdeniz, Y. (1996). Computer Pornography. A Comparative Study of the US and the UK Obscenity Laws and Child Pornography Laws in Relation to the Internet. *International Review of Law Computers & Technology*, *10*(2): 235-261.

Ali, I. & Coningham, R. (1998). Recording and preserving Gandhara's cultural heritage. *Culture Without Context*, *3*: 10-16.

Alva, W. (2001). The destruction, looting and traffic of archeological heritage of Peru. In N. Brodie, J. Doole & C. Renfrew (red.), *Trade in illicit antiquities. The destruction of the world's archeological heritage* (pp. 89-96). Cambridge: Cambridge University Press.

Atwood, R. (2004). *Stealing History. Tomb raiders, smugglers, and the looting of the Ancient World*. New York: St. Martin Press.

Bajari, P. & Hortacsu, A. (2002). Economic insights from internet auctions. *Journal of Economic Literature*, *42*(2): 457-486.

Bator, P.M. (1981). *The International Trade in Art*. Chicago/Londen: The University of Chicago Press.

Beam, C. & Segev, A. (1998). *Auctions on the Internet: a Field Study. Working Paper 98-WP-1032*. Berkeley, CA: The Fisher Center for Management and Information Technology.

Bedaux, R.M.A. & Rowlands, M. (2001). The future of Mali's past. *Antiquity*, 75: 872-876.

Beurden, J. van (2001). *Goden, graven en grenzen. Over kunstroof uit Afrika, Azië en Latijns-Amerika*. Amsterdam: KIT Publishers.

Bieleman, B., Stoep, R. van der & Naayer, H. (2007). *Schone kunsten. Preventieve doorlichting kunst- en antiekhandel*. Groningen: Intraval.

Boerstra, E. (1997). Rechercheren in cyberspace. *Algemeen Politieblad*, *146*(21): 8-9.

Bogdanos, M. (2003). *Iraq Museum investigation: 22 Apr-8 Sep 2003*. Zie ook: www.defenselink.mil/news/Sep2003/d20030922fr.pdf.

Brent, M. (1996). A view inside the illicit trade in African antiquities. In P.R. Schmidt & R.J. McIntosh (red.), *Plundering Africa's past* (pp. 63-78). Bloomington: Indiana University Press.

Brodie, N. (2010). *The market in Iraqi antiquities 1980-2008*. In S. Manacorda (red.), *Organised Crime in Art and Antiquities*. Milaan: ISPAC.

Brodie, N., Doole, J. & Watson, P. (2000). *Stealing history. The illicit trade in cultural material*. Cambridge: MacDonald Institute for Archaeological Research.

Brodie, N.J. & Renfrew, C. (2005). Looting and the world's archaeological heritage. The inadequate response. *Annual Review of Anthropology*, *34*: 343-361.

Chui, K. & Zwick, R. (1999). *Auctions on the Internet. A Preliminary Study.* Hong Kong: University of Science and Technology.

Coggins, G. (1969). The illicit traffic of Precolumbian antiquities. *Art Journal*, *29*(1): 94, 96, 98 en 114.

Coppinger, V.M., Smith, V.L. & Titus, J.A. (1980). Incentives and Behavior in English, Dutch and Sealed-Bid Auctions. *Economic Inquiry*, *18*(1): 1-22.

Daulte, F., Lalive, P., Palmer, N. & Siehr, K. (1993). *The free circulation of art collections/La libre circulation des collections d'objets d'art.* Zürich: Schulthess Polygraphischer Verlag AG.

Duncan, M. (1997). Making Inroads Against Crime on the Internet. *RCMP Gazette, 59*(10): 4-11.

Durkin, K.F. (1997). Misuse of the Internet by Pedophiles. Implications for Law Enforcement and Probation Practice. *Federal Probation: a journal of correctional philosophy and practice, 61*(3): 14-18.

Eecke, P. van (1997). *Criminaliteit in cyberspace: misdrijven, hun opsporing en vervolging op de informatiesnelweg.* Gent: Mys en Breesch.

Eerste Kamer, vergaderjaar 2008-2009, 31 255 en 31 256 (R1836), E.

Erfgoedinspectie (2009). *Cultuurgoed? Achtergrondinformatie bij het toezicht op de uitvoer van cultuurgoederen uit de Europese Unie.* Concept 5 oktober 2009. Den Haag: Erfgoedinspectie.

Favier, J. & Bouquet, M. (2006). *Europe's eCommerce Forecast: 2006 to 2011.* Cambridge: Forrester Research.

Feerozi, A.W. & Tarzi, Z. (2004). *The impact of war upon Afghanistan's cultural heritage.* Toespraak tijdens de jaarlijkse bijeenkomst van The Archeological Institute of America, 3 januari 2004 te San Francisco.

Fernandez Cacho, S. & Sanjuan, L.G. (2000). Site looting and illicit trade of archaeological objects in Andalusia, Spain. *Cult. Without Context*, *7*:17-24.

Gage, D. (2005). *Art thefts through history.* Paper presented at the AXA ART annual conference. AXA Art Conference Rogue's Gallery: An Investigation Into Art Theft, London.

Gilgan, E. (2001). Looting and the market for Maya objects. A Belizean perspective. In N. Brodie, J. Doole & Renfrew, C. (red.), *Trade in illicit antiquities: The destruction of the world's archeological heritage* (pp. 73-87). Cambridge: Cambridge University Press.

Ginty, R. Mac (2004). Looting in the context of violent conflict. A conceptualisation and typology. *Third World Quarterly*, *25*(5): 857-870.

Godthelp, R. (2009). *Is kunstroof een kunst? Een onderzoek naar de aard en omvang.* Amsterdam: Politie Amsterdam-Amstelland.

Grabowsky, N.P. & Smith, R.G. (1998). *Crime in the digital age*. New Brunswick, NJ/Sydney: Transaction Publishers/The Federation Press.

Greenfield, J. (1995). *The return of cultural treasures.* Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Gutchen, M. (1983). The destruction of archaeological resources in Belize, Central America. *Journal of Field Archaeology*, *10*(1): 217-227.

Heese, M. van (2010). *Iraq and the Second Protocol to the 1954 Hague Convention*. In N. van Woudenberg & L. Lijnzaad (red.). Protecting Cultural Property in Armed Conflict. An Insight into the 1999 Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. Leiden/Boston: Martinus Nijhof.

Heese, M. van & Meijer, D. (2007). Illegale handel in beschermd cultureel erfgoed uit Irak. Geraadpleegd via: http://www.erfgoedinspectie.nl/uploads/publications/Aanvullende_info_Irak.pdf.

Herschlag, M. (2002). Internet Auctions. Popular and Professional Literature Review. *Quarterly Journal of Electronic Commerce*, *1*(2): 161-186.

Hesseling, R. (2010). Vooral vermogensmisdrijven bepalen cybercrime. *Secondant, 24*(4): 6-13.

Hicks, R.D. (2001). Time crime. Anti-looting efforts in Virginia. *Cultural Resource Management*, *24*(2): 30-35.

Hulst, R.C. van der & Neve, R. (2008) *High-tech crime. Inventarisatie van literatuur over soorten criminaliteit en hun daders.* Den Haag: WODC.

Kazumori, E. & McMillan, J. (2005). Selling online versus live. *The Journal of Industrial Economics*, *53*(4): 543-569.

Kim, Y. (2007). Maximizing sellers' welfare in online auction by simulating bidders' proxy bidding agents. *Expert Systems with Applications, 32*: 289-298.

Korsell, L. et al. (2006). *Cultural Heritage Crime. The Nordic dimension.* Stockholm: Edita Norstedts Tryckeri AB.

Lafont, M. (2004). *Pillaging Cambodia. The illicit traffic in Khmer art.* Jefferson, NC: McFarland.

Lane, D.C., Bromley, D.G., Hicks, R.D. & Mahoney, J.S. (2008). Time Crime. The transnational organization of art and antiquities theft. *Journal of Contemporary Criminal Justice, 24*(3): 243-262.

Leukfeldt, E.R., Domenie, M.M.L. & Stol, W.Ph. (2010). *Verkenning cybercrime in Nederland 2009.* Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Lucking-Reiley, D. (2000). Auctions on Internet: what's being auctioned and how? *The Journal of Industrial Economics, 48*(3): 227-252.

Mackenzie, S. (2010). *Identifying and preventing opportunities for organized crime in the international antiquities market.* In S. Manacorda (red.), Organised Crime in Art and Antiquities. Milaan: ISPAC.

Ministry of Cultural Heritage and Activities (2010). *Carabinieri Department for the Protection of Cultural Heritage. Operational Activity 2009.*

Molenaar, J. & Mol, D. (2002). *De aard en omvang van de (illegale) handel in cultuurgoederen*. Bijlage bij de risicoanalyse van de Douane.

Nistri, G. (2010). The experience of the Italian cultural heritage protection unit. In S. Manacorda (red.), *Organised Crime in Art and Antiquities*. Milaan: ISPAC.

Nooyens, K. (2003). *Kunstroof in Nigeria*. Gent: Universiteit Gent.

OCW (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap) (2010). *Invoer en uitvoer van Cultuurgoederen*. Vianen: HabodaCosta.

PAC (2008a). *Definities van cybercrime. Een onderzoek naar en toetsing van diverse bestaande definities van cybercrime, om te komen tot één werkbare, herkenbare en gedragen definitie voor intern en extern gebruik door het PAC*. De Bilt: interne notitie.

PAC (2008b) *Programmaplan. Programma Aanpak Cybercrime*. De Bilt: interne notitie.

Pastore, G. (2001). The looting of archeological sites in Italy. In N. Brodie, J. Doole & C. Renfrew (red.), *Trade in illicit antiquities: The destruction of the world's archeological heritage* (pp. 155-160). Cambridge: Cambridge University Press.

Peters, C. & Bodkin, C.D. (2007). An exploratory investigation of problematic online auction behaviors: Experiences of eBay users. *Journal of Retailing and Consumer Services*, *14*: 1-16.

Pinker, E.J., Seidmann, A. & Vakrat, Y. (2003). Managing online auctions: current business and research issues. *Management Science*, *49*(11): 1457–1484.

Posner, E.A. (2006). The international protection of cultural property. Some skeptical observations. *Public Law and Legal Theory working paper no. 141*. Geraadpleegd via http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic218724.files/Posner_CulProp_Skeptic.pdf.

Renfrew, C. (2000). *Loot, legitimacy and Ownership*. Londen: Duckworth.

Robinson, L. & Halle, D. (2002). Digitization, the Internet, and the Arts: eBay, Napster, SAG, and e-Books. *Qualitative Sociology*, *25*(3): 359-383.

Russell, J.M. (1997). The modern sack of Nineveh and Nimrud. *Cult. Without Context*, *1*: 6-20.

Schneider, G.P. (2009). *Electronic Commerce, 8th Edition*. Massachusetts: Course Technology.

SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau) (2004). *In het zicht van de toekomst*. Meppel: Giethoorn Ten Brink.

Sey, A., Zinn, P., Oss, J. van & Schuurbiers, M. (2008). *Visiedocument 2007-2010 Team High Tech Crime*. Dienst Nationale Recherche/Korps Landelijke Politiediensten.

Slofstra, R. (2010). *Stageverslag Lectoraat Cybersafety. Media-analyse illegale handel in kunst- en cultuurgoederen via internet*. Leeuwarden: NHL Hogeschool.

Stol, W.Ph. (2004). Trends in cybercrime. *Justitiële Verkenningen*, *30*(8), 76-94.

Stol, W.Ph., Kaspersen, H.W.K., Kerstens, J., Leukfeldt, E.R. & Lodder, A.R. (2008a). *Filteren van kinderporno op internet. Een verkenning van technieken en reguleringen in binnen- en buitenland*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Stol, W.Ph., Kaspersen, H.W.K., Kerstens, J., Leukfeldt, E.R. & Lodder, A.R. (2008b). Internetcriminaliteit: kinderpornografie in meervoudig perspectief. *Ars Aequi,* 57, juli/augustus, 531-540.

Stol, W.Ph., Treeck, R.J. van & Ven, A.E.B.M. van der (1999). *Criminaliteit in cyberspace. Een praktijkonderzoek naar aard, ernst en aanpak in Nederland.* Den Haag: Elsevier.

Symposium (1994). The international symposium on the looted antiquities from Iraq during the war of 1991. *Final Report.*

Tijhuis, A.J.G. (2006). *Transnational crime and the interface between legal and illegal actors. The case of the illicit art and antiquities trade.* Nijmegen: Wolf Legal.

Tijhuis, E. & Wal, D. van der (2005). Beroep: kunstdief. Wat bezielt de dief? *Boekman Cahier, 62*: 116-122.

UNESCO (2003). *UNESCO second assessment mission to Iraq, 28 June-7 July 2003.*

Wijk, A.Ph. van, Nieuwenhuis, A. & Smeltink, A. (2009). *Achter de schermen. Een verkennend onderzoek naar downloaders van kinderporno.* Arnhem: Bureau Beke.

Zijdeman, R.L. (2003). *Reputation and Internet Auctions: eBay and beyond.* Utrecht: Universiteit Utrecht.

Bijlage 1

Respondenten

W. van Biemen	Federatie TVM
D. Dauba-Pantanacca	eBay
A. Deregibus	Carabinieri
M. Finkelnberg	KLPD
J. Geboers	Algemene Inspectiedienst (AID)
R. Godthelp	Regiopolitie Amsterdam
E. Hertogh	Belastingdienst
W.J. Hoogsteder	Handelaar
C.H. Kind	INTERPOL
C. Malfeyt	Marktplaats
D. Meijer	Universiteit Leiden
I. Meissen	Openbaar Ministerie
D. Mol	Douane
J. Radcliffe	Art Loss Register
L. Schaake	Tweedehands
A. Schmidt	Rijksmuseum Volkenkunde
S. Scholten	Universiteit van Amsterdam, Divisie Erfgoed
M. van der Sterre	Stichting Kerkelijk Kunstbezit
B. Thijm	Speurders
I. van der Vlies	Universiteit van Amsterdam
W. Weijland	Museum van Oudheden
W. Willems	Universiteit Leiden
M. Zilverberg	Galeriehouder
B. Zuidema	Privédetective
Anoniem	Metaaldetectorman
Anoniem	Veilinghouder

Bijlage 2

Online aanbod van objecten in de categorie kunst en antiek

*Aanbod van objecten in de categorie antiek op veiling- en advertentiesites (peildatum 10-3-2010)**

	Marktplaats		eBay		Speurders		2dehands		Verschil
	2007	2010	2007	2010	2007	2010	2007	2010	
Oudheidkundige voorwerpen	-	-	334	-	-	-	-	-	- 334
Boeken	5757	11196	331	113417	-	-	58	1098	+ 119565
Keramiek en aardewerk	1747	11008	441	-	-	-	727	-	+ 8093
Porselein en email	11128	14465	281	37463	-	-	278	692	+ 40933
Glaswerk	-	10155	2081	17055	-	-	23	223	+ 25329
Servies	16358	17384	-	-	-	690	138	309	+ 1887
Potten, vazen en wandborden	15064	12362	31	14572	-	351	172	69	+ 12105
Gebruiksvoorwerpen	6696	4851	117	7640	630	-	999	700	+ 4749
Curiosa	13342	10667	-	-	-	-	40	3703	+ 988
Meubels	16104	19123	127	19738	3273	970	1153	1584	+ 20758
Klokken en uurwerken	6842	5849	45	1334	645	439	368	289	+ 10
Sieraden, goud- en zilverwerk	2869	13284	94	-	-	-	187	179	+ 10313
Religie	3444	5481	39	10648	368	415	533	263	+ 12423
Overig antiek	36022	63014	105	22503	3580	2980	841	3292	+ 51241
Totaal antiek	**135373**	**195739**	**4026**	**244370**	**8460**	**5845**	**5517**	**12401**	**+ 308060**

** We hebben hierbij niet zoals bij de internetsearch gezocht op de verkoop- en veilingsites naar bepaalde goederen, maar we hebben steeds gekeken hoeveel goederen er in bepaalde categorieën staan.*

*Aanbod van objecten in de categorie kunst op veiling- en advertentiesites (peildatum 10-3-2010)**

	Marktplaats		eBay		Speurders		Tweedehands		Verschil
	2007	**2010**	**2007**	**2010**	**2007**	**2010**	**2007**	**2010**	
Beelden en houtsnijwerken	5838	6413	78	4357	1080	515	226	528	+ 4591
Etsen, gravures en hout- en zeefdrukken	5924	9135	-	-	-	757	131	518	+ 3749
Tekeningen en foto's	1927	2800	287	31585	1249	-	134	118	+ 30906
Etnische kunst	-	2405	186	2100	-	-	-	-	+ 4319
Schilderijen	17407	18887	638	124424	3789	1550	1402	2326	+ 123879
Overige kunst	6488	12549	58	38888	1163	663	131	1431	+ 45691
Totaal kunst	**37584**	**52189**	**1247**	**220254**	**7281**	**3485**	**2024**	**4921**	**+ 213135**

** We hebben hierbij niet zoals bij de internetsearch gezocht op de verkoop- en veilingsites naar bepaalde goederen, maar we hebben steeds gekeken hoeveel goederen er in bepaalde categorieën staan.*

Bijlage 3

Overzicht van gevonden advertentie- en veilingsites

Gevonden veilingsites

1. www.kunstveiling.nl/go/pages/home
2. www.worldonauction.com
3. http://stores.shop.ebay.nl/museumveiling__W0QQ_armrsZ1
4. www.troostwijkauctions.com/nl/kunst-en-collectors-items/05-284-3979-3992/
5. www.ebay.nl (internationaal)
6. www.webveilingen.nl
7. www.qoop.nl
8. http://boulandveilingen.nl/auction/auction/categories.asp?s=5128BA759F5440CDB4182AD65278A02E&act=subcat&did=11&cid=43&scid=234
9. www.vdh-auctions.nl/veiling/Kunstwerken_Marcel_Elisen_en_Herman_Brood/57/

Gevonden advertentiesites

1. www.marktplaats.nl
2. www.speurders.nl
3. www.marktplaza.nl
4. www.marktnet.nl
5. www.tweedehands.nl
6. www.kapaza.nl
7. www.aanbiedingenplaats.nl
8. www.boulandveilingen.nl/auction/auction/categories.asp?s=5128BA759F5440CDB4182AD65278A02E&act=subcat&did=11&cid=43&scid=234
9. www.aanbodpagina.nl
10. www.abcmarkt.nl
11. www.advertentiedomein.nl
12. www.advertentiehoek.nl
13. www.advertenties.net
14. www.adverteren-gratis.nl
15. www.algemenemarkt.nl
16. www.allerleimarkt.nl

17. www.allestekoop.com
18. www.arenaplaza.nl
19. www.beabo.nl
20. www.biedplek.nl
21. www.costoso.nl
22. www.damiun.nl
23. www.demarktplek.nl
24. www.deverkoopsite.com
25. www.deaanbieder.nl
26. www.deltamarkt.nl
27. www.desnuffelaars.nl
28. www.ebazars.nl
29. www.e-spots.nl
30. www.euromarktplaats.nl
31. www.goedzoeken.nl
32. www.gooinietweg.nl
33. www.gratisadvertenties.com
34. www.gratisadvertenties.net
35. www.gratis-adverteren.nu
36. www.gratis-markt.eu
37. www.gratismarkt.nl
38. www.handelexpert.nl
39. www.handelsmarkt.nl
40. www.handelsplaza.nl
41. www.itaasa.com
42. www.kel.nl
43. www.kijkplaats.nl
44. www.koopjescorner.nl
45. www.koopjespullen.nl
46. www.koopplaats.nl
47. www.koopplein.nl
48. www.kzoek.nl
49. www.marktgigant.nl
50. www.markt130.nl
51. www.markt4all.nl
52. www.markt4u.nl
53. www.marktbuddy.nl
54. www.marktgoed.nl
55. www.marktkrantje.nl
56. www.marktman.nl
57. www.marktmax.nl

58. www.marktnet.nl
59. www.marktparade.nl
60. www.marktplaza.nl
61. www.marktplek.nl
62. www.marktpret.nl
63. www.mijnkraampje.nl
64. www.nederlandtekoop.biz
65. www.nlmarkt.nl
66. www.okaza.nl
67. www.opbieden.nl
68. www.openhandel.nl
69. www.pandhuis.nl
70. www.plaza24.nl
71. www.prikborden.com
72. www.profimarkt.nl
73. www.rommelplaats.nl
74. www.salepage.nl
75. www.selsoen.nl
76. www.sellzone.nl
77. www.sneup.nl
78. www.snuffelbeurs.nl
79. www.snuffelcorner.nl
80. www.snuffelkleintjes.nl
81. www.snuffelkrantje.nl
82. www.snuffelplek.net
83. www.speurkoopjes.nl
84. www.speurmarkt.nl
85. www.speurpagina.nl
86. www.spullenplein.nl
87. www.spulletjeshuis.nl
88. www.storeplaats.nl
89. www.swebbers.com
90. www.tekoopaangeboden.info
91. www.treffend.nl
92. www.tutto.nu
93. www.tweedehands.nl
94. www.tweedehands24.nl
95. www.tweedehandsmarkt.com
96. www.tweedehandsplek.nl
97. http://kunst.tweedehands.net/schilderijen/online-veiling-van-450-kunstwerken-o-a-herman-brood-le-mair-en-heyboer.html

98. www.veilingwebsite.nl
99. www.veilplaats.nl
100. www.verkoopiets.nl
101. www.verkoopweb.com
102. www.verkoopzolder.nl
103. www.verkopen.nl
104. www.verzamelplein.nl
105. www.vooreenprikkie.nl
106. www.waaromnieuw.nl
107. www.winkelkraam.nl
108. www.zoekertjes.net
109. www.zoekertjeskrant.nl
110. www.zoekmee.nl
111. www.zoekopweb.nl
112. www.2dehandsplaza.nl
113. www.2ehandsspulletjes.nl
114. www.12veel.nl

Bijlage 4

Overzicht van relevante wet- en regelgeving[128]

Niveau	Naam wet of verdrag	Korte omschrijving	Actoren
Internationaal	UNESCO-verdrag 1954 (Haagse Conventie)	Zie hieronder: Nederlandse wetgeving bij Wet tot teruggave cultuurgoederen afkomstig uit bezet gebied (2007).	Bij het verdrag zijn de lidstaten actoren. Bij de implementatie van de wet zijn dit de nationale autoriteiten (zie hieronder)
	UNESCO-verdrag 1970	Het verdrag UNESCO-1970 regelt de teruggave van cultuurgoederen die door onrechtmatige invoer, uitvoer of eigendomsoverdracht het grondgebied van een verdragspartij hebben verlaten. Het gaat om voorwerpen die door een land speciaal zijn aangewezen omdat ze van groot belang zijn als cultureel erfgoed.	Bij het verdrag zijn de lidstaten actoren. Bij de implementatie van de wet zijn dit de nationale autoriteiten (zie hieronder).
Europees	Richtlijn nr. 93/7/EEG	Beschermde cultuurgoederen die illegaal zijn uitgevoerd uit een EU-lidstaat en die opduiken in een andere lidstaat van de EU kunnen teruggevorderd worden. De werking geldt voor Nederland alleen wanneer cultuurgoederen na 1 januari 1993 op onrechtmatige wijze buiten het grondgebied van een lidstaat zijn gebracht.	Erfgoedinspectie
	Verordening (EG) nr. 116/2009	Wie voorwerpen boven een bepaalde waarde en ouderdom tijdelijk of definitief buiten de Europese Unie (EU) wil uitvoeren, heeft een vergunning nodig. Indien deze goederen vallen onder cultureel erfgoed van een lidstaat kan de Erfgoedinspectie de vergunning weigeren.	Erfgoedinspectie Douane

128 Bron: website Ministerie van OC&W, website Ministerie van Binnenlandse Zaken en rapport *Schone kunsten*.

Nederland	Wet tot behoud van cultuurbezit (1984)	Is in het leven geroepen om voorwerpen te beschermen die voor Nederland onmisbaar zijn. Dit zijn voorwerpen in particulier bezit die een grote cultuurhistorische en wetenschappelijke waarde hebben en roerende zaken die onderdeel zijn van een openbare collectie waarvan de Staat of een ander openbaar lichaam eigenaar is. Ook geeft de Wet voorschriften over de handhaving van bescherming en uitvoer van bovengenoemde voorwerpen.	Minister van OCW Erfgoedinspectie Douane
	Sanctieregeling Irak 2004 II	Verbod op handel in Iraakse cultuurgoederen en andere voorwerpen van archeologisch, historisch, cultureel, groot wetenschappelijk en religieus belang, indien deze illegaal uit Irak zijn meegenomen.	Minister van Buitenlandse Zaken Erfgoedinspectie Douane
	Wet tot teruggave cultuurgoederen afkomstig uit bezet gebied (2007)	Deze wet geeft regels over inbewaringneming en instelling van een vordering tot teruggave van cultuurgoederen afkomstig uit een tijdens een gewapend conflict bezet gebied. Ook is in deze wet het verbod vastgelegd om cultuurgoederen afkomstig uit een bezet gebied Nederland binnen te brengen of in Nederland onder zich te houden.	Minister van OCW Erfgoedinspectie Douane
	Uitvoeringswet UNESCO-verdrag 1970 (2009)	Het Verdrag UNESCO-1970 trad in Nederland in werking op 1 juli 2009 met de Uitvoeringswet UNESCO-verdrag 1970 inzake onrechtmatige invoer, uitvoer of eigendomsoverdracht van cultuurgoederen en is vanaf 17 oktober 2009 van kracht voor de aangesloten verdragspartijen.	Minister van OCW Erfgoedinspectie Douane

Bijlage 5

Basic Actions concerning Cultural Objects being offered for Sale over the Internet

1. Strongly encourage Internet sales platforms to post the following disclaimer on all their cultural objects sales pages:

   'With regard to cultural objects proposed for sale, and before buying them, buyers are advised to: i) check and request a verification of the licit provenance of the object, including documents providing evidence of legal export (and possibly import) of the object likely to have been imported; ii) request evidence of the seller's legal title. In case of doubt, check primarily with the national authorities of the country of origin and INTERPOL, and possibly with UNESCO or ICOM.'

2. Request Internet platforms to disclose relevant information to law enforcement Agencies and to cooperate with them on investigations of suspicious sales offers of Cultural objects;

3. Establish a central authority (within national police forces or other), which is also responsible for the protection of cultural properties, in charge of permanently checking and monitoring sales of cultural objects via the Internet;

4. Cooperate with national and foreign police forces and INTERPOL as well as the responsible authorities of other States concerned, in order to:
   a. Insure that any theft and/or any illegal appropriation of cultural objects be reported to INTERPOL National Central Bureaux, in order to enable relevant information to be posted on the INTERPOL Stolen Works of Art Database;
   b. Make information available about theft and/or any illegal appropriation of cultural objects, as well as about any subsequent sale of such cultural objects, from or to national territories, using the Internet;
   c. Facilitate rapid identification of cultural objects by:
      1. ensuring updated inventories with photographs of cultural objects, or at least their description, for example through the Object ID standard;
      2. maintaining a list of recommended experts;

d. Use all the tools at their disposal to conduct checks of suspicious cultural property, in particular the INTERPOL Stolen Works of Art Database and the corresponding INTERPOL DVD;
e. Track and prosecute criminal activities related to the sale of cultural objects on the Internet and inform the INTERPOL General Secretariat of major investigations involving several countries.

5. Maintain statistics and register information on the checks conducted concerning the sale of cultural objects via the Internet, the vendors in question and the results obtained;

6. Establish legal measures to immediately seize cultural objects in case of a reasonable doubt concerning their licit provenance;

7. Assure the return of seized objects of illicit provenance to their rightful owners.

Managementsamenvatting

1 Inleiding

In 2004 wordt de conferentie 'Illegal Trade, Fighting Illicit Traffic in Cultural Goods within the European Union' in Rotterdam georganiseerd in het kader van het Nederlandse voorzitterschap van de Europese Unie. Tijdens deze conferentie wordt benadrukt dat de internethandel in cultuurgoederen een belangrijke nieuwe ontwikkeling is. Die constatering wordt in 2007 onderstreept als uit een survey uitgevoerd door INTERPOL blijkt dat respondenten denken dat de illegale handel in cultuurgoederen via internet toeneemt.

Op nationaal niveau laat het Ministerie van Justitie in dezelfde periode de antiek- en kunsthandel doorlichten in het kader van het Programma preventie georganiseerde criminaliteit. Daaruit komt naar voren dat internetveilingen terrein winnen op de 'reguliere veilingen'. In welke mate dit het geval is, blijft onder andere vanwege het ontbreken van harde cijfers onduidelijk. Tevens wordt niet duidelijk welke rol internet precies speelt binnen de *illegale* handel en hoe koper en verkoper op internet te werk gaan. Deze kennislacunes zijn voor het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) aanleiding om onderzoek te laten verrichten naar de online handel in kunst en antiek in het algemeen en cultuurgoederen in het bijzonder, met bijzondere aandacht voor de aard en omvang van de illegale handel.

In essentie spitst het onderzoek zich toe op het beschrijven van de reguliere en illegale handel in cultuurgoederen via internet en het in kaart brengen van de kwetsbare plekken waarvan handelspartijen (mogelijk) gebruik maken. Het onderzoek kent twee delen, te weten het in beeld brengen van de sector en het schetsen van maatregelen om illegaliteit tegen te gaan en veiligheid te bevorderen.

2 Onderzoeksmethoden

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden is literatuur- en documentenonderzoek gedaan, zijn interviews met sleutelinformanten gehouden en zijn een internetsearch en media-analyse uitgevoerd. De gehanteerde onderzoeksactiviteiten bespreken we hieronder gezamenlijk met de afbakening van het onderzoek.

Afbakening
Ten aanzien van cultureel erfgoed kan een onderscheid gemaakt worden tussen roerend erfgoed, onroerend erfgoed en immaterieel erfgoed. In ons onderzoek richten wij ons op het roerend erfgoed, en dan met name het wettelijk beschermd roerend erfgoed (cultuurgoederen). Waar het onderzoek betrekking heeft op niet wettelijk beschermd én wettelijk beschermd roerend erfgoed, hanteren we de overkoepelende term 'kunst en antiek'. Deze afbakening wordt visueel weergegeven in hoofdstuk 2.

Literatuur- en documentenonderzoek
In het literatuur- en documentenonderzoek zijn de resultaten van eerder onderzoek naar de handel in cultuurgoederen, zowel in de fysieke als de online wereld, geïnventariseerd. Tevens is aandacht besteed aan relevante wet- en regelgeving. Daartoe zijn onder andere (inter)nationale literatuur en documentatie van actoren in het veld geraadpleegd.

Interviews met sleutelinformanten
Partijen in het veld (bijvoorbeeld de Douane, het Openbaar Ministerie, handelaren en het KLPD) hebben op verschillende wijze te maken met de (online) handel in cultuurgoederen, bekijken dit fenomeen vanuit andere oogpunten en beschikken over kennis van (onderdelen van) de handel. Om een beeld te geven van de huidige stand van zaken in de online internethandel zijn interviews met 26 vertegenwoordigers van de verschillende partijen gehouden. Onderwerpen die daarbij aan bod zijn gekomen, zijn onder andere de aard en omvang van de (illegale) handel, betrokken partijen en de rol van het internet. Opvallend was de zeer beperkte bereidheid van handelaren om ons te woord te staan.

Media-analyse
Het eerste doel van de media-analyse is het analyseren van berichten over illegale handel in kunst en antiek via internet om een indruk te krijgen van de aard en omvang van deze handel. Daarnaast is de analyse gebruikt om te inventariseren welke experts en onderzoeken er op dit gebied reeds zijn. Voor de media-analyse is gebruik gemaakt van de Lexis-Nexis News Portal. Gezocht is in de periode 1999-2010 in alle Nederlandse dagbladen op basis van een zoeksleutel

met termen die wijzen op illegale handel (illegaal, vals, gestolen), kunst en antiek (kunst, antiek, icoon) en/of internet (online, marktplaats). In de rapportage is dit een onderdeel van hoofdstuk 3.

Internetsearch
De internetsearch bestaat uit verschillende onderdelen. Als eerste is een inventarisatie gemaakt van websites (waaronder veiling- en advertentiesites) waarop kunst en antiek worden aangeboden. Dit zegt niets over het illegale aanbod, maar wel iets over de wijze waarop de markt in elkaar zit (onder andere spreiding of concentratie van het aanbod).

Naast het verkrijgen van een algemeen beeld van het aanbod van kunst en antiek op internet heeft de internetsearch tot doel om het illegale aanbod van cultuurgoederen in kaart te brengen. Het eerste deel van de search is daarbij als een eerste afbakening gebruikt. Op de Nederlandse sites met het grootste aanbod van kunst en antiek – Marktplaats en eBay Nederland – is naar advertenties gezocht om te inventariseren in welke mate sprake is van mogelijk illegale cultuurgoederen. Daarnaast is gericht gezocht naar goederen waarin handel in de regel aan voorwaarden gebonden is of niet is toegestaan. Gerichte zoektermen zijn onder andere verkregen tijdens interviews met experts en gevonden in de Red List van de International Council of Museums (ICOM).

De search beperkt zich tot het aanbod op de twee grootste veiling- en advertentiesites, maar geeft een goed beeld van het type goederen dat per categorie wordt aangeboden, de prijzen van deze goederen, het aantal aanbieders en het type aanbieders (particulieren en professionals). We weten niet of de handel in alle aangetroffen goederen illegaal is. Dat kan op een scherm niet beoordeeld worden en moet onderwerp van vervolgonderzoek zijn.

3 Cultuurgoederen en internet volgens de literatuur en respondenten

De rol van internet bij de illegale handel in cultuurgoederen komt in de literatuur in beperkte mate ter sprake. Zo speculeren enkele auteurs op de mogelijke rol die internet speelt of zou kunnen (gaan) spelen en zijn er enkele rapporten met (indicatieve) cijfers voorhanden. Op basis van deze beperkt beschikbare literatuur lijkt de mate waarin cultuurgoederen op internet wordt aangeboden toe te nemen. Bovendien is er – doordat objecten op internet worden aangeboden – sprake van een internationaal gezelschap van kopers; zij zijn onder andere afkomstig uit de Verenigde Staten, Australië en Japan. In welke mate op internet sprake is van illegale handel, wordt uit de literatuur echter niet duidelijk. Wel

wordt duidelijk dat er in zijn algemeenheid sprake is van een levendige, illegale handel in cultuurgoederen; vele archeologische sites zijn beschadigd door illegale opgravingen en wereldwijd gaat in de handel in cultuurgoederen jaarlijks veel geld om.

Respondenten zijn allemaal bekend met het feit dat cultuurgoederen via internet verhandeld worden. Echter, of het om illegale handel in cultuurgoederen gaat en zo ja in welke mate, is bij hen niet bekend. Respondenten geven aan dat sprake is van een mogelijk groot *dark number* waar het de illegale handel in cultuurgoederen in het algemeen – dus niet alleen via internet – betreft. Hierdoor is het feitelijk niet te doen om een schatting te maken van de illegale handel in cultuurgoederen. De factor internet maakt dit volgens hen nog complexer. Het aantal aangeboden goederen is door de snelheid waarmee zij verhandeld worden nauwelijks te monitoren. Daarnaast is het moeilijk om iets te zeggen over de al dan niet legale status van een aangeboden cultuurgoed.

4 Onderzoeksbevindingen internet c.q. advertentiesites

In totaal worden kunst en antiek op negen Nederlandse veilingsites en 130 Nederlandse advertentiesites aangeboden. Bij de veilingsites neemt eBay 98,5 procent van de in totaal 325.294 internationaal geplaatste advertenties voor haar rekening. Wanneer alleen gekeken wordt naar het Nederlandse aanbod van de site, gaat het om 67 procent van in totaal 14.373 advertenties. Bij de advertentiesites biedt Marktplaats 69,8 procent van in totaal 266.360 aangeboden voorwerpen aan.

In de regel worden op websites die kunst en antiek aanbieden ook tal van andere goederen aangeboden. Op veilingsites die zich speciaal richten op kunst en antiek, wordt slechts 0,07 procent van het totaal aantal objecten op de veilingsites[129] (inclusief internationale veilingen op het Nederlandse deel van eBay) en 1,6 procent van het aanbod op Nederlandse veilingsites te koop aangeboden.[130] Het totale aanbod van kunst en antiek op veiling- en advertentiesites is daarmee geconcentreerd te noemen.

Uit een analyse van eBay Nederland en Marktplaats op basis van vastgestelde zoektermen (zie ook de onderzoeksmethoden) blijkt dat op Marktplaats 100 verkopers 266 objecten mogelijk illegaal aanbieden en dat op eBay zeventien verko-

129 232 van in totaal 325.294 op internationale veilingsites aangeboden objecten.
130 232 van in totaal 14.373 bij Nederlandse veilingsites aangeboden objecten.

pers 415 objecten mogelijk illegaal aanbieden, gezien het totale aantal advertenties een zeer bescheiden aantal. Relatief gezien vinden we veel oudheidkundige voorwerpen, zoals objecten uit de Prehistorie (41%) en Romeinse tijd (40%).

De meeste objecten op Marktplaats zijn relatief goedkoop. Dit kan echter niet met zekerheid gesteld worden, omdat bij aangeboden objecten vaak geen richtprijs vermeld staat. Waar wel een richtprijs genoemd wordt, is die echter vaak lager dan € 50. Op eBay Nederland staat vaak wel een prijs vermeld bij de goederen en ook daar zien we een aanbod van relatief goedkope objecten. De verkopers op Marktplaats zijn met name particulieren. 'Grootverkopers', die honderden objecten uit dezelfde categorie aanbieden, zijn niet actief op deze advertentiesite. De verkopers op eBay Nederland zijn in tegenstelling tot de verkopers op Marktplaats vrijwel allen zakelijke verkopers. Zij beheren zogenaamde 'eBay stores' en hebben zich gespecialiseerd in de verkoop van een bepaald soort goederen, zoals religieuze voorwerpen.

Het ligt gezien de bevindingen voor de hand te vermoeden dat het bij een deel van de handel gaat om illegale handel in cultuurgoederen, als het tenminste niet gaat om vervalsingen of souvenirs c.q. toeristenkunst. Wij hebben in dit onderzoek niet bekeken of de handel in de aangetroffen objecten daadwerkelijk illegaal was, omdat dit buiten de expertise van de onderzoekers ligt. Wat de internetsearch wel duidelijk maakt, is dat het vrij eenvoudig is om mogelijk illegale handel op handelssites aan het licht te brengen. Of daadwerkelijk sprake is van illegale handel is moeilijk vast te stellen. Dit kunnen de onderzoekers niet en vergt nader (opsporings)onderzoek.

5 Wet- en regelgeving

Op 1 juli 2009 is de Uitvoeringswet UNESCO-verdrag 1970 inzake onrechtmatige invoer, uitvoer of eigendomsoverdracht van cultuurgoederen binnen de Nederlandse rechtsorde van kracht geworden. Deze wet biedt meer juridische handvatten om de illegale handel in het algemeen aan te pakken.

Naar aanleiding van een analyse van de wet- en regelgeving en de daaraan ten grondslag liggende uitgangspunten lijkt deze afdoende te zijn voor het tegengaan van illegale handel in cultuurgoederen. Wel kunnen er enkele lacunes in handhaving en toezicht worden geconstateerd. Zo heeft het onderwerp bijvoorbeeld geen prioriteit bij de politie en het OM. Deze prioriteitstelling en het gebrek aan kennis bij de regiokorpsen kunnen ertoe leiden dat de doorstroom van zaken en/of aangiften richting het OM stagneert.

Om de illegale handel in cultuurgoederen via internet tegen te gaan hebben UNESCO, INTERPOL en ICOM enkele basisacties opgesteld die zich specifiek richten op het tegengaan van de illegale handel in cultuurgoederen via internet. Voorbeelden van basisacties zijn het opnemen van een voorlichtende tekst op websites waar cultuurgoederen verkocht worden, het samenwerken met de eigen, nationale politie en met INTERPOL, het instellen van een centrale instantie die internet monitort op de illegale verkoop van cultuurgoederen en het opzetten van een database waarin gestolen goederen vermeld staan.

Basisactie 1 moedigt websites aan om een voorlichtende tekst op te nemen die specifiek gericht is op de koop en verkoop van cultuurgoederen. Verder is het wenselijk dat internetsites informatie uitwisselen en samenwerken met overheidsinstanties (basisactie 2). Ten aanzien van de uitvoer van de basisacties zijn meerdere lacunes te constateren. Zo wordt op Nederlandse websites nog geen voorlichtende tekst getoond en is samenwerking tussen internetsites en overheidsinstanties nog niet optimaal. Verder impliceren basisacties 3 en 5 dat er een dienst moet zijn die permanent en structureel het internet scant op illegale cultuurgoederen (basisactie 3) en dat statistieken moeten worden bijgehouden over de uitgevoerde zoekacties op internet (basisactie 5). Dit gebeurt tot op heden niet.

6 Conclusies

De internethandel in het algemeen neemt steeds meer toe en ook kunst en antiek worden steeds meer via internet verhandeld, bijvoorbeeld via online veilinghuizen en websites die zich op particulieren richten. Illegale handel in cultuurgoederen komt blijkens de literatuur veelvuldig voor, hoewel het niet mogelijk is om de omvang van dergelijke illegale handel wereldwijd te schatten. Uit deze ontwikkelingen – toename internethandel en forse omvang handel in cultuurgoederen – is echter niet de gevolgtrekking te maken dat dan ook sprake is van (een enorme toename in) illegale handel in cultuurgoederen via internet.

De internetsearch op Marktplaats en eBay Nederland laat in totaal 605 cultuurgoederen zien die wellicht illegaal te koop worden aangeboden. Ter vergelijking: op beide sites staan grofweg 200.000 advertenties in de rubriek kunst en antiek (de hoofdcategorie met subcategorieën waarbinnen verschillende cultuurgoederen vallen). De meeste mogelijk illegale cultuurgoederen die op internet worden aangetroffen, zijn aan te merken als oudheidkundige voorwerpen uit de Prehistorie (pijlpunten, bijlen) en de Romeinse tijd (gespen, aardewerk, munten). Ofschoon er niet bij alle advertenties prijzen staan vermeld, lijkt het merendeel van de goederen uit deze categorie tot de laaggeprijsde categorie te horen (een pijlpunt kost bij-

voorbeeld € 1,50). Kortom, uit de internetsearch blijkt dat kostbare illegale kunst niet snel op internet c.q. advertentie- en veilingsites te koop wordt aangeboden.

Dit wordt bevestigd door respondenten, die hiervoor verschillende redenen noemen. In de eerste plaats is de kans groot dat iemand het aangeboden object als illegaal herkent (er kijken immers miljoenen mensen mee). De aanbieder is dan snel achterhaald. De tweede reden houdt hiermee verband. Verkopers van kostbare (en illegale) kunst en antiek zoeken kopers die het voorwerp op de juiste waarde kunnen schatten en ervoor willen betalen. Marktplaats of eBay is daarvoor als medium minder geschikt. De derde reden is dat potentiële kopers van een kostbaar voorwerp dat ook fysiek willen kunnen onderzoeken.

De geïnterviewde respondenten stellen dat er geen lacunes in de regelgeving zijn aan te wijzen waardoor bepaalde aspecten van toezicht en handhaving onvoldoende kunnen worden waargemaakt. Wel noemen respondenten veelvuldig het gegeven dat de kennis over relevante regelgeving bij zowel het brede publiek als bij instanties vrijwel afwezig is. Deze onbekendheid met de geldende regelgeving geldt ook voor advertentiesites. Los van de bereidheid om hieraan op de site aandacht te geven wordt onder andere de complexiteit van de regelgeving als barrière gezien om op dit vlak actie te ondernemen.

Het gebrek aan voldoende deskundigheid en capaciteit bij de toezichthoudende en opsporingsinstanties als de Douane en politie, en als sluitstuk van de justitiële handhavingketen het OM, is een kwetsbare plek in de aanpak van de illegale handel. Om de vraag te beantwoorden of en zo ja in hoeverre er meer geïnvesteerd zou moeten worden in de aanpak van de illegale handel in cultuurgoederen via internet moeten verschillende belangen worden afgewogen. Volgens respondenten zou de branche zelf het voortouw moeten nemen in het bestrijden van illegale praktijken door een signaal- en voorlichtende functie op zich te nemen. Vooralsnog gebeurt dat onvoldoende: het zelfreinigend vermogen van de branche is nog niet goed ontwikkeld.

Zonder te willen zeggen dat het niet beter kan, dient te worden gewezen op een probleem dat inherent is aan het object van handhaving, de cultuurgoederen. Opsporen van welk goed dan ook vergt dat de personen die dat werk doen, onderscheid kunnen maken tussen goederen die wel en goederen die niet vatbaar zijn voor inbeslagname. Goederen moeten dus om te beginnen kunnen worden geïdentificeerd. Daar zit in geval van cultuurgoederen een groot probleem: het is voor een leek, en zelfs voor een expert, niet eenvoudig om vast te stellen wat precies de status is van een bepaald goed. Dat zit de controle danig in de weg en kan niet eenvoudig worden opgelost.

Over de auteurs

Drs. Bo Bremmers is criminoloog en als junior onderzoeker werkzaam bij Bureau Beke. Tijdens zijn studie heeft hij het criminologisch profiel 'levensloop' gevolgd. Hij heeft onder meer onderzoek gedaan naar aangiftebereidheid van ziekenhuispersoneel, ruimtelijke criminogene risicofactoren in Den Haag, detentiebeleving van stelselmatige daders met een ISD-maatregel en de aanwezigheid van criminogene risicofactoren bij jeugdige delinquenten. Momenteel doet hij onderzoek naar drugsrunners in Zuid-Limburg, de inzet van preventief fouilleren en identiteitscontroles door de politie en naar de aanpak van jeugdgroepen.

Drs. Tom van Ham is criminoloog/psycholoog en sinds 2009 werkzaam bij Bureau Beke als junior onderzoeker. Daarvoor was hij als trainee werkzaam bij de Regiopolitie IJsselland, waar hij onder andere betrokken was bij onderzoek naar geweldsmisdrijven, veelplegers en jeugddelinquentie. Bij Bureau Beke houdt hij zich onder andere bezig met onderzoek op het terrein van de openbare orde en jeugdcriminaliteit.

Drs. Rutger Leukfeldt is criminoloog en als onderzoeker verbonden aan het lectoraat Cybersafety van de NHL Hogeschool / Politieacademie. Zijn onderzoeksgebied is cybercrime. Als onderzoeker werkte hij onder andere mee aan het WODC-onderzoek naar de (on)mogelijkheden van filteren en blokkeren van kinderporno op internet (Stol et al., 2008a) en was hij betrokken bij onderzoek naar de aard en omvang van cybercrime in Nederland (Leukfeldt et al., 2010), onderzoek naar het geregistreerde werkaanbod cybercrime bij de Nederlandse politie (Domenie et al., 2009) en onderzoek naar het proces van de intake en eerste opvolging bij cybercrimeaangiften (Toutenhoofd et al., 2009). Daarnaast publiceerde hij in diverse (internationale) tijdschriften over cybercrime.

Prof. dr. Wouter Stol is als lector Cybersafety verbonden aan de NHL Hogeschool en de Politieacademie, en als bijzonder hoogleraar politiestudies aan de Open Universiteit. Sinds medio jaren negentig doet hij onderzoek naar veiligheid in cyberspace. Samen met anderen schreef hij onder meer *Filteren van kinderporno*

op internet (2008) en *Verkenning cybercrime in Nederland 2009* (2010). Zijn lectorale rede en oratie verschenen in *Cybersafety overwogen. Een introductie in twee lezingen*. (2010).

Dr. mr. Anton van Wijk is criminoloog en directeur van Bureau Beke. Hij heeft diverse hoofdstukken en internationale artikelen geschreven over (zeden)criminaliteit. Tevens is hij (mede)redacteur van verschillende boeken, waaronder *Politie en Jeugd. Inleiding voor de praktijk* (Elsevier, 2005, 2007), *Zedencriminaliteit in Nederland* (Kerckebosch, 2006), *Facetten van zedencriminaliteit* (Elsevier, 2007), *Inleiding criminaliteit en opsporing* (Boom Juridische uitgevers, 2008), *Nigeriaanse 419-fraude* (Reed Business, 2009) en *Een verkennend onderzoek naar downloaders van kinderporno* (Beke, 2009).